

”Olisipa minullakin edes yksi ystävä.”

Yksinäisyys lasten silmin

Ida-Maria Spets, 0308171

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2014

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskunta tieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Olisipa minullakin edes yksi ystävä.” Yksinäisyys lasten silmin.

Tekijä: Ida-Maria Spets

Koulutusohjelma/Oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu –tutkielma   Sivulaudaturtyö   Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 117

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Tutkimukseni käsittelee yksinäisyyttä lasten näkökulmasta. Tutkimukseni tavoitteena oli saada lasten tieto yksinäisyydestä näkyviin, ja korostaa lasta tiedontuottajana. Halusin tutkimuksellani mahdollistaa lapsia tuottamaan tieteellistä tietoa, sillä yksinäisyyttä on Suomessa tutkittu varsin vähän lasten näkökulmasta. Tutkimukseni sisältyy Monitoimijuus koulussa -kehittämishankkeeseen, jonka tavoitteena on kehittää ja vahvistaa lasten kouluhyvinvointia osallistavin ja yhteisöllisin menetelmin. Kehittämishankkeen tavoitteena on myös kehittää koulun opettajien, sosiaalityöntekijöiden ja vanhempien yhteistyötä ja osallisuutta.

Esittelen tutkimukseni alussa yksinäisyyden käsitettä aiempien tutkimusten avulla. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys koostuu kuudesta erilaisesta yksinäisyysteoriasta. Aineistoni puolestaan koostuu lasten kertomista saduista, ja niihin kytkeytyvistä keskusteluista sekä piirustuksista. Keräsin aineistoni 7–12 -vuotiailta lapsilta sadutusmenetelmää käyttäen. Sadutus on narratiivinen menetelmä, jonka avulla saadaan esiin lasten omat ajatukset. Sadutuksessa lapsi toimii kertojana, jolloin aikuisen tehtävänä on kuunnella ja samalla kirjata ylös mitä lapsi kertoo. Tutkimuksessani satujen aiheena oli yksinäisen lapsen päivä. Satujen avulla selvitin, mitä lapset ajattelevat yksinäisyydestä. Lasten tieto antaa niin sosiaalityöntekijöille kuin myös opettajille ja vanhemmille uusia näkemyksiä lasten maailmasta, sekä siitä mitä lapset kokevat ja pohtivat.

Yksinäisyys näyttäytyi lasten saduissa ja keskusteluissa negatiivisena ilmiönä. Lasten näkökulmasta yksinäisyyteen liittyy vahvasti erilaisuus, syrjäytyminen, kiusaaminen ja kaverittomuus. Lasten näkemysten mukaan perheillä ei ole riittävästi yhteistä aikaa, joka osaltaan vaikuttaa lapsen yksinäisyyden kokemiseen. Tutkimukseni tuloksista tulee myös esille lasten omia ajatuksia, siitä miten koulun henkilökunta ja vanhemmat voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa lasten hyvinvointiin. Tutkimustulokseni osoittavat, että lapset ovat kyvykkäitä tuottamaan tietoa, kunhan heille annetaan siihen mahdollisuus.

Avainsanat: Lasten yksinäisyys; lapsi tiedontuottajana; sadutusmenetelmä; kiusaaminen; erilaisuus; koulun sosiaalityö; kouluhyvinvointi

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

(vain Lappia koskevat)

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Moniulotteinen yksinäisyys.....	5
2.1 Yksinäisyys lapsuudessa.....	5
2.2 Lasten yksinäisyyden tulkinnalliset selitysmallit	10
2.3 Yksinäisyyden syyt.....	21
2.4 Yksinäisyyden selviytymiskeinot ja tulevaisuudennäkymät	32
3 Tutkimuksen toteutus	41
3.1 Tutkimuskysymys.....	41
3.2 Aineiston keruu.....	43
3.3 Aineiston analysointi	49
3.4 Lapsi tiedontuottajana.....	53
4 Tulokset – Yksinäisyys lasten kertomana	61
4.1 Yksinäisyyden sisäiset syyt	62
4.2 Yksinäisyyden ilmeneminen.....	66
4.3 Yksinäisyydestä irti pääseminen.....	76
4.4 Yksinäisten lasten tulevaisuus	83
5 Pohdinta.....	93
Lähteet	103
Liitteet.....	112
Liite 1. Rehtorin tutkimuslupa-anomus	112
Liite 2. Vanhempien ja lasten suostumus hakemus	115

1 Johdanto

”Aamulla hän herää yksinäisenä. Pikkusisko tulee huutamaan ”Herää jo!”. Nestori menee koulun pihalle tosi aikaisin. Sillä ei ole kavereita. Hän yrittää saada juttuseuraa, mutta hänet syrjitään pois. Sitten se näkee jonkun toisen yksinäisen ja sekin sulkee sen pois. Nestori on yksin.”

Näillä lauseilla alkaa 6.-luokkalaisten kertoma satu yksinäisen Nestorin päivästä. Aineistote kiinnittyy merkittävään ilmiöön, nimittäin lasten yksinäisyyteen. Kouluikäisistä lapsista jopa noin 10–15 prosenttia kokee itsenä kroonisesti yksinäiseksi, ja melkein 45 prosenttia kokee jonkin verran lievempää yksinäisyyttä koulussa vuosien varrella (Laine 2005, 166). Tallgrenin (2013a, 5) mukaan joka kymmenes nuori kokee yksinäisyyttä. Lapsivaltuutetun kyselyssä lapset kertoivat yksinäisyyden olevan yksi huomattava tekijä lasten kokemiin negatiivisiin tunteisiin (Tuononen 2008). Nämä tutkimukset osoittavat, että Suomessa useat lapset kokevat yksinäisyyttä, joka herättää ajatuksia siitä miksi näin on. Yksinäisyys nähdään usein vanhusten kokemaksi ja vanhuuteen liittyvänä ilmiönä, mutta sitä voi esiintyä jokaisessa elämänvaiheessa, lapsuudesta vanhuuteen (Perttula 1998, 20). Yksinäisyys vaikuttaa lapsen kouluhyvinvointiin sekä lapsen kehitykseen. Lapsi viihtyy koulussa, kun hänellä on siellä turvallinen ja hyvä ystäväpiiri ympärillään, mutta miten käy eristäytyneiden, syrjäytyneiden lasten? (Tallgren 2013b, 4.)

Yksinäisyydellä tarkoitetaan yksinjäämistä ja yksinolon tunnetta, joka ei aina ole oma valinta. Yksinäinen lapsi voi tuntea olonsa hylätyksi ja tämän vuoksi hän tuntee olevansa syrjäytynyt muista. Yksinäisyys ei esiinny pelkkänä tunnetilana, vaan myös konkreettisena toimintana, yksinolona. (Hietala ym. 2010, 46.) Useimmiten yksinäisyys näyttäytyy negatiivisena ilmiönä (Nevalainen 2009, 21). Lasten yksinäisyys ilmenee vahvasti koulussa, jossa lapsi hakee hyväksyntää ikätovereiltaan. Yksinäinen lapsi syrjäytetään leikeistä ja tällöin hän jää ulkopuoliseksi muista. Harvemmin aikuiset huomaavat tilanteita, joissa yksittäistä lasta kohdellaan kaltoin. Yksinäisyyteen tulee puuttua ajoissa, sillä se voi jatkua pitkään. Yksinäisyydellä voi olla myös pitkäaikaisia vaikutuksia lapsen persoonaan ja hyvinvointiin. (Rautava 2012, 5.)

Pro gradu -tutkimuksessani tarkastelen lasten näkemyksiä yksinäisyydestä. Yksinäisyyttä on merkityksellistä tutkia lasten näkökulmasta, sillä lapsen ääni jää usein kuulematta. Yksinäisyystutkimuksia on tehty lasten näkökulmasta vähän, sillä usein lasten tuottamaan tutkimustietoon suhtaudutaan skeptisesti. Yleisesti ottaen yksinäisyystutkimukset Suomessa ovat kohdistuneet enimmäkseen nuoriin ja vanhuksiin (Saari 2010, 140). Suomessa lasten yksinäisyystutkimuksia on ilmestynyt varsin vähän, varsinkin sosiaalityön ja lasten näkökulmasta (Kauko 2012, 216). Tutkimuksille on tarvetta, sillä yksinäisyys voi musertaa lapsen maailman ja sillä voi olla vakavia seurauksia lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle. Sosiaalityöntekijän opiskelijana haluan selvittää, mitä koulun sosiaalityöntekijä voisi tehdä yksinäisyydelle, sillä pitkään jatkunut eristyneisyys voi vahingoittaa ihmisen hyvinvointia.

Usein lapsia tutkittaessa tietoa on kerätty lasten vanhemmilta, sillä lasten tuottamaa tietoa ei pidetä luotettavana ja riittävänä. Lapsia ei voi myöskään tutkia kuten aikuisia, joten lasten osallistuessa tutkimukseen on tiedostettava, ettei lapsia voi kohdella kuten aikuisia. (Karlsson 2005; Ritala-Koskinen 2001, 145.) Lasten näkökulmaa yksinäisyydestä voidaan tutkia, sillä suurin osa heistä ymmärtää yksin olemisen ja yksinäisyyden eroavuuden. Jopa pienet lapset ymmärtävät, että yksin olemiseen ei aina liity yksinäisyyden tunteita, vaan ihminen voi tyytyväinen viettäessään aikaa yksin. Toisaalta lapset myös ymmärtävät, että yksinäisyyttä voi kokea, vaikka olisi ystäviä. (Galanaki 2004, 440–442.)

Vasta 1990-luvulta lähtien on korostettu lasten näkökulmaa, ja tämä on johtanut lasten tutkimiseen ja heidän kanssa työskentelemiseen. Lasten kuulemista on säädelty myös lastensuojelulaissa. Lasten kuulemiseen käytetään erilaisia menetelmiä ja sen vuoksi asia on kiistanalainen. Lasten näkökulma ei ole pelkästään kuulluksi tulemista, sillä esimerkiksi lapsia haastateltaessa tutkija vaikuttaa omien tulkintojensa vuoksi vuorovaikutukseen. Lapsen etuna esitetään hänen oikeuttaan ilmaista omat näkökulmansa. Lapsen oikeutena on, että hänen edun mukaisesti työskennellään ja hänen näkökulmansa asioihin otetaan huomioon ja kuullaan. Lapsen oma näkökulma on oleellista selvittää, että hänen etunsa ja oikeutensa tulevat kohdatuksi. (Pösö 2009, 86–88.)

Pro gradu -tutkimukseni aineisto on kerätty sadutuksen, ryhmäkeskustelun sekä lasten piirustuksien avulla. Tutkimukseeni osallistuneet lapset ovat 2,4 ja 6. -luokkalaaisia, ja ryhmiä muodostui yhteensä kymmenen. Ryhmiin osallistui 3-5 lasta. Sadutuksessa syntyy uusi tarina kertojan ja saduttajan yhteistyössä. Sadutus poikkeaa sadunkerronnasta siinä, että

lapsiryhmän kertoessa aikuinen kirjaa tarinan sellaisenaan ja lukee sen kertojille, jotta he voivat tehdä korjauksia, mikäli haluavat. Sadutuksessa mielenkiinnon kohteena on, mitä lapset ajattelevat sekä miten he kertovat omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Sadutuksessa aikuinen ei johdattele lapsia kysymyksin, vaan aikuisen tehtävänä on kuunnella mitä lapsi puhuu. Sadutus korostaa lasten osallisuutta ja kuuntelua. (Karlsson 2000, 90–92.) Sadutuksen avulla lasten ääni tulee kuuluviin ja se mahdollistaa lapsen tuottamaan tietoa (Karlsson 2003, 110). Esittämäni ote luvun alussa lasten sadusta osoittaa, että jo muutamassa lauseessa tulee esiin lasten omat ajatukset ja näkökulmat yksinäisyydestä.

Tutkimukseni on osa Monitoimijuus koulussa -kehittämishanketta. Hankkeen tavoitteena on kehittää lasten kouluhyvinvointia. Yhteistyöverkoston osalta hankkeen tavoitteena on kehittää koulun opettajien ja sosiaalityöntekijän välistä yhteistyötä. Hankkeen kehittämistehtävänä on vahvistaa lasten ja vanhempien osallisuutta ja hyvinvointia sekä ehkäistä syrjäytymistä. Monitoimijuus koulussa -hanke edistää ja korostaa lasten omia vertaissuhteita ja sosiaalista toimijuutta. Hankkeen aikana toteutetaan myös luokkamuotoista toimintaa, jolla pyritään tukemaan luokan ryhmytymistä, sosiaalisia taitoja, yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, yläkouluun siirtymistä sekä itsetuntemuksen vahvistamista. (Kangas ym. 2014.)

Tutkimuksellani haluan korostaa lasten kohtaamista, sillä lasten pahoinvointia ei yleensä huomata tarpeeksi ajoissa. Lasten tietojen esiin saaminen auttaa aikuisia toimimaan lasten kanssa entistä tehokkaammin ja näin ollen pystyvät ennaltaehkäisemään lasten sosiaalisia ongelmia. Yksinäisyys on tunne, jonka vuoksi ulkopuolisen on vaikeaa havaita lapsen yksinäisyyttä (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2013, 11). Tämän vuoksi on tärkeää kuunnella ja osallistaa lapsia. Lasten tietojen avulla koulun työntekijät voivat kehittää erilaisia toimintamalleja, jotka ennaltaehkäisevät lasten yksinäisyyttä. Yksinäisyys heikentää lapsen itsetuntoa, kehitystä sekä luottamusta muihin ihmisiin. Yksinäisyydellä voi olla pitkäaikaisia negatiivisia vaikutuksia lapsen elämään, tämän vuoksi ennaltaehkäisevän työn avulla voitaisiin ehkäistä lasten syrjäytymistä ja pahaa oloa. (Ks. Peltonen 2004, 29.)

Toivon, että pro gradu -tutkimukseni saa minut, kuin myös lukijat avaamaan silmät lasten yksinäisyydelle ja ymmärtämään yksinäisyyttä monipuolisemmin. Yksinäisyys voidaan helposti nähdä vain tietynlaisten persoonien, kuten ujojen ja hiljaisten kokemaksi. Yksinäisyyttä voi kokea kuka vain. Se ei katso aikaa ja paikkaa. Yksinäisyys-käsitteen ymmärtäminen auttaa meitä paremmin käsittämään yksinäisyyttä (Tiikkainen 2011, 59). Tavoit-

teenani tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijän opiskelijana on selvittää, lasten ajatuksia yksinäisyydestä ja voiko lapsi tuottaa tutkimuksellisesti luotettavaa tietoa yksinäisyydestä.

Aloitin tutkimukseni esittelemällä lasten yksinäisyyttä yleisesti. Käsittelen lasten yksinäisyyttä aiempien tutkimusten pohjalta. Tämän jälkeen käyn läpi erilaisia yksinäisyysteorioita, joiden avulla haluan tuoda esiin, kuinka moniulotteisesta ilmiöstä yksinäisyydessä on kyse. Yksinäisyysteoriat esittävät erilaisia selityksiä yksinäisyyden kokemukselle. Tämän jälkeen esittelen aiempien tutkimusten avulla lasten yleisempiä syitä yksinäisyyden kokeamiseen. Tutkimukseni teoreettisessa luvussa esittelen lopuksi, kuinka lapsia voidaan auttaa selviytymään yksinäisyydestä, ja millaiset ovat yksinäisen lapsen tulevaisuudennäkymät aiempien tutkimusten valossa.

Teoreettisen osuuden jälkeen esittelen tutkimuskysymykseni ja tavoitteeni. Tutkimukseni toteutus luvussa kerron, kuinka aineistoni on kerätty ja analysoitu. Lopuksi esittelen tutkimukseni eettisyyden ja luotettavuuden. Tutkimukseni tulokset luvussa käyn läpi aineistostani esiin tulleet ilmiöt ja asiat. Tutkimukseni päättyy pohdintaan, jossa tuon esille tutkimustuloksieni johtopäätökset ja omat tulkintani tutkimustuloksista. Lasten piirustukset ovat osa tutkimukseni aineistoa ja ne tulevat näkymään jatkumona koko työni läpi. Piirustukset elävöittävät tekstiä ja tuovat teoreettiseen osuuteen lasten omia näkökulmia yksinäisyydestä esille.

Pro gradu -tutkimukseni suunnittelussa ja aineistonhankkimisessa minua ovat auttaneet ja tukeneet Monitoimijuus koulussa -kehittämishankkeen kehittämistyöntekijät yliopisto-opettaja (kehittäjä-sosiaalityöntekijä) Marja Pulju ja koordinaattori (kehittäjä-opettaja) Hennariikka Kangas. Monitoimijuus koulussa -kehittämishankkeen kehittämistyöntekijät ja opinnäytetyöryhmät ovat olleet minulle suurena apuna tutkimukseni toteuttamisessa.

2 Moniulotteinen yksinäisyys

2.1 Yksinäisyys lapsuudessa

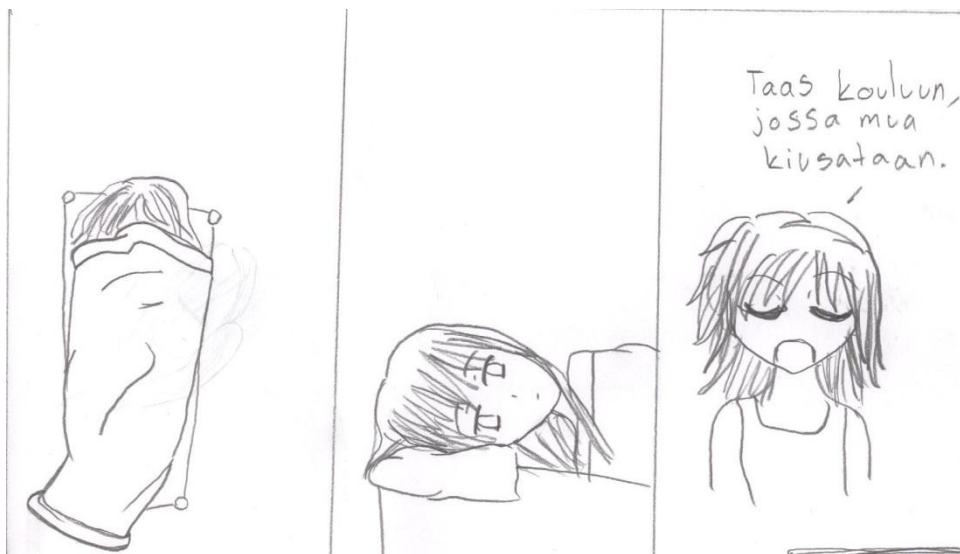
Hyvinvoivan lapsen elämä sisältää yleensä ystäviä, sukulaisia ja läheisiä ihmisiä. Lapset nähdään yleensä iloisina leikkimässä muiden lasten parissa. Valitettavasti on lapsia, jotka jätetään ulkopuoliseksi leikeistä. Nämä lapset eivät koe ilon hetkiä yhdessä muiden lasten kanssa, sillä he ovat yksin. Niin kuin aikuiset myös lapset kokevat, tuntevat ja kohtaavat yksinäisyyttä. Useimmiten yksinäisillä lapsilla ei nähdä olevan ystäviä, joka nähdään olevan syynä lapsen kokeman yksinäisyyteen. Haluan tuoda yksinäisyyden esille moniulotteisena ilmiönä, sillä yksinäisyyteen liittyvät useat eri tekijät. Yksinäisyydestä voidaan puhua niin tunteena, kokemuksena, olotilana sekä myös toimintana. Yksinäisyys ei ole yksiselitteinen ilmiö, sillä jokainen kokee ja tuntee sen eri tavoin. Tästä johtuen yksinäisyyttä voidaan tulkita eritavoin ja yksilöllisesti. Esimerkiksi ihminen voi tuntea itsensä yksinäiseksi, vaikka hänellä olisi ihmissuhteita ja vuorovaikutusta muiden kanssa, tätä voidaan nimittää yksinäisyydeksi muiden kanssa. Suuressa ryhmässä tai tilanteessa, jossa on paljon ihmisiä voi olla vaikeaa keskustella muiden kanssa, tai löytää yhteyttä toisiin ihmisiin. Toisaalta ihminen voi elää ilman ystäviä ja läheisiä ilman, että hänestä tuntuu yksinäiseltä. (Dahlberg 2007, 195–200.)

Laineen (1989) tutkimus alakoulu ikäisten lasten kokemasta yksinäisyydestä osoittaa, että noin 14 prosenttia oppialaista tunsu itsensä yksinäiseksi tai oli tyytymätön sosiaalisiin suhteisiinsa. Yksinäiset lapset ilmaisivat yksinäisyyden esiintyvän ystävien ja läheisten ihmisten puutteena. Lasten yksinäisyys voidaan nähdä olevan riippuvainen ihmissuhteiden määrästä ja laadusta. Ystävät mahdollistavat lapselle hyväksymisen, yhteenkuulumisen, ystävyyden tunteita sekä emotionaalista turvallisuutta (Laine 2005, 161). Myös pienet lapset voivat kokea yksinäisyyttä, vaikka se voi olla erilaista kuin aikuisen kokema yksinäisyys (Laine 2005, 166). Perlman & Peplau (1984) määrittelevät yksinäisyyden johtuvan sosiaalisten suhteiden puutteesta. Toiseksi yksinäisyys on subjektiivinen kokemus, eli jokainen kokee yksinäisyyden eritavoin. Esimerkiksi ihminen voi olla yksin ilman, että hän kokee olevansa yksinäinen. Tutkimuksessani yksinäisyys esiintyy ystävien puutteeseen ja tyytymättömyyteen sosiaalisiin suhteisiin.

Tuula Uusitalo (2007, 23) toteaa, että yksinäisyudentunteet ovat osa ihmisyyttä. Yksinäisyydeltä ei voi välttyä kukaan. Myös Perlman ja Peplau (1981, 31) toteavat, että vain muutama ihminen välttää elämänsä aikana yksinäisyyttä. Koemme siis väistämättä yksinäisyyden tunteita jossain vaiheessa elämäämme. Katja Holopaisen (1998, 48–49) mukaan uusi koulu, muutto, vanhempien avioero tai muut elämän muutokset, voivat olla tilanteita, jolloin lapsi tuntee olonsa yksinäiseksi ja tarvitsee tällöin enemmän vanhempien tukea. Lapsen yksinäisyys on vaikeaa ja raskasta, joka vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. Yksinäinen lapsi voi tuntea olonsa surulliseksi, ulkopuoliseksi, inhottavaksi, rumaksi tai jopa tyhmäksi. (Nevalainen 2009, 21–22.)

Lapsen yksinäisyudentunteet tulevat esiin jo ensimmäisen ikävuoden jälkeen. Tällöin hän kokee ahdistusta ja alakuloisuutta, kun hänet jätetään yksin. Pieni lapsi tarvitsee läheisyyttä, jotta hän tuntee olonsa turvalliseksi ja välitetyksi. Lapsen vanhetessa yksinäisyyden tunne muuttuu. Esiopetus- ja kouluikäisten lasten yksinäisyyden tunteet johtuvat kaverien puutteesta. Lapsi tuntee olonsa yksinäiseksi, kun hänellä ei ole ystäviä ympärillään leikkimissä ja tarvittaessa auttamassa häntä. Lapsen kasvaessa ystävien merkitys lisääntyy. (Laine 2005, 163.)

(6. luokkalaisen tytön piirustus yksinäisen lapsen aamusta. Yksinäinen tyttö tuntee ahdistusta kouluun menemisestä heti herättyään, koska hänellä ei ole siellä ystäviä. Koulussa yksinäistä tyttöä kiusataan, ja tämän vuoksi kouluun meneminen tuntuu vaikealta.)

Yleensä yksinäisyys koetaan ahdistavana ja epämiellyttävänä olotilana, joka on aiheutunut monien eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta (Kalliopuska & Tapio 1984, 10; Perlman & Peplau 1984, 32). Johanna Kiilin (1998, 51) tutkimus tuo ilmi, että 5- ja 7-vuotiaiden lasten mielestä yksinolo on epämukavaa, koska silloin ei ole leikkikavereita, yksin oleminen pelottaa ja ei ole mitään tekemistä. Perlman & Peplau (1984, 15) näkevät yksinäisyyden olevan epämiellyttävä tila, jolloin ystävyysuhteiden laatu ja määrä eivät ole riittäviä. Myös Peter Suedfeld (1982, 54) toteaa, että yksinäisyys nähdään usein ei-toivottuna tunteena ja kokemuksena. Muun muassa yhteiskuntatieteilijät, vanhemmat, opettajat ja sosiaaliset kriitikot näkevät yksinäiset ihmiset erilaisina muista. Yksinäisyyttä ei nähdä hyväksyttävänä ja terveellisenä elämänmuotona.

Kristina Salonen (2011, 17) tuo esille, kuinka yksinäisyyttä yritetään nykyään hoitaa. Hänen mukaansa yksinäisyyden medikalisointi ajaa meidät ajattelemaan, että ihmisen henkilökohtaisia kokemuksia ja tunteita aletaan pitää sairautena. Tästä seuraa, että yksinäisyyttä ei tarkastella lainkaan rakenteiden ja instituutioiden kautta. Yksinäisyyttä pidetään jollain tapaa sairautena, ja jopa ihmisen heikkoutena. Ihminen voi kokea elämänsä antoisaksi ilman sosiaalisia suhteita. Ihmiset yhdistävät yksinäisyyden usein marginalisoituneisiin ja syrjäytyneisiin ihmisiin tai lokeroivat sen erityisryhmien ongelmaksi (Kantojärvi & Autonen-Vaaranieniemi 2004, 21).

Yksinäisyys voidaan nähdä syrjäytymiseen ja muihin sosiaalisiin ongelmiin liitettynä, mutta yritän nähdä yksinäisyyden monipuolisemmin. En halua lokeroida yksinäisyyttä kokevia syrjäytyneisiin tai erilaisiksi. Tuon tutkimuksessani yksinäisyyden esille niin sanotusti sallittuna ilmiönä, sillä me kaikki tiedämme mitä on olla yksin, mutta silti yksinäisiä ihmisiä pidetään erilaisina kuin muita. Yksinäisyys voi olla omasta tahdosta ilmenevää, mutta jos yksinäisyys vaikuttaa yksilön hyvinvointiin on siihen puututtava. Lapsia tulee mielestäni yrittää tukea ja kannustaa enemmän, koska lapsuus ilman ystäviä ja läheisiä aikuisia voi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja tulevaisuuden kokemuksiin. Yksinäisyys on kuitenkin subjektiivinen kokemus, jota eivät tutkijatkaan kykene havaitsemaan suoraan. Tutkijoiden täytyy vain luottaa yksinäisten ihmisten kertomuksiin siitä, miltä yksinäisyys tuntuu. (Peplau & Perlman 1982, 69.)

Lapsuudessa ja nuoruudessa on hyvin tärkeää, että nuorella on ympärillään ystäviä, joiden kanssa voi olla vuorovaikutuksessa. Yksilö voi kokea yksinäisyyttä, jos kaverisuhteet eivät ole tyydyttäviä ja eivät vastaa hänen odotuksia ja tarpeita. (Tiikkainen 2011, 68.) Sosiaaliset suhteet ovat tärkeä osa ihmisen hyvinvointia. Sosiaalisilla suhteilla on tärkeä rooli kehitystä ajatellen, ne auttavat rakentamaan omaa identiteettiään ja kohentamaan sosiaalista kompetenssia. (Lähteenmaa & Siurala 1992, 70.) Tukevat ja sosiaalisesti hyvät ystävyys-suhteet auttavat ja vahvistavat lasten sosiaalisuutta, itsetuntoa, minäkäsitystä ja luottamusta. Lapset oppivat ystävyys-suhteiden avulla sosiaalisia taitoja ja erilaisia vuorovaikutustilanteita. (Laine 2005, 175.)

(Janne ystävän kanssa leikkipuistossa. Janne on iloinen, kun häntä ei enää kiusata. 2.luokkalaisten tytön piirustus kuvastaa lasten kaverisuhteiden tärkeyttä. Lapsi on iloinen kun hänellä on ystävä, jonka kanssa leikkiä.)

Lasten ystävien puute voidaan nähdä johtuvan kolmesta eri tekijästä. Lapsen yksinäisyys voi johtua lapsen heikoista sosiaalisista taidoista, tällöin hän ei osaa luoda uusia ihmissuhteita tai pitää niitä yllä. Tutkimukseni nojaa paljolti tähän tekijään, sillä lasten sosiaalisten taitojen heikkous vaikuttaa lapsen uskallukseen saada uusia ystäviä. Sosiaalistaitojen myötä lapsen itsetunto vahvistuu, jonka myötä lapsi on rohkeampi sosiaalisissa tilanteissa. Toiseksi lapsi on saattanut menettää ystävänsä muuton seurauksena, jolloin hän joutuu vaihtamaan koulua, tämän vuoksi lapsen ystävyys-suhteet muuttuvat. Lapsen ystävättömyyt-

tä voidaan selittää myös psykologisesti, lapset voivat kasvaa toisistaan erilleen, ihmiset muuttuvat ja heidän tarpeensa ja kiinnostuksen kohteet muuttuvat. (Rubin 1982, 255.) Rubinin näkemys on melko suppea kertomaan lapsen ystävien puutteesta. Ystävien saamiseen voi liittyä useat muutkin tekijät, kuten esimerkiksi ympäristö jossa lapsi elää. Lapsi voi elää esimerkiksi pienessä kylässä, missä pitkien etäisyyksien vuoksi lähettyvillä ei ole ystäviä.

Yksinäisyyttä voidaan kuvata krooniseksi tai ohimeneväksi. Kroonisesti yksinäinen ihminen ei ole useampaan vuoteen kyennyt luomaan uusia ihmissuhteita ja yksinäisyyden tunne on pysyvää. Ohimenevässä yksinäisyydessä yksinäisyyden tunne on väliaikaista. (Laine 2005, 163.) Marja Perttulan (1998) mukaan vain muutamat lapset kokevat kroonista yksinäisyyttä, mutta useat kouluikäiset lapset ovat yksinäisiä hetkellisesti. Laineen (1989) tutkimus alakoululaisten yksinäisyyden kokemuksesta toi ilmi, että kroonisesti yksinäiset lapset ja nuoret kokivat yksinäisyyden ahdistavana ja tyytymättömyyttä aiheuttavana tekijänä. Kroonisesti yksinäiset lapset kokivat, etteivät he pysty poistamaan yksinäisyyttä. Lapset pitivät yksinäisyyden syitä persoonallisina ja pysyvinä. Toisaalta ohimenevästi yksinäiset lapset eivät suhtautuneet yksinäisyyteen yhtä pessimistisesti kuin kroonisesti yksinäiset. Ohimenevä yksinäisyys nähtiin johtuvan ulkoisista syistä, jolloin yksinäisyys nähtiin koulun lapsen normaaliin elämään. Lapsilla saattoi olla kokemuksia ohimenevästä yksinäisyydestä ja yksinäisyydestä selviämisestä. Näin ollen heidän suhtautuminen yksinäisyyteen on erilainen kuin kroonisesti yksinäisillä lapsilla. Tutkimukseni lähestyy yksinäisyyttä ohimenevänä ilmiönä, johon voidaan löytää ja saada toimivia ratkaisuja.

Laine (1989, 107–108) toteaa, että koululuokassa on yleensä muutama yksinäinen oppilas. Myös Perttulan (1998, 20) mukaan jokaisella luokalla on noin yksi tai kaksi lasta, jotka kokevat yksinäisyyden tunteita. Laineen (1989, 107) mukaan yksinäisten lasten hyvinvoinnin kannalta yksinäiset lapset tulee havaita ajoissa ja auttaa heitä. Vanhempien ja opettajien on hyvä puuttua lapsen tilanteeseen, jos he huomaavat, ette lapsi viihdy toisten seurassa ja viettää aikaansa yksin (Perttula 1998, 21). Tutkimuksessani tuon esille, kuinka opettajat voisivat toiminnallaan auttaa yksinäisiä lapsia. Helena Clayhillsin (1998) tutkimuksen mukaan noin 10 prosenttia viides ja kahdeksaluokkalaisista kokivat olevansa yksinäisiä aina tai aika usein. Yksinäiset lapset eivät olleet tyytyväisiä itseensä ja elämäänsä. Heillä ei ollut ystäviä ja he kokivat masennusta, surullisuutta ja psykosomaattisia oireita. (Perttula 1998, 20.)

Lähestyn tutkimuksessani yksinäisyyttä toiminnan, tunteen, kokemuksen ja olotilan kautta. Yksinäisyyden tutkiminen on haastavaa sen tulkinnallisuuden vuoksi, ja tästä johtuen haluan tutkia yksinäisyyttä eri ulottuvuuksista.

2.2 Lasten yksinäisyyden tulkinnalliset selitysmallit

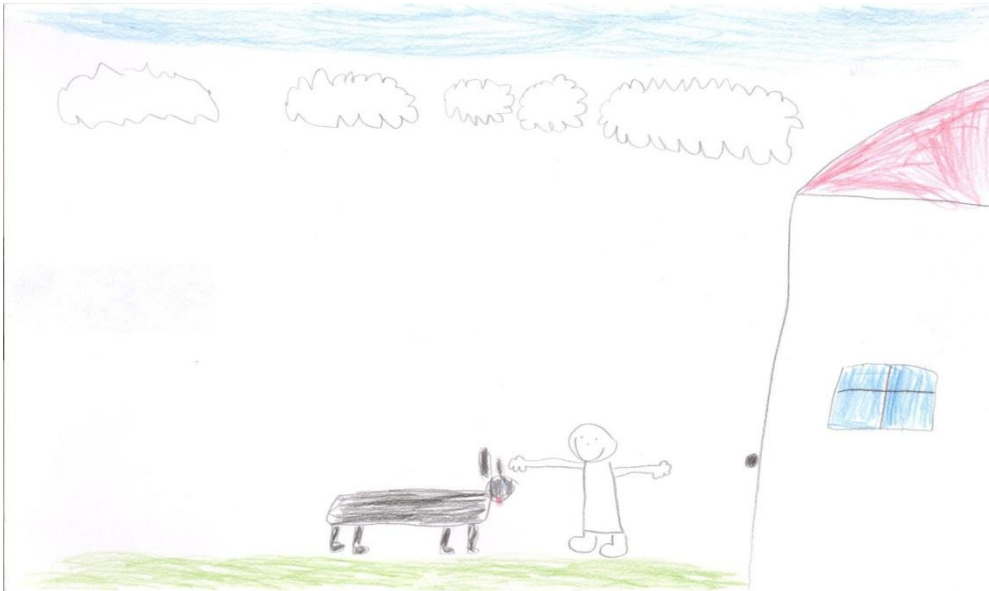
Yksinäisyyttä on selitetty ja tutkittu useista eri näkökulmista. Yksinäisyyteen ei ole olemassa tiettyä syytä, vaan sitä selittävät useat erilaiset tekijät, tämän vuoksi esittelen muutamia yksinäisyys teorioita. Yksinäisyysteorioiden avulla voidaan selittää lasten yksinäisyyttä ja tekijöitä, jotka johtavat yksinäisyyteen. Yksinäisyysteoriat on jaettu kahdeksaan eri luokkaan: psykodynaamiseen, fenomenologiseen, eksistentiaalis-humanistiseen, sosiologiseen, interaktionistiseen, kognitiiviseen, läheisyyttä korostavaan ja systeemiteoriaan (Peplau & Perlman 1982, 123).

Yksinäisyysteoriat tuovat esiin erilaisia käsityksiä siitä, mitkä tekijät johtavat yksinäisyyden kokemukseen. Teorioiden mukaan yksinäisyys ei ole verrattavissa sosiaaliseen eritaytymiseen, sillä yksinäinen ihminen ei välttämättä aina koe olevansa yksinäinen. Toisaalta ihminen voi kokea yksinäisyyttä, vaikka ympärillä olisi paljon ihmisiä. (Heiskanen & Saariisto 2011, 60.) Yksinäisyysteoriat auttavat jäsentämään ja ymmärtämään yksinäisyyden monimuotoisuutta. Yksinäisyyden teoreettiset näkökulmat tukevat ehkäisemään ja auttamaan ihmisiä, jotka ovat yksinäisiä. Yksinäisyyden kokeminen esiintyy yksinäisillä eritavoilla, joten auttamismenetelmiäkin tulee olla erilaisia. (Tiikkainen, Pirjo 2011, 59.) Esittelen seuraavaksi psykodynaamisen, kognitiivisen, fenomenologisen, eksistentiaalistisen, sosiologisen ja interaktionistisen teorian, sillä näiden yksinäisyysteorioiden näkemykset tukevat oman tutkimukseni aiheita.

Eksistentialismi

Eksistentialistisen näkökulman mukaan ihmiset ovat loppujen lopuksi yksin. Kukaan muu ei voi ymmärtää ja kokea mitä ajattelemme ja tunnemme. Erillään oleminen muista koetaan normaaliksi olotilaksi. Tästä herää kysymys, kuinka yksinäiset ihmiset pystyvät elämään yksinäisyydessä. Clark Moustakas on eksistentialismin edustaja ja hän korostaa yksinäisyysteoriassaan yksinäisyydestä johtuvaa ahdistusta ja todellista yksinäisyyttä. Ahdistuneisuus koetaan ihmisen puolustusmekanismina jolloin ihminen ei kykene käsittelemään tärkeitä elämän kysymyksiä. Tämä motivoi ihmistä etsimään läheisiä ihmisiä ympärilleen. Todellinen yksinäisyys puolestaan johtuu todellisuudesta, jossa ihminen on yksin ja kohtaa elämän peruskysymyksiä, kuten syntymän, kuoleman, muutokset ja tragediat ilman muita ihmisiä. Eksistentialismi rohkaisee ihmisiä pääsemään yli heidän peloistaan, joita he tuntevat yksinäisyyttä kohtaan ja opettaa näkemään yksinäisyyden positiivisena asiana. Eksistentialistit eivät etsi syitä ihmisten yksinäisyyteen, vaan yksinäisyys nähdään osana ihmisen olemassaoloa. Eksistentialismi ei yritä etsiä syitä, jotka lisääisivät tai vähentäisivät yksinäisyyden kokemuksia ja tunteita. (Peplau & Perlman 1982, 126.)

Eksistentialismi tuo hyvin esille, kuinka ihmiset voivat kokea yksinäisyyden eritavoin. Yksinäisyyden kokemus ei ilmene aina negatiivisena, vaan ihminen voi nauttia olostaan yksin. Myös Dahlberg (2007, 197–204) tuo tutkimuksessaan esiin yksinäisyyden esiintymisen positiivisena kokemuksena. Ihminen voi olla tyytyväinen elämäänsä, vaikkei ihmisellä ole läheisiä ihmisiä ympärillään, yksinäinen voi olla yhteydessä ja osa jotakin muuta. Vapaaehtoisesti olevat yksinäiset kohtaavat tilanteita, joissa heiltä puuttuu kontekstit, joita vain toiset ihmiset pystyisivät tarjoamaan. Vapaaehtoisesti yksinäinen ihminen on osa muita, kuin ihmisten luomia konteksteja. Ihminen voi esimerkiksi nauttia olostaan luonnossa tai viihtyy hyvin eläinten parissa. Yksinäisyys voidaan siis nähdä positiivisena kokemuksena ja elämään kuuluvana normaalina asiana. Liepins & Cline (2011, 401–402) tutkivat lasten kokemuksia yksinäisyydestä. Tutkittavista lapsista suurin osa näki yksinäisyyden negatiivisena ilmiönä, kuitenkin kaksi tutkimukseen osallistuneesta lapsesta koki yksinäisyyden tuntevan kivalta ja pitivät yksinäisyyden tunteesta. Aiempi tutkimus lasten yksinäisyydestä osoittaa, etteivät lapset useimmiten koe yksinäisyyttä myönteisenä ilmiönä.

(Yksinäinen Eetu on Mikke koiran kanssa pihalla. Lapsi nauttii ajastaan uuden lemmikin parissa. Poika 2lk.)

Fenomenologia- yksinäisyyden kokemus

Lapset kokevat yksinäisyyden eri tavoin, sillä kokemukset yksinäisyydestä ovat aina yksilöllisiä ja erilaisia. John P. Hewitt ja David Shulman (2011, 16) toteavat, että fenomenologisen näkökulman mukaan todellisuus ei ole vain yksi ja ainoa kokonaisuus. Voidaan sanoa, että sosiaalisia todellisuuksia on olemassa yhtä paljon, kuin on katselijoitakin. Jokainen ihminen näkee ja kokee todellisuuden eri tavoin. Kokemuksia voidaan tutkia fenomenologisesti, jolloin kokemus käsitetään ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan maailmaan. Fenomenologian mukaan kokemus syntyy, kun ihminen on vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. (Laine 2010, 29.) Esimerkiksi yksinäiselle lapselle tietyt ilmiöt ympäristössä voivat luoda kokemuksen yksinäisyyden tunteesta.

Fenomenologia tutkii ihmisten merkityksiä ja olettaa, että ihmisten käyttäytyminen on tarkoitusperäistä. Merkitysteoria sisältää myös näkemyksen, että ihminen on yhteisöllinen olento. Merkitykset eivät ole meissä synnynnäisesti, vaan ne tulevat meille yhteisön kautta johon kasvamme. Kulttuurien vuoksi ihmiset kokevat asiat eri tavoin ja heillä on niistä erilaiset merkitykset, tämän vuoksi koemme todellisuuden eritavoin. (Laine 2010, 30.) Kult-

tuuri vaikuttaa myös yksinäisyyden kokemiseen ja siihen, kuinka yksinäisyyteen suhtaudutaan.

Fenomenologian tarkoituksena on ymmärtää ilmiön olennainen rakenne. Fenomenologinen tutkimusmetodi pyrkii etsimään aitoja kokemuksia ja niiden merkityksiä. Fenomenologian avulla voitaisiin tutkia lasten kokemaa yksinäisyyttä ja yksinäisyyden merkityksiä. Fenomenologia vapauttaisi yksinäisyys tutkimuksessa aiemmat ennako-oletukset yksinäisyydestä, sillä tutkimus keskittyisi vain yksilön subjektiiviseen kokemukseen. Fenomenologinen tutkimus ei myöskään yleistä tuloksia. (Flinck 2009.) Koen, että fenomenologisen tutkimusmetodin avulla yksinäisyyden kokemuksesta saataisiin laajempi kuva. Yksinäiset ihmiset voivat jakaa yhteisesti käsityksiään ja kokemuksiaan yksinäisyydestä. Usein ennako-oletukset ja arkiajatukset luovat yksinäisyydelle vääränlaisia merkityksiä.

Kognitiivinen näkökulma yksinäisyyteen

Kognitiivisen näkemyksen mukaan yksinäisyyteen vaikuttaa ihmisen ristiriidat halutuissa ja saavutetuissa sosiaalisissa suhteissa (Peplau & Perlman 1982, 128). Yksinäisyyden kokemus syntyy, kun ihminen havaitsee olemassa olevien ja haluttujen suhteiden välillä ristiriitoja. Kognitiivinen näkökulma korostaa yksinäisyyden kokemuksessa kognitiivista puolta. Näkökulma korostaa yksinäisyyden johtuvan muutoksista, joita ihminen on kohdannut sosiaalisissa suhteissaan. Tällöin muutokset ovat olleet määrällisiä, mutta muutoksia on voinut tapahtua myös sosiaalisten suhteiden tarpeissa ja toiveissa. (Terrell-Deutsch 1999, 13.) Kognitiivisen näkökulman mukaan vain yksinäisyyttä tunteva ja kokeva ihminen tietää ja tunnistaa toiveiden ja todellisuuden välisen eron, sillä sivullisen on vaikea ymmärtää toisen yksinäisyyttä. Kognitiivisten toimintojen avulla ihminen tulkitsee omia sosiaalisia verkostojaan.

Kognitiivisen yksinäisyysteorian mukaan yksinäisyys on psyykkinen tila. Yksinäisyyteen nähdään vaikuttavan niin persoonalliset kuin myös ulkopuoliset tekijät. Näkökulman mukaan yksinäisyyteen liittyy erilaisia persoonallisia piirteitä, kuten ujous, heikko itsetunto, syrjään vetäytyminen, viha, masentuneisuus ja ahdistuneisuus. Yksinäisyyteen voidaan vaikuttaa puuttamalla näihin tekijöihin ja kehittämällä yksinäisen sosiaalisia taitoja. (Tiikainen 2011, 65.) Tulen esittelemään tutkimuksessani, miten yksinäisiä lapsia voidaan aut-

taa selviämään yksinäisyydestä. Tuon esille, kuinka lasten sosiaalisia taitoja voidaan kehittää. Sosiaalisten taitojen heikkous on yhteydessä lasten kokemaan yksinäisyyteen, sillä sosiaalisten taitojen avulla lapset luovat itselleen uusia ihmissuhteita. Lasten ystävien puute näkyy useimmiten lapsen ujoutena tai vaikeutena saada uusia ystäviä.

Kulttuuri ja ympäristö vaikuttavat siihen, kuinka yksinäinen kokee oman sosiaalisen elämänsä. Useimmiten individualistiset kulttuurit näkevät yksinäisyyden myönteisempänä kuin kollektiiviset kulttuurit. Ympäristön muutokset vaikuttavat myös siihen, kuinka yksinäisyys syntyy ja koetaan. Yksinäisyyttä ei pidetä kulttuurissamme toivottavana kokemuksena ja tunteena, joten ihmiset haluavat asettaa vaatimuksia omien ihmissuhteiden määrille. Omia ihmissuhteita verrataan toisten verkostoihin ja suhteisiin. Yksinäisiä ihmisiä leimataan helposti, ja tämän vuoksi he haluavat salata yksinäisyytensä. Piilottelu voi ajaa ihmisen yhä syvempään yksinäisyyteen. (Tiikkainen 2011, 66.)

Nähdäkseni ihmissuhteiden vertailu johtaa yksilöt kilpailutilanteeseen. Usein sosiaalisilla ihmisillä on enemmän verkostoja ympärillään kuin sisäänpäin suuntautuneilla. Sosiaalisten verkostojen määrä ei kerro ihmisen todellisesta hyvinvoinnista. Kuten aikaisemmin toin esille, ystävien määrä ei ole yhteydessä yksinäisyyden tunteeseen. Yksi läheinen ihminen voi vahvistaa yksilöä enemmän kuin kymmenen niin sanottua hyvän päivän tuttua. Lapset voivat ajatella, että ystävien määrällä on enemmän merkitystä kuin niiden laadulla.

Interaktionistinen näkökulma- emotionaalinen ja sosiaalinen yksinäisyys

Interaktionistinen teorian mukaan yksinäisyyteen vaikuttavat sekä persoonalliset, että tilanetekijät. Robert Weiss (1973) on tutkinut vuorovaikutusteoriaa yksinäisyysteorianana. Hän olettaa, että yksinäisyyden torjumiseksi ihminen tarvitsee erilaisia vuorovaikutussuhteita. Vaihtelevien vuorovaikutussuhteiden avulla ihmisen tarpeet tulevat täytetyiksi. Vuorovaikutussuhteiden merkitys muuttuu ja vaihtelee ihmisillä eri elämäntilanteissa. Weiss jäsentää vuorovaikutussuhteisiin liittyvät tarpeet ja odotukset kuuteen eri luokkaan, joita ovat: kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen saanti ja hoivaaminen. Kiintymyksellä tarkoitetaan suhteita, joiden myötä ihminen tuntee turvallisuutta, läheisyyttä ja rakkautta. Liittymisessä tärkeänä pidetään vuorovaikutussuhteita ystävien kanssa. Ystävät torjuvat esimerkiksi lasten kokemaa sosiaalista yksinäisyyttä. Ystävät antavat myös

yleensä arvostusta ja tukevat itsetuntoa. Ihminen tarvitsee myös luotettavan ihmisen, jolta voi pyytää apua hankalissa elämäntilanteissa. Ihmisen on tärkeää saada neuvoja ja ohjausta ongelmatilanteissa. Ihminen voi kokea tarvitsevansa myös huolehtia toisten hyvinvoinnista. (Tiikkainen 2011, 69–71.)

Interaktionistisessa eli vuorovaikutusteoriassa yksinäisyyden syyt jaetaan kahteen eri ryhmään, emotionaaliseen ja sosiaaliseen eristyneisyyteen. Ihminen voi olla emotionaalisesti tai sosiaalisesti yksinäinen tai joko emotionaalisesti tai sosiaalisesti yksinäinen tai ei kumpaakaan. (Tiikkainen 2011, 67.) Emotionaalinen yksinäisyys näkyy läheisen ja intiimin kiintymyssuhteen puuttumisena. Emotionaalisesti yksinäinen ihminen voi tuntea olonsa ahdistuneeksi, rauhattomaksi ja tyhjäksi. (Peplau & Perlman 1982, 128.) Emotionaalinen yksinäisyys kumpuaa varhaisista kiintymyssuhteista, jonka mukaan ihmisellä on tarve muodostaa läheisiä ihmissuhteita koko elämänsä ajan (Tiikkainen 2011, 67).

Emotionaalista yksinäisyyttä koetaan usein nuoruudessa, kun varhaiset kiintymyssuhteet korvautuvat uusilla suhteilla. Nuori irtaantuu vähitellen vanhemmistaan, jolloin nuori tarvitsee uuden kiintymyshahmon, jonka kanssa hän voi muodostaa tunnesiteitä. (Kangasniemi 2005, 242.) Emotionaalisesti yksinäinen nuori voi tuntea itsensä masentuneeksi, ahdistuneeksi ja oi pelätä hylätyksi tulemista. Nuoren käyttäytyminen voi joskus näyttäytyä yrityksenä solmia uusia suhteita kiintymyssuhteen menettämisen jälkeen. (Tiikkainen 2011, 68.)

Kangasniemen (2005, 242) mukaan sosiaalisesti yksinäinen kokee tyytymättömyyttä sosiaaliseen verkostoonsa, tai hänellä ei ole verkostoa lainkaan. Sosiaaliseen yksinäisyyteen liittyy muun muassa marginaalisuutta, epävarmuutta ja ikävystymistä. Sosiaalisesti yksinäiset hakevat hyväksyntää ja yhteenkuuluvuuden tunteita ja kokemuksia erilaisista konteksteista. (Weiss 1973, 22.) Sosiaalisesti yksinäinen ihminen yrittää tulla samanlaiseksi kuin muut selviytyäkseen yksinäisyydestä. Tällöin ihminen etsii ja haluaa itselleen vertaisseuraa ja ryhmätoimintoja toisin kuin emotionaalisesti yksinäinen oleva, joka kaipaa kahdenvälistä ihmissuhdetta. Ihminen voi kokea yksinäisyyttä, vaikka ulkopuolisen silmin hänellä näyttäisi olevan paljon ystäviä ympärillään. Ystävyysuhteiden tulee olla tyydyttäviä ja vastata ihmisen odotuksiin ja tarpeisiin. (Tiikkainen 2011, 68.)

Anna Kirovan (2003, 16) tutkimus tuo esiin, että lapset tuntevat yksinäisyyden olevan vaikeinta silloin, kun he tuntevat olonsa ulkopuoliseksi muista. Koen, että lapset kokevat niin emotionaalista kuin sosiaalista yksinäisyyttä, mutta lasten yksinäisyydessä on suurimma-keen kyse ystävien ja yhteenkuuluvuuden puutteesta. Lapset kokevat olevansa eristäytyneitä ja erilaisia kuin muut, tällöin he kokevat sosiaalista yksinäisyyttä. Sosiaalisesti yksinäiset lapset tarvitsevat muiden lasten hyväksyntää ja ystäviä ympärilleen, jotta yksinäisyyden tunteet poistuisivat.

Psykodynaaminen teoria – varhaisten kiintymyssuhteiden vaikutus yksinäisyyteen

Tasapainoisesti kehittynyt ihminen kykenee olemaan ja selviytymään ohimenevästä yksinäisyydestä. Jos yksinäisyys koetaan vaikeaksi, voi syynä olla ongelmat varhaislapsuuden kiintymyssuhteissa. Ihminen voi tällöin kokea olevansa yksinäinen, vaikka muut eivät sitä huomaisi. (Perttula, 1998, 21.) Psykodynaamiset teoriat näkevät yksinäisyyden johtuvan ihmisten aiemmista kokemuksista (Peplau & Perlman 1982, 124). Psykodynaaminen teoria pitää tärkeänä ihmisten välistä läheisyyttä ja vuorovaikutussuhteita. Yksinäisyyden tunteen ymmärtämiseksi on tärkeää ottaa esille ihmisten väliset suhteet. (Tiikkainen 2011, 60–61.)

Lasten turvalliset ja tukevat suhteet vanhempiin luovat hyvät edellytykset sosiaalisiin kykyihin. Myötätuntoiset lapset ovat aidosti kiinnostuneita muista ihmisistä. Turvallisen kiintymyssuhteen avulla lapsi luottaa aikuisiin ja tietää saavansa heiltä apua ja tukea tarvittaessa. On tutkittu, että varhaislapsuudessa koetut menetykset vaikuttavat siihen, kuinka lapsi reagoi tulevaisuudessa menetyksiin. Lapsen kehityksen kannalta lapsen olisi hyvä pystyä avoimesti puhumaan tunteistaan ja sosiaalisista kokemuksista vanhempiensa kanssa. (Payne 2005, 81.)

Nähdäkseni lasten varhaiset kiintymyssuhteet vaikuttavat myöhempään lapsen yksinäisyyden kokemukseen. Se miten lapsen tarpeet ja toiveet on otettu huomioon vaikuttaa myöhemmin lapsen käyttäytymiseen. Avoimuus ja lapsen huomioon ottaminen ovat tärkeitä asioita lasten kasvatuksessa. Varhaiset kokemukset vaikuttavat lasten tulevaisuuteen ja myös yksinäisyyden kokemiseen. Kiintymyssuhteet ovat jaettu neljään eri luokkaan, jotka ovat turvallinen, välttelevä, ristiriitainen ja turvaton kiintymyssuhde. Esimerkiksi välttelevässä kiintymyssuhteessa huoltaja on lasta kohtaan tunteeton ja torjuu lapsen antamat vies-

tit läheisyydestä. Lapsi oppii, ettei hänen tarpeitaan oteta huomioon, ja tällöin hän ei enää hae huoltajalta fyysisiä kontakteja lainkaan. (Payne 2005, 83.) Tämä voi johtaa siihen, että lapsi haluaa olla omissa oloissaan mieluummin kuin toisten ihmisten parissa ja ei osaa muodostaa suhteita ihmisten kanssa. Turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsi ei kykene luottamaan huoltajaansa, jonka vuoksi lapsi ei yleensä jaa vanhempiansa kanssa emotionaalisia kokemuksia (Adams ym. 2002, 176). Ilman kiintymyssuhteita ihminen ei opi näyttämään omia tunteitaan tai osaa käsitellä niitä oikealla tavalla.

Läheisten ihmissuhteiden puuttuminen vaikuttaa tulevaisuudessa intiimien suhteiden luomiseen (Payne 2005, 83–84). Lapsuudessa koetut tunnesiteet esiintyvät myöhemmissä suhteissa samanlaisina. Psykodynaamisen teorian mukaan lapsuudessa koetut negatiiviset asiat ja epäonnistumiset läheisten ihmissuhteiden muodostumisessa johtavat syvään yksinäisyyteen. Psykodynaaminen teoria ei ota huomioon yksinäisen ihmisen sosiaalista elämää, persoonallisia tekijöitä, tilannetekijöitä ja kulttuuria. (Tiikkainen 2011, 61–62.) Varhaislapsuudessa koetut suhteet eivät voi ainoana tekijänä vaikuttaa nuoren sosiaalisiin suhteisiin ja sosiaaliseen sopeutumiseen. Huomionarvoista on nähdä, kuinka ympäristö, muut ihmissuhteet, temperamentti ja sinnikkyys vaikuttavat nuoren sosiaalisen sopeutumisen ja ihmissuhteiden kehitykseen. Kiintymyssuhdeteoria antaa vahvan näkökulman sosioemotionaaliseen kehitykseen, joka jatkuu läpi koko elämän. Kiintymyssuhdekokemukset lapsuudessa eivät voi ainoastaan vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Anderssonin (2004) tutkimuksessa havaittiin käyttäytymiseen vaikuttavan myös koulu, ystävät, vapaa-ajan toiminta, perhe tausta, sosioekonominen varallisuus, sosiaalityön ja sosiaalisen ympäristön laatu. Elämä ei ole ennalta määrättävissä, mutta ei ole epäilystäkään, etteivätkö perhesuhteet vaikuttaisi lapsen kehitykseen. (Andersson mt., 52–54.)

Sosiologinen yksinäisyys

Sosiologisen näkökulman edustaja Bowman (1955) korostaa sosiaalisten tekijöiden vaikutusta yksinäisyyteen. Hänen mukaansa yksinäisyys johtuu kolmesta tekijästä: primaarisuhteiden vähenemisestä, perheiden liikkuvuudesta ja muuttoliikkeen kasvamisesta. Toisaalta sosiologinen yksinäisyysteorian edustajat näkevät yksinäisyyden olevan normatiivinen ominaisuus. He näkevät, että yksinäisyys ei ole yksilöstä riippuvaa. (Peplau & Perlman

1982, 126–127.) Slater (1976) kokee Amerikan ongelmana yksinäisyyteen olevan individualismi. Vuorovaikutus, yhteisöllisyys ja ihmisten välinen luottamus on katoamassa ja sen vuoksi jokainen on vastuussa itsestään. Tuloksena on ihmisten yksinäisyys. (Peplau & Perlman 1982, 126–127.)

Sharabi ym. (2012, 77–78) ovat tutkineet perhekoheesioita vaikuttavista tekijöistä lasten yksinäisyyteen. Tutkimus osoitti yksinäisyyden olevan yhteydessä perheessä koettuun koheesioon. Mitä alhaisempi perheen koheesio on sitä suurempi on lasten kokema yksinäisyys. Yksinäisten lasten perheet kuvattiin tutkimuksessa jäykiksi ja lapset kokivat olonsa hyvin yksinäiseksi. Näillä lapsilla oli huono luottamus itseensä ja myös ympäröivään maailmaan. Perheen sosiaalinen tuki ja heidän sopeutuminen lapsiensä tarpeisiin ja toiveisiin vähentää yksinäisyyttä. Perheen koheesiolla on siis vaikutusta lasten kokemaan hyvinvointiin ja yksinäisyyteen.

Myös suomalaiset yksinäisyydentutkijat ovat löytäneet yhteyksiä individualismista ja yksinäisyyden kokemisesta. Ihmiset ovat nykyään vapaampia, kuin koskaan aikaisemmin. Modernin ajan ihminen kokee elämässään paljon vapautta ja keveyttä, mutta vapaudella on myös hintansa, nimittäin yksinäisyys. Ihminen kantaa nykyisin itse vastuunsa onnistumisista ja epäonnistumisista. Kulttuurimme on muuttumassa kohti itsekeskeisempää yhteiskuntaa, jolloin yksilön tulisi yksin selviytyä ongelmistaan. Ihmisen siteet muihin ihmisiin heikentyvät, eikä puhuta enää yhteisistä eduista. Modernin aikakauden aikana yksilöiden omaa vastuuta korostetaan, jolloin voidaan kuvitella vahvimpien selviytyvän. Itsekeskeinen yhteiskunta ja sen instituutiot ovat alttiita kääntämään useat rakenteelliset kysymykset ja ongelmat ihmisen henkilökohtaisiksi asioiksi ja ongelmiksi. (Heiskanen & Saaristo 2011, 16–25.)

Seuraavaksi kokoan yhteen esittelemäni näkökulmat yksinäisyydestä ja pohdin, miten lasten yksinäisyys näyttäytyy teorioiden valossa. Kuvion avulla selkeytän, miten lasten yksinäisyys nähdään eri näkökulmien mukaan ja annan muutamia esimerkkejä, kuinka yksinäisyys ilmenee lasten elämässä.

Taulukko 1. Yksinäisyysteorioiden lasten yksinäisyyteen viitaten

<i><u>Teoria</u></i>	<i>Syyt lasten yksinäisyyteen</i>	<i>Lasten kokema yksinäisyys</i>
<i><u>Eksistentialismi</u></i>	<i>Eksistentialismi ei etsi, ja ratkaise yksinäisyyden syitä.</i>	<i>Yksinäisyys nähdään osana normaalia elämää. Näin ollen yksinäisyys koetaan positiivisena ilmiönä. Lapsi voi olla tyytyväinen myös ilman kavereita, esimerkiksi lemmikki voi olla lapselle tärkeä ystävä.</i>
<i><u>Fenomenologia</u></i>	<ul style="list-style-type: none"> <i>-Vuorovaikutus todellisuuden kanssa luo lapselle kokemuksia ja nämä kokemukset voivat luoda yksinäisyyden tunteita.</i> <i>-Kulttuuri, jossa elämme vaikuttaa yksinäisyyden kokemukseen ja siihen suhtautumiseen.</i> <i>-Ennakkoluulot</i> 	<p><i>Jokainen lapsi kokee yksinäisyyden eritavoin. Yksinäisyys on subjektiivinen kokemus.</i></p> <p><i>Lasten yksinäisyys ilmenee kulttuurisamme negatiivisena ilmiönä.</i></p> <p><i>Ennakkoluulot vaikuttavat yksinäisten ihmisten kohtaamiseen. Yksinäinen lapsi nähdään usein erilaisena muista ja sen vuoksi muut lapset syrjivät häntä eikä ota mukaan leikkeihin.</i></p>
<i><u>Kognitiivinen näkökulma</u></i>	<ul style="list-style-type: none"> <i>-Persoonalliset tekijät</i> <i>-Ristiriita olemassa olevien ja toivotuissa sosiaalisissa suhteissa.</i> 	<p><i>Yksinäinen koetaan usein ujona ja syrjään vetäytyneenä. Ainoastaan lapsi itse tietää miltä yksinäisyys tuntuu.</i></p> <p><i>Lapsen tulisi kehittää sosiaalisia taitojaan, jotta voisi luoda toimivia sosiaalisia suhteita.</i></p>
<i><u>Interaktionistinen</u></i>	<ul style="list-style-type: none"> <i>- Vuorovaikutussuhteet</i> <i>- Heikot sosiaaliset taidot</i> <i>- Persoonalliset tekijät</i> 	<i>Yksinäisyyttä koetaan, koska lapsella ei ole vuorovaikutusta toisiin ihmisiin. Lapsi voi olla emotionaalisesti yksinäinen, jolloin häneltä puuttuu läheinen kiintymyssuhde. Sosiaalisesti yksinäinen on tyytymätön sosiaaliseen verkostoonsa ja hän tuntee olonsa syrjäytyneeksi.</i>

<u>Psykodynaaminen</u>	<ul style="list-style-type: none"> -Varhaiset kiintymyssuhteet -Vanhempien mallit -Läheisyyden puute -Heikot sosiaaliset taidot 	<p><i>Lapsi voi kokea yksinäisyyttä, koska ei ole saanut vanhemmiltaan tarpeeksi tukea ja turvaa. Välttelevät vanhemmat ovat luoneet lapselle tunteen, ettei aikuisiin voi luottaa tällöin lapsen on vaikea hakea tukea ja hyväksyntää muilta ihmisiltä.</i></p> <p><i>Lapsi ei tiedä miten uusia ihmissuhteita luodaan, koska hänellä on huonot sosiaaliset taidot. Lapsi voi myös välttää uusien ystävien saamista sillä pelkää menettävänsä heidät.</i></p>
<u>Sosiologinen</u>	<ul style="list-style-type: none"> -Primaarisuhteiden väheneminen → individualismi -Perheiden liikkuvuus ja perherakenteiden muutos -Sosiaaliset tekijät -Yksinäisyys ei ole yksilöstä riippuvaa 	<p><i>Individualismi korostaa yksilöiden omaa vastuuta itsestään. Lapsilta odotetaan omatoimijuutta, ja selviämistä esimerkiksi ilman vanhempia koulun jälkeen kotona. Lapsi voi kuitenkin kokea epäonnistumisen tunteita tehdessään asioita yksin, joka voi johtaa alemmuuden tunteeseen, ja sitä kautta lapsi voi syrjäytyä muista ja jää yksin.</i></p> <p><i>Lapsen yksinäisyys ei johdu lapsesta itsestään vaan häntä ympäröivä kulttuuri ja ympäristö ovat vaikuttaneet hänen yksinäisyyden syntymiseen.</i></p>

Edellä mainitut lähestymistavat auttavat hahmottamaan yksinäisyyden moniulotteisuuden. Taulukkoon kootut asiat kuvaavat yksinäisyyteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimukseni nojautuu näiden tulkintamallien ajatuksiin. Tutkimukseni painottuu interaktionistiseen, psykodynaamiseen ja sosiologiseen teoriaan. Yksinäisyysteoriat antavat tukevan pohjan tutkimukselleni, sillä niiden avulla yksinäisyyttä voidaan tarkastella laaja-alaisesti.

Tutkielmassani tulee vahvasti esille yksinäisten lasten heikot sosiaaliset taidot ja vuorovaikutussuhteet. Yksinäisillä lapsilla voi olla vuorovaikutussuhteita, mutta ne eivät ole tarpeeksi riittäviä lapsen tarpeille. Toisaalta tutkimuksessani tulee esiin myös kulttuurimme ja siinä esiintyvä individualismi. Kulttuurimme ja ympäristömme vaikuttavat vahvasti lasten

yksinäisyyteen ja siihen suhtautumiseen. Perherakenteet ovat myös muuttuneet, joka on vaikuttanut perheiden yhteisen toiminnan vähenemiseen. Tutkimukseni käsittelee lapsen persoonallisten tekijöiden vaikutusta yksinäisyyteen, jota kognitiivinen yksinäisyysteoria korostaa. Fenomenologinen näkökulma tulee esille tutkimuksessani, kun kuvailen, kuinka kulttuurimme ennakkoluulot ja käsitykset yksinäisyydestä vaikuttavat lasten yksinäisyyteen. Eksistentialismin ajattelumalli ei tule omassa tutkimuksessani vahvasti esiin, mutta kuitenkin tutkimukseni käsittelee, kuinka ihminen ei tarvitse toista ihmistä seurakseen vaan siihen voi riittää lemmikkieläin.

2.3 Yksinäisyyden syyt

Kuten edellisessä luvussa nähtiin, yksinäisyys on laaja ilmiö, jonka syntyyn vaikuttavat useat eri tekijät. Lasten ystävien puuttumiseen ja yksinäisyyteen voidaan teorioiden valossa nähdä olevan erilaisia syitä. Yksinäisillä esiintyy useimmiten erilaisia ongelmia, jotka vaikuttavat heidän hyvinvointiinsa. Yksinäisillä lapsilla katsotaan usein olevan huono itsetunto ja minäkäsitys, heikot sosiaaliset taidot, oppimisvaikeuksia, käyttäytymishäiriöitä sekä emotionaalisia, että mielenterveydellisiä ongelmia. Lapsen yksinäisyys ei aina johdu persoonallisista syistä, vaan myös ulkoiset syyt, kuten esimerkiksi koulun vaihtaminen voi vaikuttaa lapsen yksinäisyyden syntymiseen. Yksinäisyys on lapsen mielenterveyttä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia uhkaava ongelma. (Laine 2005, 167–171.)

Yksinäisyyden syyt johtuvat yleisesti ottaen henkilön persoonan ja olosuhteiden yhteensopimattomuudesta. Seuraavaksi käsittelem lapsen yksinäisyyteen vaikuttavia ulkoisia ja sisäisiä tekijöitä. Lasten yksinäisyyden syyt on hyvä tiedostaa sillä niiden avulla voidaan poistaa lapsen elämästä niitä tekijöitä, jotka voivat synnyttää lapselle yksinäisyyden tuntemuksia. Tulen kertomaan, kuinka yksinäistä lasta voidaan auttaa selviytymään ja pääsemään irti yksinäisyyden tunteesta. Lapsi tarvitsee tukea ja apua selviytyäkseen yksinäisyydestä ja sen tuomista vaikutuksista hänen elämäänsä. Yksinäisyys jättää aina jälkensä lapseen, mutta lapsi voi saada tulevaisuudessa ystäviä muutoksien avulla. Lopuksi tuon esille asioita, miten yksinäisyys vaikuttaa lapsiin ja miltä heidän tulevaisuutensa näyttää

Sisäiset syyt

Itsetunto ja minäkäsitys

Ihmisen minä sisältää ihmisen todellisia ominaisuuksia sekä tiedostamattomia, ja torjuttuja asioita. Minäkäsitys sisältää ominaisuuksia, joita ihminen luulee omistavansa. Se näkee ihmisen kokemuksia itsestään, mutta ne eivät aina vastaa todellisuutta. Minäkäsityksen tulisi olla minän kanssa samankaltainen, jotta ihminen kykenee tuntemaan itsensä ja tulemaan toimeen muiden kanssa. Itsetuntoon liittyy itsensä arvostaminen. Ihmisellä sanotaan olevan hyvä itsetunto, kun hän tuntee ja hyväksyy omat vahvuudet ja heikkoudet. Hyvän itsetunnon omaava arvostaa itseään ja on tyytyväinen persoonaansa. (Laine 2005, 20–24.)

Vanhempien kiintymys- ja vuorovaikutussuhde lapseen vaikuttaa lapsen itsetunnon kehittymiseen. Vanhempien läheiset suhteet ja vuorovaikutus lapseen auttaa lasta kehittämään itselleen vahvan itsetunnon. Lapsen itsetunnossa esiintyy heikkouksia, jos vanhempi ei ole kiinnostunut lapsen elämästä. Myös koululla on iso rooli lapsen itsetunnon rakentumisessa. Opettajien toiminta, käyttäytyminen ja palautteen antaminen vaikuttaa siihen, kuinka oppilas arvioi itsensä. Vahva itsetunto auttaa lasta kokeilemaan uusia ja erilaisia asioita, eikä pelkää epäonnistumisia. Hyvän itsetunnon avulla lapsi uskaltaa ottaa osaa vuorovaikutustilanteissa. (Laine 2005,41–44.)

Yksinäiset kokevat yleensä olevansa arvottomia, kyvyttömiä ja ei pidettyjä. Nämä piirteet kertovat yksinäisen heikosta itsetunnosta. Heikko itsetunto voidaan nähdä olevan sekä syy, että seuraus yksinäisyydelle. Alhaisen itsetunnon omaavat voivat olla enemmän sosiaalisesti ahdistuneita, eivätkä uskalla ottaa riskejä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Myös uusien ihmissuhteiden luominen koetaan vaikeana. Pitkään kestänyt yksinäisyys sekä sosiaalisten suhteiden puuttuminen voi heikentää itsetuntoa. Mitä enemmän ihminen joutuu olemaan ilman sosiaalisia suhteita, sitä enemmän henkilö kokee olevansa yksinäinen ja arvoton. Näin ollen voidaan todeta yksinäisyyden ja heikon itsetunnon olevan yhteydessä toisiinsa. (Peplau ym., 143–146.)

Heikko itsetunto voi johtaa myös itsetuhoisiin tekoihin, jotka voivat vaikuttaa sosiaaliseen kompetenssiin, joka puolestaan johtaa ihmisen riskiin joutua yksinäisyyteen. Yksinäinen lapsi tarvitsee aikuisen apua ja tukea itsetunnon parantamiseksi. Muut lapset voivat myös

auttaa yksinäistä lasta tuntemaan olonsa hyväksytyksi ja rohkeammaksi. Arvostuksen ja hyväksymisen myötä yksinäisyys voi vähentyä.

Lapsen itsetuntoon vaikuttaa negatiivisesti kiusaaminen ja syrjäytyminen muista. Identiteetin rakentuessa lapsen on hyvä olla vuorovaikutuksessa muiden ikäistensä kanssa, sillä ryhmässä itsetunto kasvaa ja vahvistuu. Lapsi tarvitsee myös kavereiden lisäksi tukea ja turvaa aikuisilta, silloin kun hän sitä tarvitsee. Lapsen ollessa yksin kotona pitkään hän syrjäytyy muusta maailmasta. Lapsi ymmärtää, ettei kukaan pyydä häntä minnekään eikä kenenkään ole häntä ikävä. Lapsen tulee saada kokemuksia ja tunteita yhteenkuuluvuudesta. Yhteenkuuluvuuden tunne syntyy, kun lapsen kanssa tehdään yhdessä asioita. Yhteinen tekeminen vahvistaa itsetuntoa. (Cacciatore ym. 2008,153–159.) Tutkimuksessani korostan lasten osallisuutta, sillä sen avulla lapsi tuntee olevansa osa muita. Osallisuus luo lapselle yhteenkuuluvuuden tunteita, jolloin lapsi kokee olevansa tärkeässä roolissa ja näin myös hänen itsetuntonsa vahvistuu.

Erilaisuus ja persoonalliset piirteet

Lasta voidaan kohdella erilaisena muun muassa ulkonäön, puhutavan, etnisestäustan tai harrastusten vuoksi (ks. Nevalainen 2009, 35). Yleensä erilaisia lapsia kiusataan, syyksi riittävät erilaiset vaatteet tai jokin muu ulkonäöllinen piirre joka eroaa muista (Salmivalli 2010, 38). Erilaisuus voi johtaa lapsen syrjäytymiseen ja yksinäisyyteen. Valtavirrasta poikkeavien lasten kiusaaminen ja syrjäyttäminen pois ryhmästä johtuu lasten stereotyyppioista, ennakkoluuloista ja vääristä tiedoista (Rubin ym. 2009, 263). Olweus (1992, 32–33) esittää tutkimukseen perustuen, että erilaisuus ja varsinkin lasten ulkonäöllinen erilaisuus ei olekaan niin huomattavan suuri tekijä koulukiusaamiseen kuin aikaisemmin on luultu. Kiusaaja voi useimmiten käyttää hyväkseen kiusaamistilanteessa uhrin erilaisia ulkonäöllisiä piirteitä, mutta ulkonäkö ei välttämättä ole kiusaamisen aiheuttava tekijä.

Liisa Kiviniemen (2009, 113) mukaan erilaisuuden kokeminen voi tuntua lapsesta pahalta ja häpeälliseltä. Tämän vuoksi lapsi alkaa vältellä erilaisia tilanteita ja ihmisiä jonka vuoksi hän eristäytyy muista. Lapsi voi myös pelätä omaa erilaisuuttansa, jonka vuoksi ei uskalla liittyä muiden lasten seuraan. Media vaikuttaa osaltaan siihen miten erilaisuuteen suhtaudutaan. Nykyään korostetaan samankaltaisuutta ja kauniita ihmisiä mainostetaan. (Achté &

Tuulio-Henriksson 1984, 17–18.) Tämä voi luoda lapsille ja nuorille paineita siitä miltä tulisi näyttää, että kuuluisi joukkoon.

Yksinäisten nähdään omaavan erilaisia persoonallisuuden piirteitä, joita ovat huonon itsetunnon lisäksi muun muassa ujous ja sulkeutuneisuus. Persoonalliset piirteet voivat vaikuttaa yksinäisyyden syntymiseen. Ujous voi esimerkiksi häiritä ihmisen sosiaalisia suhteita ja uusien ihmissuhteiden luomista. Ihmisen käyttäytyminen voi omien persoonallisten piirteiden vuoksi vaikuttaa negatiivisesti sosiaalisissa tilanteissa. Persoonalliset ominaisuudet vaikuttavat myös siihen, kuinka yksilö reagoi sosiaalisten suhteiden muutoksiin. Jos henkilöllä on käytössään toimivat selviytymiskeinot, pystyy hän niiden avulla selviytymään ihmissuhteiden muutoksista, ja näin ollen myös vähentää ja lievittää yksinäisyyttä. Persoonalliset piirteet voivat altistaa ihmisen yksinäisyydelle ja tehdä yksinäisyydestä selviämisestä haastavaa. (Peplau & Perlman 1982, 9.)

Tutkimuksessani korostuu yksinäisten lasten erilaisuus. Yksinäisyys voidaan nähdä erilaisuutena, sillä lapsen yksinäisyys on negatiivisesti latautunut ilmiö. Kukaan ei halua lapsensa olevan yksinäinen. Usein koemme, että ujut ihmiset ovat yksinäisiä. Tutkimuksessani tulee vahvasti esiin, kuinka lapset näkevät yksinäisen persoonan ja erilaiset luonteenpiirteet.

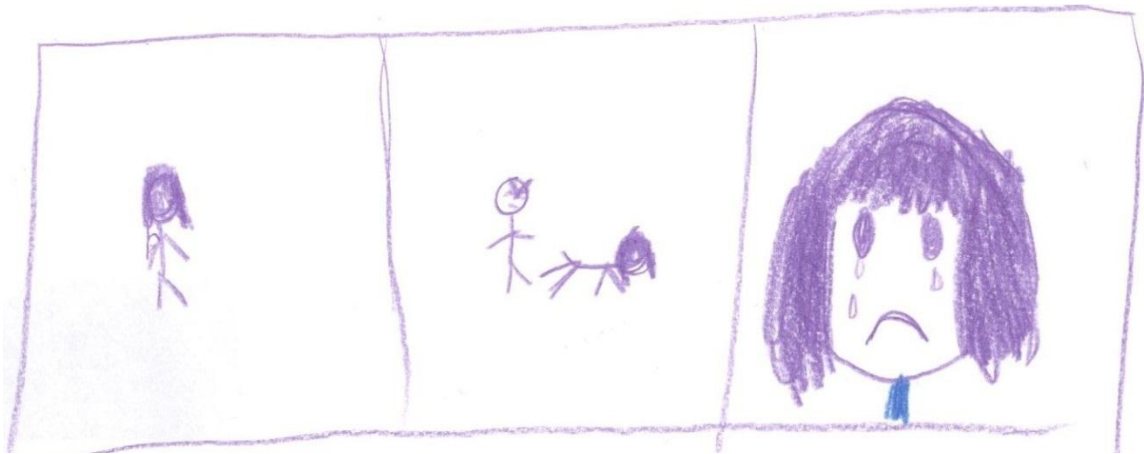
Ulkoiset syyt yksinäisyyteen

Koulu ja kiusaaminen

Kiusaaminen, kuten yksinäisyys on erittäin moniulotteinen ilmiö. Kiusaamisella tarkoitetaan samaan henkilöön kohdistuvaa toistuvaa huonoa käyttäytymistä, jolla tahallisesti aiheutetaan toiselle pahaa oloa ja mieltä. Kiusaamisen toistuvuuden lisäksi kiusaamisessa esiintyy lähes poikkeuksetta epäarvoisuutta. Kiusaajalla nähdään aina olevan enemmän valtaa ja voimaa kuin kiusatulla. (Salmivalli 2010, 12.) Usein yksinäiset lapset kokevat olevansa ulkopuolisia ja syrjäytyneitä muista lapsista. Syrjäytyminen muista voi tuntua lapsesta kiusaamiselta. (Hietala ym. 2010, 47–48.) Koen, että yksinäisyys ja kiusaaminen liittyvät vahvasti toisiinsa. Yksinäisyyden voidaan nähdä olevan sekä syy, että seuraus kiusaamiseen. Yksinäinen lapsi on helppo kiusaamisen kohde. Kiusaaminen voi johtaa lapset yksinäisyyteen sillä usein kiusatut eristäytyvät muista oppilaista ja jäävät ilman ystäviä.

Tutkimuksien mukaan peruskouluikäisistä lapsista noin 5–15 prosenttia kokee kiusaamista (Salmivalli 2000, 17).

Kiusaaminen voi olla epäsuoraa, verbaalista, fyysistä ja materiaalista. Mäntylän ym. (2013) tutkimuksen mukaan kiusaamista tapahtui verbaalisesti niin tytöillä kuin pojilla. Tytöt (noin 71%) kohtasivat enemmän epäsuoraa kiusaamista, kuin pojat. Toisaalta pojat kokivat enemmän fyysistä kiusaamista. Materiaalista kiusaamista esiintyi vähiten, sillä vain 20 prosenttia vastaajista kertoivat kohdanneensa materiaalista kiusaamista. (Mäntylä ym. 2013, 25.) Kiusaaminen ei aina ole näkyvää vaan suurin osa kiusaamisesta on epäsuoraa eli vaikeasti havaittavaa. Epäsuoraa eli hiljaista kiusaamista on esimerkiksi kiusatulle osoitetut katseet, naurahdukset, huokaukset, hiljeneminen, selän kääntäminen, tuijottaminen ja ryhmän ulkopuolelle sulkeminen. Kiusattua yleensä myös kohdellaan niin kuin häntä ei edes olisi. Kiusattu suljetaan yleensä ryhmien ulkopuolelle ja jätetään yksin. (Lämsä 2009, 61.)

(Yksinäistä tyttöä kiusataan koulumatkalla ja hän tulee surulliseksi. Kiusaaminen ei lasten näkökulmasta tunnu hyvältä. Se aiheuttaa lapselle pahoinvointia ja negatiivisia tunteita. Tyttö 6lk.)

Yksinäisyys johtaa usein kiusaamisen jatkumiseen ja pahenemiseen, sillä yksinäisellä lapsella ei ole ystäviä, jotka voisivat puolustaa häntä. Yleensä yksinäisen ja kiusatun lapset luokkakaverit eivät uskalla olla kiusatun ystäviä, koska pelkäävät tulevansa itse kiusatuksi yrittäessään auttaa. Epäsuorasti kiusatut lapset eivät yleensä kerro kiusaamisesta muille. Toisaalta hiljaisesti toisia kiusaavat eivät välttämättä ymmärrä kiusaavansa toista. Kiusaaminen voi olla fyysistä, jolloin se ilmenee tönimisenä, nimittelynä, nöyryyttämisenä, ilkeä-

nä puhumisena kiusatusta, juoruiluna ja pettämisenä. (Lämsä 2009, 61.) Kiusattu joutuu usein epämiellyttävän huomion kohteeksi, joka on alistavaa (Hietala ym. 2010, 48).

Kiusaamiseen liittyy useita erilaisia tekijöitä. Kiusaamisen syynä voi olla kiusatun ujous, heikkous ja erilaisuus. Yleensä arkoja ja epävarmoja oppilaita kiusataan, sillä kiusaajat kokevat heidät heikoiksi ja helpoksi kiusaamisen kohteeksi (Salmivalli 2010, 38). Yksinäiset lapset koetaan yleensä heikompina, sillä he ovat ujoja ja kärsivät usein huonosta itsetunnosta, tämän vuoksi yksinäisiä lapsia kiusataan enemmän (Rubin ym. 2009, 331). Kiusaamisen uhrit kokevat usein olevansa huonompia kuin muut ja kyvyttömiä tekemään onnistuneesti asioita. Yleensä uhrit eivät käyttäydy aggrtessiivisesti toisia lapsia kohtaan ja ovat harvoin itse kiusaajia. (Olweus 1992, 34.)

Kiusattu kokee aina ikäviä tunteita ja pahaa oloa. Kiusaaminen voi aiheuttaa lapselle yksinäisyyden tunteita ja syrjäytymistä muista. Kiusattu lapsi voi kokea olona erilaiseksi muista, jolloin syntyy kokemus yksinäisyydestä. (Lämsä ym. 2009, 99.) Yksinäistä lasta on helppo kiusata, sillä hänellä ei ole kavereista muodostuvaa suojamuuria kiusaajia vastaan (ks. Salmivalli 2010, 38; Rubin ym. 2009, 328). Kiusaaminen voi perustua myös kiusaajan omaan epävarmuuteen, itsetunto-ongelmiin, kateuteen, ennakkoluuloihin tai pelkoon ystävien menettämisestä. Usein kiusaajat eivät ymmärrä erilaisuutta ja tämän vuoksi kiusaavat erilaisia lapsia. (Lämsä 2009, 60.)

Kiusaamisessa esiintyy yleensä erilaisia rooleja. Kiusaamistilanteessa esiintyy aina kiusattu, kiusaaja tai useampia kiusaajia ja seuraajat, jotka eivät halua tai kykene puuttumaan kiusaamiseen. (Hietala ym. 2010, 49.) Salmivalli (2010, 42–43) tuo esiin myös apurin, kannustajan ja puolustajan roolit kiusaamisprosessissa. Kiusaajan apureina ja kannustajina toimii melkein puolet luokan oppilaista. Kolmasosa luokan oppilaista ei uskalla puuttua kiusaamistilanteeseen, mutta jopa viidennes oppilaista näyttäytyy kiusatun puolustajina. Puolustajat ovat usein luokan suosittuja lapsia.

Lapset kiusaavat toisiaan aikuisilta salaa ja piilossa, näin ollen kiusaamiseen on vaikeaa puuttua (Hietala ym. 2010, 49). Rubin ym. (2009, 328) toteavat lasten kiusaajien olevan yleensä samalla luokalla kuin kiusaajat. Kiusaamista tapahtuu muuallakin kuin koulussa, kuten esimerkiksi netissä. Kiusaamiseen liittyy paljon negatiivisia tunteita ja tästä johtuen kiusattu ei yleensä uskalla kertoa kiusaamisesta aikuiselle. (Hietala ym. 2010, 48–49.)

Tutkimukseni korostaa kiusaamisen yhteyttä yksinäisyyteen. Yksinäisyys voi olla kiusaamisen syynä, mutta myös kiusaaminen voi johtaa yksinäisyyteen. Tutkimuksessani käsitellen, miten lapset näkevät yksinäisyyden ja kiusaamisen linkittyvän toisiinsa. Käyn läpi myös keinoja, joilla kiusaaminen voitaisiin saada päättymään. Aiemmat tutkimukset kiusaamisesta antavat tutkimukselleni näkökulmia siihen, kuinka moniulotteisesta ilmiöstä on kyse. Kiusaamiseen vaikuttaa useat eri tekijät ja aikuisten on vaikea huomata lasten kiusaamista ja tämän vuoksi kiusaamiseen puuttuminen on haasteellista.

Internet

Internet voidaan nähdä olevan syynä lasten yksinäisyyteen, mutta se voi olla lapselle myös keino selviytyä yksinäisyydestä. Median osuus ihmisten elämässä on kasvanut viime vuosien aikana. Varsinkin sosiaalinen media, kuten Twitter ja Facebook ovat yleistyneet nopeasti ja muuttuneet osaksi arkea. (Myllyniemi 2012, 34.) Kaikesta tietotulvasta, verkostojen laajenemisesta ja yhteydenpidon laajenemisesta huolimatta ihmiset kokevat yksinäisyyttä (Heiskanen & Saaristo 2011, 20). Teknologia ei poista lasten kokemaa yksinäisyyttä, sillä ystävyysuhteet perustuvat myös sellaisille asioille, joita ei tietokoneen välityksellä pysty tekemään (Nevalainen 2009, 74).

Nettikiusaaminen on nykyisin yleistyvä kiusaamisen muoto. Koulussa alkanut kiusaaminen voi jatkua vapaa-ajalla nettikiusaamisena. Netissä kiusaaja pystyy tuottamaan pahaa oloa kiusatulle anonyymisti. Netissä kiusaajat pystyvät piiloutumaan nimettömyyden taakse. Nettikiusaamisen uhrin eivät yleensä tiedä kuka kiusaaja on. Nettikiusaaminen voi tuntua vaikealta ja raskaalta asialta, juurikin kiusaajien nimettömyyden vuoksi. Lapsi ei tiedä kuka häntä kiusaa, ja miksi. Nettikiusaaminen on erilaista, kuin kasvokkain tapahtuva kiusaaminen, sillä netissä voi käyttäytyä aivan erilailla. (Lämsä 2009, 65.)

25 % nettikiusatuista, kokee suoraa kasvokkain tapahtuvaa kiusaamista. Nettikiusattu ei välttämättä aina koe suoraa tai epäsuoraa kiusaamista koulussa, vaikka netissä kiusaamista tapahtuisi. Kuitenkin voi olla, että nettikiusatut ovat yleensä syrjäytyneitä koulussa muista, heillä ei nähdä olevan paljoa ystäviä. Internetissä kiusatun yleisö on määrittelemätön. Tämän vuoksi lapsi ei tiedä kuinka moni muu näkee, ja tietää hänen kiusaamisestaan. Netti-

kiusaamista voi myös tapahtua missä ja milloin vain. Nettikiusaaminen vaikuttaa väistämättä lasten hyvinvointiin. (Låftman ym. 2012, 116–117.)

Uudet viestintäteknologiat edellyttävät uusia kommunikaatiotaitoja, mutta voiko konkreettisen halauksen korvata halausta esittävällä hyimiöllä? (Suoranta 2002, 15). Median käyttö voidaan nähdä niin sosiaalisena, kuin myös yksinäisenä toimena. Median avulla nuori voi saada itselleen sosiaalisia areenoita toisten ihmisten kohtaamiseen. Valitettavasti median kautta tapahtuva viestintä ei harjoita nuoren sosiaalisia taitoja, koska siitä puuttuu aito kohtaaminen ja ei-verbaaliset vuorovaikutuksen olemukset. (Mustonen 2002, 59.) Yksinäisyys voi ajaa lapsen internetin maailmaan, sillä sieltä hän voi saada vertaistukea toisilta lapsilta. Internet mahdollistaa luomaan itselleen uuden identiteetin, sellaisen mitä lapsi todella haluaisi olla.

Uusi teknologia on muuttanut ihmisten kanssakäymistä. Sosiaaliset kontaktit ihmisten välillä ovat vähentyneet Internetin käytön lisääntymisen vuoksi. Internet on nykyään paikka, jossa ihmiset kohtaavat toisiaan. (Hamburger & Artzi 2003, 71.) Internet on auttanut yksinäisiä lapsia ja nuoria, varsinkin ujoja persoonia. Internetin välityksellä voi olla helpompaa ilmaista toiselle ihmiselle omia tuntemuksia. Netissä nuori kokee saavansa äänensä kuuluviin, joku on aina kiinnostunut kuuntelemaan. Verkkokeskustelun hyvänä puolena on sen matala kynnyks, tällöin vaikeistakin asioista on helppo keskustella avoimesti. (Kari 2011,158.) Internetissä voi olla paljon vuorovaikutussuhteita toisten lasten kanssa, mitä hänellä ei reaali maailmassa ole välttämättä lainkaan.

Koen, että Internetin avulla lapsi voi saada helpotusta yksinäisyyteensä. Internetissä lapset ja nuoret voivat avoimesti kertoa omista kokemuksistaan. Nuori voi ymmärtää muiden kertomuksia lukemalla, ettei hän ole yksin ongelmansa kanssa, vaan on olemassa muitakin, jotka miettivät samoja asioita. Internetin kautta voi syntyä myös uusia ihmissuhteita. Yksinäiselle nuorelle Internet voi olla mahdollisuuksien maailma (Kari 2011, 163). Internet voi olla mieluisa pakopaikka, jossa yksinäisyyden tunne katoaa, ja josta nuori voi saada apua ongelmaansa. Nähdäkseni nuorille on kuitenkin tärkeää kohdata toisia ihmisiä kasvotusten, jotta sosiaaliset taidot kehittyvät. Aidot vuorovaikutustilanteet ovat nuorelle tärkeitä kokemuksia kehityksen kannalta (ks. Mustonen 2002, 62).

Kulttuuri ja Perhe

Tänä päivänä merkittävä tekijä nuorten yksinäisyyteen on kulttuurimme. Kulttuurimme on enemmän individualistinen kuin kollektiivinen, jonka vuoksi arvostamme yksilön taitoja pärjätä yksin elämässään. Kari Pylkkänen (1984, 72) toteaa, että niin ympäristön, kuin kulttuurin vaatimukset ovat eri yhteiskunnissa erilaisia, miten hyväksyttävää yksinäisyys on. Yksinäisyyden ulkoisista syistä johtuen esimerkiksi maaseudulla asuva nuori voi kokea enemmän yksinäisyyttä, kuin kaupungissa elävä. Salosen (2011, 17) mukaan aikamme ja kulttuurimme korostavat yksinäisyyttä, mutta siltikin yksinäisyys leimaa ihmisiä. Yksinäistä ihmistä pidetään muista ihmisistä syrjäytyneenä. Kulttuuri ja aikakautemme, jossa elämme voi ajaa nuoria yhä enemmän yksinäisyyteen. Eri kulttuureissa käsitykset yksinäisyydestä ja sen vaikutuksista vaihtelevat. Myös kulttuurin suhtautuminen esimerkiksi ujouteen ja itsetuntoon vaikuttavat paljon yksinäisyyteen. Ujon yksinäisen ihmisen on helpompaa elää yksinäisyydessä, jos vähäpuheisuus ja ujous ovat kulttuurissa yleistä ja hyväksyttävää. (Kangasniemi 2005, 250–251.) Tutkimuksessani tulee esille, kuinka Suomalaisessa kulttuurissa eläneet lapset näkevät yksinäisyyden, ja millaisia tulkintoja he antavat yksinäisistä lapsista.

Lapsen perheellä on myös vaikutusta yksinäisyyden kokemiseen. Lasten perheyhteisöt ovat muuttuneet, sillä nykyään useimmiten perheissä molemmat vanhemmat käyvät töissä, jonka vuoksi perheen yhteinen aika on vähentynyt. Lapset ja nuoret viettävät yhä vähemmän aikaa vanhempiensa kanssa. (Kangasniemi 2005, 251.) Vanhemmat kokevat vaikeaksi työn ja perheen yhdistämisen. Tämä näkyy myös lasten yksinäisyydessä, sillä lapset saattavat viettää viikossa yli 30 tuntia yksin kotonaan. Työn tekemisen muodot ovat muuttuneet ja tämän vuoksi vanhemmat voivat tehdä työtään kotona etätöinä, jolloin lapsille jää kotona vähemmän aikaa. (Pulkkinen 2002, 150.)

Suomi poikkeaa muista maista siinä, että lapset viettävät aikaansa yksin kotona koulun päätyttyä. Perheet ovat nykyisin pieniä ja lapsilla ei ole sisaruksia, joiden kanssa voisivat viettää aikaa yhdessä. Vanhemmat luottavat omien lapsiensa kykyihin pärjätä yksin kotona. Esimerkiksi Englannissa, USA:ssa ja Kanadassa 12-vuotiasta lasta ei saa jättää yksin kotiin. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on merkittävää, että lapsella on tarvittaessa lähellä tukea ja turvaa. Yksin oleminen voi aiheuttaa riskejä lapsen kehitykselle, jos lapsi viettää yli 10 tuntia viikossa yksin. Usein lapset ymmärtävät vanhempien poissaolot kotoa työn vuoksi.

Silti kaksi kolmesta toivoisi voivansa viettää enemmän aikaa vanhempien kanssa. Jopa joka neljäs suomalainen lapsi kokee, että vanhemmilla ei ole tarpeeksi aikaa. (Kinnunen 2003, 142–145.)

Olen tutkimusten kanssa samaa mieltä siitä, ettei vanhemmilla ole tarpeeksi aikaa lapsilleen. Lapset tarvitsevat aikuisen tukea ja turvaa, vaikka he näyttäisivät pärjäävän omin avuin. Yksinäisyyden ehkäisemiseksi aikuisten tulee viettää enemmän aikaa lasten kanssa. Lapsen kanssa ei tarvitse tehdä erikoisia asioita, sillä useimmiten lapselle riittää pelkkä aikuisen kanssa oleminen.

Yhä harvemmissa perheissä syödään päivällistä koko perheen voimin, yhdessä. Päivällisen syöminen yhdessä antaa perheelle yhteistä aikaa, jolloin vaihdetaan kuulumisia. Pienikin yhteinen aika luo perheeseen kiinteyttä. (Pulkinen 2002, 154.) Vanhempien ajan puute näkyy lasten hyvinvoinnissa. Modernisaation myötä perhe on itsenäisistä yksilöistä koostuva tunne- ja kulutusyksikkö, jossa perheenjäsenten ajankäyttö kohdistuu perhe-elämän ohella yksilöllisiin toimintoihin perheen ulkopuolella. Vanhempien kiireen vuoksi perheen lapset voivat saada liian vähä tukea ja turvaa. Tämä voi ajaa lapsien varhaiseen itsenäistymiseen ja omien valintojen tekemiseen. (Lämsä 2009, 22–24.) Lapsi etäännyy vanhemmistaan, kun hän itsenäistyy varhain vanhemmistaan (Pulkinen 2002, 147).

Perherakenteiden muutoksilla voi Saaren (2010, 248) mukaan olla vaikutuksia koettuun yksinäisyyteen. Perherakenteiden muutokset johtavat monikehäisiin verkostoperheisiin, jolloin vuorovaikutussuhteita on vaikeampaa pitää yllä. Nähdäkseni perheiden tulee korostaa enemmän yhteisöllisyyttä ja yhteistä aikaa perheen kanssa. Yksinäisyys voidaan nähdä johtuvan perhemallien muutoksista ja yhteisöllisyyden vähenemisestä, mutta on huomioitava, että perhe ja ympäristö voivat olla myös niitä tekijöitä, jotka auttavat lasta selviytymään yksinäisyydestä.

Sosiaaliset taidot ja ystävien puute

Sosiaalisten taitojen avulla lapset osaavat käyttäytyä vuorovaikutustilanteissa ja näin ollen pääsevät mukaan toisten lasten leikkeihin. Hyvät sosiaaliset taidot pitävät sisällään taidon puhua selkeästi, kykyä toimia yhdessä muiden kanssa, kykyä asettua toisen lapsen tilanteeseen ja kykyä olla empaattinen. (Salmivalli 1998, 19.) Sosiaaliset taidot vaikuttavat lasten yksinäisyyden kokemuksiin. Lapsi tarvitsee sosiaalisia taitoja, jotta hän pääsee mukaan ryhmään. Jokainen lapsi tarvitsee yhteenkuuluvuuden tunteita ja kokemuksia sekä ystävän. Näiden puutteet johtavat lapset yksinäisyyteen, joka on riski lapsen hyvinvoinnille. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2013, 7.) Yksinäiset eivät uskalla ottaa sosiaalisista riskejä ja heitä pidetään epäsosiaalisina (Jones 1982, 241). Heikot sosiaaliset taidot ilmenevät esimerkiksi heikkoutena esiintyä ja käyttäytyä sosiaalisissa tilanteissa, ujoutena, epävarmuutena ja vaikeutena viestintätaidoissa, kuten keskusteluissa. Yksinäiset ovat usein pelokkaita, jonka vuoksi he välttelevät sosiaalisia tilanteita muiden ihmisten kanssa. (Rook & Peplau 1982, 361.)

Laine (2005, 161) näkee yksinäisyyden olevan peräisin sosiaalisen verkoston puutteesta. Usein yksinäisillä ihmisillä ei ole ketään tai riittävästi läheisiä ihmisiä ympärillään (Neväläinen 2009,10). Täytyy muistaa, että lapsi voi tuntea olonsa yksinäiseksi, vaikka hänellä olisikin ystäviä ympärillään. Lapsi voi olla mukana leikeissä ja peleissä, mutta tuntee siltikin itsenä yksinäiseksi. Lapsi kokee, ettei kukaan pidä häntä tärkeänä. (Perttula 1998, 20; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2013, 11.) Yksinäisillä voi olla sosiaalisia kontakteja ja olemassa olevia ihmissuhteita, mutta tuntevat olonsa silti yksinäiseksi. Ihmissuhteiden tulisi tuottaa lapselle mielihyvää ja tyydytystä hänen tarpeisiinsa, tämän vuoksi ihmissuhteiden määrällä ei ole merkitystä vaan niiden laadulla. (Jones 1982, 243.) Koulussa lasten yksinäisyys näyttäytyy usein ystävien puutteena ja yksinjäämisenä.

Yksinäisen lapsen huonot sosiaaliset taidot ovat yhteydessä lapsen alhaiseen itsetuntoon. Jos lapsi tuntee omaavansa huonot sosiaaliset taidot, hän luultavimmin tuntee itsensä kyvyttömäksi ja kokee uusien ihmissuhteiden luomisen turhauttavana. Tämän vuoksi lapsi voi alkaa vältellä vuorovaikutustilanteita toisten lasten kanssa. Lapsen eristäytyminen johtaa lapsen yksinäisyyteen, jolloin hän kokee yhä vähemmän sosiaalisia tilanteita muiden lasten parissa. Vähäisten vuorovaikutustilanteiden vuoksi lapsi ei pääse kehittämään omia sosiaa-

lisiä taitojaan. Yksinäisyys eristää lasta muista ja tämän vuoksi lapsi kokee itsestään negatiivisia asioita. (Laine 2005, 173.) Tutkimuksessani korostuu vahvasti yksinäisten lasten ystäväiden puute ja heikot sosiaaliset taidot.

2.4 Yksinäisyyden selviytymiskeinot ja tulevaisuudennäkymät

Lapsen yksinäisyyden syiden tiedostamista tarvitaan, jotta aikuiset ja muut lapsen läheiset pystyvät auttamaan ja ehkäisemään lasten yksinäisyyttä. Lasta on autettava selviytymään yksinäisyydestä, sillä aikuiset eivät voi olettaa lapsen yksinäisyyden katoavan tulevaisuudessa lapsen kasvaessa aikuiseksi. Lapsi tarvitsee apua selviytyäkseen kokemuksistaan. Aikuisen avun ja tuen avulla yksinäinen lapsi oppii erilaisia selviytymiskeinoja, joiden avulla hän ymmärtää kokemaansa yksinäisyyttä ja pääsee siitä irti. (Qualter 2003, 13.)

Pitkäkestoisesta yksinäisyydestä on vaikeampaa irrottautua kuin lyhytkestoisesta. Pitkään yksinäiset olleet tarvitsevat apua sosiaalisten taitojensa kehittämisessä. Heidän tulee oppia kohtaamaan pelkonsa sosiaalisissa tilanteissa. Tilapäisesti yksinäiset tarvitsevat enemmän varmuutta ja tukea uusien ihmissuhteiden luomiseen. Yksinäiset kokevat yleensä negatiivisia tunteita itsestään ja muista ihmisistä. Tästä johtuen yksinäisyyden poistamiseksi täytyisi käyttää tehokkaita työskentelymenetelmiä, joiden avulla ahdistavat ja negatiiviset tunteet saadaan torjuttua. (Rook & Peplau 1982, 352–355.) Kroonisesti yksinäiset lapset tulee huomata mahdollisimman pian, sillä koulussa yksinäisyys voi aiheuttaa pahaa oloa, joka vaikeuttaa lapsen sosiaalista ja emotionaalista kehitystä. Kroonisesti yksinäinen lapsi tarvitsee terapeutista hoitoa ja hoito voi edetä hitaasti. Koulussa luottamuksellinen ja hyvä suhde opettajan kanssa vahvistaa yksinäisen lapsen oloa. (Laine 2005, 182.) Aikuisten pienetkin teot, voivat luoda lapselle luottavaisen ja turvallisen olon, joka voi toisaalta ehkäistä lapsen pahoinvointia.

Lapsen oma toiminta

Yksinäisyyttä kokenut ihminen voi tuntea olonsa äärimmäisen saamattomaksi. Toisaalta yksinäinen voi yrittää itse päästä eroon yksinäisyydestä luomalla uusia ihmissuhteita keinoilla millä hyvänsä. Yksinäinen voi ajatella saavansa kavereita rahan avulla tai tarjoamalla esimerkiksi karkkia muille. Yksinäisyydestä selviäminen alkaa usein siitä, että hyväksyy oman kokemuksensa yksinäisyydestä. Kun ymmärtää olevansa yksinäinen on siihen helpompaa löytää ratkaisuja ja selvittää siitä. (Nevalainen 2009, 22–58.)

Usein yksinäisen ongelmana on, kuinka he voivat saada uusia ystäviä, sillä ystävien puute johtaa usein lapsen yksinäisyyteen. Ystävien saamiseen vaikuttaa useat eri tekijät. Joskus jopa muutokset sosiaalisessa ympäristössä voivat vaikuttaa ystävien saamiseen. Perheen muutto toiselle paikkakunnalle, voi merkitä muutosta lapsen sosiaalisille suhteille. Lapsi voi saada uusia kavereita uudesta koulusta ja naapurustosta. (Rook & Peplau 1982, 361.) Lapselle suora toiminta voi auttaa yksinäisyydestä selviytymiseen. Lapsi voi mennä kysymään luokkakavereiltaan voiko hän liittyä mukaan leikkiin. Vaarana on, että lasta ei oteta mukaan leikkiin. Lapsi voi kokea pettymystä ja huonommuuden tunteita. Myös uuden harrastuksen parissa voi löytää uusia ystäviä. Harrastuksen tulisi olla kiinnostava, jotta se olisi mieluista, vaikka uusia ystäviä ei heti saisikaan. (Nevalainen 2009, 60–68.)

Edellisessä luvussa toin esille, kuinka lapsen perhe voi vaikuttaa lapsen kokemaan yksinäisyyteen. Seuraavaksi käyn läpi miten vanhemmat ja muut lapsen kanssa toimivat aikuiset voivat auttaa lasta pääsemään irti yksinäisyydestä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että aikuisten tulee huomioida erilaisia tapoja, kuinka yksinäisen lapsen ongelmiin voisi puuttua. Emotionaalisesti yksinäiset lapset ovat kielellisesti vahvoja kertomaan yksinäisyydestään ja tämän vuoksi lasten kanssa on hyvä olla vuorovaikutuksessa. Emotionaalisesti yksinäiset lapset ovat kyvykkäitä keskustelemaan aikuisen kanssa tunteistaan ja kokemuksistaan. Jopa 5 -vuotiaat lapset pystyvät kertomaan omia näkemyksiään yksinäisyydestä. (Liepins & Cline 2011, 408.) Toisaalta yksinäiset lapset, jotka ovat tulleet useasti torjutuksi ja hylätyksi kokevat puhumisen vaikeaksi. Torjutut lapset eivät kykene keskustelemaan omista tai muiden tunteista. Opettajien, koulukuraattorien ja psykologien kanssa käymien keskustelujen avulla lapsi oppii tiedostamaan ja puhumaan omista, ja muiden tunteista. (Qualter 2003, 12.)

Lapsen voi olla vaikeaa pyytää aikuista kuuntelemaan kokemuksiaan. Lapset viestivät tuntemuksistaan ja ajatuksistaan olemuksellaan ja käyttäytymisellään. (Kay 2003, 56.) Tässä tulee esille, kuinka tärkeää vanhempien läsnäolo on lasten elämässä. Vanhemmat, jotka viettävät aikaa lastensa kanssa, ja ovat tavoitettavissa silloin kun lapsi tarvitsee aikuista, tunnistavat lapsen ongelmat ajoissa. Koen, että lapsen käyttäytyminen muuttuu, kun lapsi kohtaa ja tuntee yksinäisyyttä. Tällöin vanhempien tulee huomata lapsen erilainen käytös ja puhua lapsen kanssa.

Mattila (2011, 18–24) toteaa vahvistavan kohtaamisen korostavan toisen kunnioittamista, arvostamista ja luottamista. Lapsen kohtaaminen on aina erilaista ja erityistä, kuin aikuisen kohtaaminen. Aikuisella on lasta kohdatessa vastuu, sillä aikuinen ymmärtää asiat paremmin oman elämäkokemuksensa ja työnsä ansiosta. Aikuisella on aina vastuu kohdatessaan lapsia, hänen on huolehdittava, että lapsi on turvassa eikä tule loukatuksi. Lapsen tarinat ja kokemukset voivat olla epämiellyttäviä ja raskaita, mutta aikuisen on kunnioitettava ja arvostettava lasta. Hyvän kohtaamisen kautta lapsi vahvistuu ja rohkaisee jatkamaan elämäänsä. Lapsen arvostaminen on tärkeä osa kohtaamista ja se on mahdollista, kun muistaa, että lapsen persoona ei ole työnkohteena vaan tavoitteena on huolehtia, kasvattaa ja ohjata lasta. Koulun sosiaalityöntekijän tai muun aikuisen tehtävänä ei ole muokata lapsen persoonaa vaan tukea ja vahvistaa sitä.

Koulu

Yksinäisyyteen tulee puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ettei lapsen yksinäisyys muutu krooniseksi, jonka seurauksena lapsen hyvinvointi kärsii. Yksinäisyyden ehkäisemisen vuoksi koulua tulee kehittää niin instituutiona, organisaationa, kuin myös yhteisönä. Koulun tulee kohdata lasten yksilölliset tarpeet paremmin ja huomioida lasten tarpeita. Oppilashuollon tarjoama tuki ja turva on ensisijaisen tärkeää lapsille. Yhteisöllisyyden parantaminen voi vaikuttaa koulun ilmapiiriin, jolloin oppilaita kannustettaisiin ja tuettaisiin enemmän. (Pölkki 2001, 142–143.)

Lasten yksinäisyyttä esiintyy kouluissa huomattavasti. Lapsen yksinäisyyteen liittyy vahvasti kiusaaminen. Kiusaamisen ehkäisyyn on kehitelty erilaisia toimenpideohjelmia, joiden avulla kiusaamista yritetään vähentää ja poistaa. Yksinäisyyden kokemukset koulussa vä-

henty samalla, kun kiusaaminen saadaan kuriin, sillä yksinäisyys ja kiusaaminen kulkevat käsi kädessä. Vuonna 2003 perustettu KiVa Koulu -hanke korostaa vaikuttamista koko luokan oppilaisiin. Päämääränä on antaa lapsille tietoa kiusaamisesta ja sen lopettamisesta. Lapsia yritetään opettaa ymmärtämään yhteistä vastuuntuntoa, jonka avulla kiusaaminen saataisiin lopetettua. Tarkoituksena on saada myös kiusaamista seuraavat lapset tukemaan kiusattua lasta. Myös kiusaajaan omaan toimintaan on puututtava ja saatava kiusaaminen loppumaan.

(Luokkakaverit haukkuvat Aapoa pussihousuksi, koska Aapolla on heidän mielestään liian isot housut. Tyttö 4lk.)

KiVa Koulu ohjelmaan osallistuvissa kouluissa on työryhmät, jotka koostuvat vähintään kolmen opettajan tai muun aikuisen (rehtori, kouluterveydenhoitaja, koulukuraattori tai koulupsykologi) työryhmistä. Nämä aikuiset selvittävät kiusaamistilanteita yhdessä luokanopettajan kanssa. Työryhmän jäsenet keskustelevat kiusaajien ja kiusatun kanssa tilanteesta. Luokanopettaja keskustelee kiusatun ystävien kanssa miettimällä heidän kanssaan ratkaisuja kiusatun tukemiseen. Tärkeää on rohkaista lapsia kertomaan kiusaamisesta, sillä aikuiset eivät usein huomaa kaikkia kiusaamistilanteita. Lisääntynyt tieto kiusaamisesta auttaa, niin opettajia kuin myös vanhempia tunnistamaan kiusaamisen paremmin. (Salmivalli 2005, 144–152.)

Sosiaalityössä lapsia kohdataan monissa erilaisissa tilanteissa ja instituutioissa. Koulumaa-ilmassa sosiaalityötä tekee koulukuraattori. Lapset nähdään sosiaalityön asiakkaina hetkit-

täin yksilöinä, mutta useimmiten laajemman kontekstin kuten juuri koulun välityksellä. (Forsberg ym. 2006, 7.) Lapsen kuunteleminen vaatii aina yhdessäoloa, aikaa ja yhteisen paikan. Lasten kuunteleminen ja kohtaaminen rajoittuvat nykyään institutionaalisiin kehyksiin, aikatauluihin ja lukujärjestyksiin. Kouluissa lasten henkilökohtaisista asioista keskustellaan tiettyinä vastaanottoaikoina, ja tällöin aikuisella (esimerkiksi koulukuraattorilla) on tietyn verran aikaa kuunnella lasta. Tämä johtaa siihen, ettei lasten kuuntelemiseen ole tarpeeksi aikaa. (Lahikainen 2001, 40–41.) YK:n lapsen oikeuksien perussopimus antaa lapselle oikeuden tulla kuulluksi, osallistua ja vaikuttaa. Lapsella on oikeus saada oma mielipiteensä kuuluviin. Lapsella on myös oikeus tuoda esiin oma näkemyksensä ja hänet tulee ottaa huomioon häntä itsessä koskevissa asioissa. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991/60.)

Sosiaalityöntekijän päämääränä on kohdata lapsi avoimesti. Lapsilla on paljon asiantuntevista omista kokemuksistaan ja ymmärrystä asioista, joista he haluavat keskustella aikuisen kanssa. Lapset pystyvät osallistumaan vuorovaikutustilanteisiin aikuisen kanssa, mutta lapselle tulee antaa tilaa ja aikaa, jotta lapsi kykenee puhumaan vaikeistakin asioista. (Eskonen ym. 2006, 41.) Dahlberg (2007, 198–199) toteaa, että yksinäisyyden kokemus syntyy kun kukaan ei kuule, välitä tai näe. Tällöin ihminen kokee olonsa hylätyksi. Näin ollen voidaan tulkita, että yksinäisten lasten kuuleminen on haastavaa, sillä muista lapsista syrjäytyneet lapset eivät saa ääntään kuuluviin ja osallistuminen on vaikeaa. Lasten on hyvä saada kertoa ajatuksistaan, kokemuksistaan ja päivän tapahtumista jollekin toiselle, jotta lapsi saa tunteen, että joku todella välittää ja kuuntelee häntä.

Kirovan (2003, 17) tutkimus osoittaa lasten kokevan yksinäisyyden negatiivisesti, koska lapsi ei pysty jakamaan omia tarpeitaan, toiveitaan ja tunteitaan muille. Lapsi kaipaa yhteyksiä muihin ihmisiin. Piia Ursinin ym. (2013) tutkimuksen mukaan suuri osa peruskoulun 6. ja 9. luokkalaisista kokivat, etteivät he tule kuulluksi. Oppilaiden vuorovaikuttamista ja osallistamista tulee kehittää kouluissa. (Ursin ym. 2013.) Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi ja sen vuoksi on tärkeää kuunnella ja olla vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Lapsia tulee kannustaa ja rohkaista puhumaan ja keskustelemaan aikuisten kanssa, jotta heidän äänensä tulee kuuluviin. (Lloyd-Smith & Tarr 2000, 65–67.)

Sosiaalisten taitojen kehittäminen

Yksinäisen lapsen sosiaalista kompetenssia tulee kasvattaa, jotta lapsi voisi kehittää omia sosiaalisia taitojaan (Qualter 2003, 12). Sosiaalisten taitojen opettamisen avulla voidaan vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Uusien sosiaalisten taitojen avulla lapsi voi luoda uusia ystävyysuhteita. Lapsille voidaan opettaa myös sosiokognitiivisia taitoja, joiden avulla he oppivat tunnistamaan toisten tunteita ja osaavat asettua toisen asemaan. Näiden toimintojen lisäksi myös lapsen sosiaalista ympäristöä voidaan muokata ja kehittää. Esimerkiksi luokassa istumajärjestyksen muuttaminen voi luoda lapsille erilaisen yhteisöllisyyden tunteen. (Salmivalli 2005, 182–188.)

Yhdessä muiden parissa lapsi oppii vuorovaikutustaitoja joiden avulla hän selviytyy erilaisista konflikti tilanteista, ja ylläpitää ystävyysuhteita. Lapsi voi tarvita myös aikuisen apua saadakseen ystäviä. Lapsi voi haluta ystävästä muiden kanssa, mutta sosiaalisten taitojen puutteen vuoksi hän ei osaa luoda niitä. Tällöin aikuinen, esimerkiksi opettaja voi auttaa lasta löytämään luokasta samanhenkisen ystävän, jolloin lapsi oppii saamaan sosiaalista hyväksyntää. (Rubin 1982, 257–258.) Yksinäisen itsetunto kohoaa ystävyysuhteen myötä, ja lapsi alkaa ymmärtää omaa itseään sekä muita paremmin. Lapsi alkaa tajuta, että hänellä on mahdollisuus luoda uusia sosiaalisia suhteita muihin ikäisiinsä. (Qualter 2003, 12.)

Yksinäisiä lapsia on vaikea havaita koulussa, ja tämän vuoksi heidän auttaminen tuottaa ongelmia. Erilaisia ryhmäyttämistä tehtäviä on hyvä tehdä yhdessä koko luokan kanssa jokaisella luokka-asteella. Yhdessä toimiminen auttaa yksinäistä sopeutumaan muihin luokkakaverihin ja samalla hän oppii toimimaan ryhmissä. Opettajat yrittävät havaita yksinäiset lapset luokasta ja johdattaa yksinäiset lapset yhteen toisten kanssa (Nevalainen 2009, 24–25). Koko luokan yhteiset tehtävät ehkäisevät yksinäisen lapsen stigmatisoinnin. Yksinäinen lapsi voi leimaantua, jos apu kohdistuu pelkästään yksittäiselle lapselle. Opettaja voi myös yrittää muuttaa luokan ilmapiiriä ja me-henkeä yhteisöllisemmäksi, ettei kenenkään tarvitse olla yksin. Myös opettajien ja kodin välinen yhteistyö on tärkeä osa lasten hyvinvoinnin edistämistä. Lapsen yksinäisyys ei välttämättä tule esille kotona, joten opettajien on hyvä kertoa vanhemmille, jos lapsi näyttäytyy olevan yksin, ilman kavereita koulussa. (Qualter 2003, 14.) Yksinäinen voi tuntea koulunkäynnin erittäin raskaaksi ja vaikeaksi (Nevalainen 2009, 25).

Galanaki (2004, 97–99) tutki lasten omia näkemyksiä, kuinka yksinäisiä lapsia voidaan auttaa koulussa. Lähes puolet tutkimuksen lapsista koki, että opettajan tulee olla kiinnostunut oppilaista ja välittää heistä aidosti. Yksinäisten lasten on tärkeä saada keskustella aikuisen kanssa omista ongelmistaan, sillä he tarvitsevat kokemuksia siitä, että joku aidosti kuuntelee ja välittää. Viidesosa lapsista koki, että opettajan täytyy kannustaa yksinäisiä lapsia toimimaan yhdessä muiden lasten kanssa. Lapset kokivat, että opettajien pitää keskustella yhdessä koko luokan kanssa yksinäisyydestä ja torua niitä oppilaita, jotka kiusaavat yksinäistä lasta. Pienet lapset (2.luokkalaiset) olivat sitä mieltä, että opettajan tehtävänä on etsiä yksinäiselle lapselle uusia ystäviä. Vastaajista 10 prosenttia totesi, että opettajien on hyvä keskustella yksinäisten lasten kanssa, kuinka ystävyysuhteissa käyttäydytään ja toimitaan. Sosiaalisten taitojen kehittämisen avulla lapsi oppii toimimaan muiden lasten parissa.

Esiin tuli myös näkökulma, jossa opettajan täytyy ilmoittaa vanhemmille lapsen yksinäisyydestä. Tällöin vanhempien tehtävänä on selvittää ja keskustella lapsen yksinäisyydestä lapsen kanssa. Lapset mainitsivat, että opettaja voi kertoa yksinäisille lapsille hauskoja tarinoita, jotta yksinäisyys poistuisi mielestä. Opettaja voi rohkaista ja kannustaa oppilaita aktiiviseen toimintaan, kuten olemaan luovia. Muutamat lapset totesivat, ettei opettaja voi auttaa lasta kokemaan vähemmän yksinäisyyttä, sillä opettajat eivät ymmärrä oppilaita. Tutkimuksen tuloksia voivat käyttää myös muut lapsen ympärillä toimivat aikuiset. (Galanaki 2004, 97–99.) Tutkimus osoittaa, kuinka hyvin lapset ymmärtävät yksinäisyyttä. Lasta kuuntelemalla aikuinen voi saada uusia toimivia työmenetelmiä lasten kanssa toimimiseen ja yksinäisyyden poistamiseksi.

Lapsen selviytyminen yksinäisyydestä on erittäin tärkeää. Lasten yksinäisyys voi vaikuttaa lapsen tulevaisuuden näkymiin ja lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Lasten yksinäisyys vaikuttaa siihen, kuinka lapsi aikuisena kokee toisen ihmisen menetyksen ja erotilanteet. Lapsuudessa opitut selviytymiskeinot auttavat häntä paremmin ratkaisemaan samantaisia ongelmatilanteita myös aikuisena. (Rubin 1982, 266.)

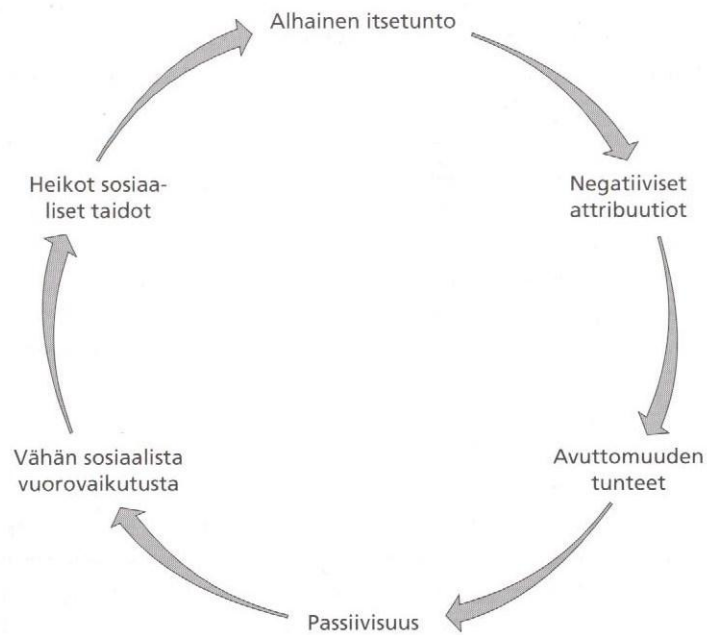
Yksinäisyys voi aiheuttaa lapselle useita seurauksia. Saari (2010, 176–184) on esitellyt yksinäisyyden seurauksia joita ovat muun muassa masennus, paha olo, eristäytyminen, kateus ja häpeä. Masennusta voidaan kuvata sekä syynä, että seurauksena yksinäisyyteen. Lasten yksinäisyydessä näen masennuksen olevan yksinäisyyden seuraus, sillä ystävien puute ja

jatkuva eristäytyminen muista voi johtaa lapsen masennukseen. Usein pitkäaikaisella yksinäisyydellä näyttöä olevan negatiivisia vaikutuksia ihmiseen, sen sanotaan pilaavan ihmisen. Yksinäisyys nähdään helposti leimaavana ja olevan osa ihmisen elämää. Eristäytyminen muista johtaa usein pitkäaikaiseen yksinäisyyteen. Esimerkiksi erillään muista oleva lapsi voi kokea, ettei koskaan voi saada ystäviä. Yksinäiset kohtaavat myös häpeän tunteita. Tällöin yksinäinen vertaa itseään ja omia sosiaalisia suhteita toisiin. Toisten ihmisten sosiaaliset suhteet voivat herättää myös kateuden tunteita.

Laineen (1989, 85) tutkimukseen osallistuneet nuoret kokivat yksinäisyyden tunteen säilyvän samanlaisena myös seuraavana vuonna. Kroonisesti yksinäiset tutkimukseen osallistuneet näkivät yksinäisyyden pysyvän ennallaan, tämä saattaa johtua siitä, että yksinäiset ovat usein toivottomia ja masentuneita. Kroonisesti yksinäiset näkevät usein asiat negatiivisia, eivätkä osaa ajatella tulevaisuutta myönteisenä asiana, jolloin asiat voisivat olla toisin. Usein yksinäiset kokevat yksinäisyytensä pysyvänä asiana elämässään ja se voi olla syynä negatiiviseen tulevaisuudenodotukseen.

Yksinäiset voivat ajan kuluessa turhautua hankkimaan uusia ystäviä. Tämä voi johtaa vuorovaikutustilanteiden välttelemiseen. Sosiaalisten tilanteiden väheneminen vaikuttaa ihmisen eristäytymiseen. Yksinäisyys voi ilmetä tällöin umpikujana, jota alla oleva kuva havainnollistaa. Pitkään jatkunut yksinäisyys siis vaikuttaa kykyyn luoda uusia ihmissuhteita. Pitkään yksinäisyyden kanssa elänyt ihminen ei enää osaa eikä välttämättä uskalla viettää aikaa toisten ihmisten kanssa. (Laine 2005,173–174.)

Kuvio 1. Yksinäisyyden umpikuja (Laine 2005, 174.)

Yksinäisyyteen liittyy useita eri tekijöitä, ja sen vuoksi yksinäisyydestä voi olla vaikeaa päästä irti. Kuvio 1 havainnollistaa hyvin miten eri tekijät ovat yhteydessä yksinäisyyteen. Yksinäinen voi tuntea olonsa mahdollottomaksi päästä pois umpikujasta. Tämän vuoksi yksinäinen tarvitsee apua muilta, jotta yksinäisyydestä selviää. Tarkastelen yksinäisyyteen liittyviä tunteita, ajatuksia, näkemyksiä, tekoja ja seurauksia. Yksinäisyyden umpikujasta voi päästä pois ja tarkastelen myös, kuinka yksinäisyydestä voi lasten näkökulmasta irrottautua.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimuskysymys

Seuraavaksi esittelen, miten olen rakentanut oman tutkimukseni. Esittelen tutkimuskysymykseni ja tavoitteeni. Tämän jälkeen kerron, kuinka keräsin ja analysoin tutkimukseni aineiston. Luku päättyy pohdintoihin tutkimukseni eettisyydestä ja luotettavuudesta. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, mitä lapset kertovat yksinäisyydestä. Tutkimukseni perustuu lasten kertomiin satuihin, joiden aiheena on yksinäisen lapsen päivä. Lasten kertomien satujen avulla selvitän, miten lapset näkevät yksinäisyyden lapsen tavallisessa arkipäivässä.

Tutkimukseni on osa Monitoimisuus koulussa -kehittämishanketta. Hankkeen tavoitteena on kehittää uusia toimintatapoja, joiden avulla voidaan vahvistaa kouluhyvinvointia yhteisöllisillä ja osallistavilla keinoilla. Hankkeen tarkoituksena on kehittää koulun varhaista vaikuttamista ja ennaltaehkäisevää työtä. Hanke korostaa koulun opettajien ja koulun sosiaalityöntekijän välisten toimintamallien kehittämistä. Koulun sosiaalityöntekijän eli koulukuraattorin tehtävänä on tukea oppilaiden sosiaalista ja psyykkistä hyvinvointia ja ennaltaehkäistä lasten ongelmia. Koulukuraattorin työnkuvaan kuuluu myös lasten koulunkäynnin turvaaminen. Koulukuraattori työskentelee useimmiten kouluissa, jolloin palvelut ovat helposti lasten tavoitettavissa. Tämä edistää koulukuraattoria puuttumaan ajoissa lasten ongelmiin ja antamaan tukea tarvittaessa. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2009, 31.)

Tutkimukseni on kvalitatiivinen narratiivinen tutkimus. Osallistuvuus nähdään keskeisenä kvalitatiivisissa tutkimuksissa, jolla tarkoitetaan tutkimuksen tekemistä osallistujien näkökulmasta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa paneudutaan pieniin tutkimustapauksiin ja niitä analysoidaan mahdollisimman tarkasti. Tällöin aineiston laatu korostuu enemmän kuin määrä. Kvalitatiivinen tutkimus pyrkii kuvaamaan tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa. (Eskola & Suoranta 1996, 11–34.) Narratiivinen tutkimus voi käyttää aineistona kertomuksia ja toisaalta narratiivisuus voidaan nähdä kertomuksen tuottamisena maailmasta. Narratiivisuus voidaan ymmärtää eritavoin ja sen käsite onkin monimuotoinen. Narratiivinen tutkimus

tähdentää ihmisten antamia merkityksiä ja ihmisen oman äänen esiin tuomista. (Heikkinen 2010, 143–156.)

Tutkielmani tavoitteena on korostaa lapsen kuuntelemista, sillä lapsi voi tuottaa omilla näkemyksillään ja kokemuksillaan aikuisille tietoa ja neuvoja, kuinka esimerkiksi lasten yksinäisyyttä voitaisiin ennaltaehkäistä ja vähentää. Lapset ajattelevat ja kokevat asioita eritavoin kuin aikuiset, joten mielestäni on tärkeää tutkia yksinäisyyttä lasten näkökulmasta. Lasten omien kokemusten ja ajatusten avulla saa paljon uutta tietoa, miten lapset näkevät yksinäisyyden.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä lapset kertovat yksinäisyydestä?
2. Millaisia mahdollisuuksia sadutus antaa lapsen tiedon tuottamiselle?

Tutkimuskysymyksiin vastaamalla pyrin selvittämään lasten omia näkökulmia yksinäisyydestä. Tutkimuskysymyksiini etsin vastauksia lasten kertomista saduista, ja niiden myötä käydyistä keskusteluista sekä lasten piirtämistä piirustuksista. Pyrin myös pohtimaan, mitä lasten yksinäisyydelle voitaisiin tehdä, eli kuinka lasten yksinäisyyttä voitaisiin ennaltaehkäistä ja poistaa. Aineisto tuo esiin, että lasten tietojen avulla opettajat ja koulun sosiaalityöntekijät voivat kehittää uusia työtapoja toimia lasten kanssa, jonka avulla yksinäiset lapset huomataan varhain ja ongelmaan voidaan puuttua ajoissa. Tutkielmani tavoitteena on siis luoda uusia työkaluja yksinäisyyden ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä vahvistaa lasten asemaa tiedontuottajina.

Sosiaalityössä ollaan oltu yhä enemmän kiinnostuneita lapsilähtöisyydestä. Sosiaalityössä halutaan korostaa nykyään lasten huomioimista ja kehittää lasten kanssa työskentelemistä. Aiemmin lapset ovat olleet sosiaalityön näkymättömiä asiakkaita, mutta keskusteluiden myötä lasten näkökulmia halutaan korostaa. Sosiaalityöntekijöitä ei ole tunnistettu lapsityöntekijöiksi, sillä lastenpsykiatrit ja psykologeja pidetään ammattilaisina, jotka työskentelevät lasten parissa. Sosiaalityöntekijät kohtaavat lapsia, niin asiakkaina kuin myös asiakkaidensa kautta, ja tämän vuoksi on merkityksellistä kehittää ja toteuttaa lapsilähtöisiä toi-

mintamalleja ja työmenetelmiä. Hyvinvointivaltiomme talousongelmat ovat osaltaan vaikuttaneet lasten peruspalveluiden kaventumiseen ja kehittämistöiden lyhytaikaisuuteen.

Erilaiset kehittämissuunnitelmat ovat kehittäneet lapsilähtöistä asiantuntijuutta, jossa korostetaan lasten kohtaamista. Lapset osaavat kertoa mielipiteistään ja tarvitsevat tilaa kohtaamiselle. Kehittämistyön avulla sosiaalityöhön on tullut erilaisia toiminnallisia menetelmiä, jotka ovat toimivia ihmisten auttamisen tapoja. (Forsberg ym. 2006, 5-7.) Sosiaalityön näkökulmasta tutkimukseni on tärkeä, sillä haluan korostaa lasten osallisuutta. Sosiaalityössä kohdataan usein lapsia, mutta heidän äänensä ei pääse kuuluviin, koska heidän tietojansa ei pidetä yhtä arvokkaina kuin aikuisten. Yksinäisyys tutkimuksen avulla lasten pahoinvointia voidaan tulevaisuudessa ennaltaehkäistä tehokkaammin.

Tutkimuksellani haluan ilmaista, että lapsia kuuntelemalla aikuinen voi saada paljon uusia oivalluksia lapsen maailmasta. Lasten tietojen avulla aikuiset ymmärtävät paremmin ympäristöä, jossa lapsi toimii. Aikuisella on mahdollisuus auttaa lapsia perusteellisemmin, kun heillä on enemmän tietoa siitä, miten lapset kokevat asioita. Aikuinen ei kykene auttamaan lasta tehokkaasti, jos hän ei tiedä mitä lapsen maailmassa tapahtuu. Tutkimukseni tavoitteena on osoittaa, että sosiaalityössä on mahdollista toimia lapsilähtöisesti, niin, että lapsia kuunnellaan.

3.2 Aineiston keruu

Keräsin aineistoni saduttamalla 2., 4. ja 6. luokkalaisia lapsia. Sadutus on narratiivinen Suomessa kehitetty menetelmä, jossa syntyy uusi satu (Mäenpää 2013; Karlsson 2013, 173). Sadutus alkaa kun lapselle tai lapsiryhmälle sanotaan: ”*Kerro satu, sellainen kuin itse haluat. Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi, ja voit muuttaa tai korjata sitä, mikäli haluat.*” Aikuisen tehtävänä on kuunnella lapsen kertomaa satua puuttumatta kertomuksen sisältöön. (Karlsson 2003, 44.) Toteuttamani sadutus poikkesi edellä mainitusta, sillä annoin lapsille aiheen, josta heidän tuli kertoa satu. Sadutuksessa (englanniksi Storycrafting method, ruotsiksi sagotering) korostetaan kohtaamista ja vastavuoroisuutta (Karlsson 2013, 174).

Sadutin osallistujia luokittain pienissä 3-5 hengen ryhmissä, joten kyseessä oli ryhmäsadutus. Halusin saduttaa lapsia ryhmissä, sillä ryhmät lisäävät lasten osallistumista (Karlsson 2003, 85). Lapsi kokee osallisuutta, kun hän tuntee olevansa arvokas ryhmän jäsen (Piiroinen 2007, 7). Ryhmissä tulee esille lasten erilaiset persoonat, ja näin ollen ryhmäsadutuksessa ja keskustelussa tulee esille erilaisia näkökulmia ja ajatuksia. Pienryhmissä lapsilla on mahdollisuus jakaa ajatuksiaan keskenään, jolloin tutkijan osuus tilanteessa on näkymätön. Kun lapset pohtivat ryhmässä yhdessä asioita, tulee esiin asioita ja näkemyksiä, joita lapsetkaan eivät ole aikaisemmin tulleet ajatelleeksi. Ryhmässä tulee esiin uusia oivalluksia ja löydöksiä, sillä lapset vaikuttavat toiminnoillaan siihen, millaiseksi lasten kertomukset muotoutuvat. Ryhmäsadutuksessa asioita voidaan perustella useasta eri näkökulmasta (Karlsson 2003, 85–89; Eskonen ym.2006, 38.) Lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa lapset oppivat kuuntelemaan ja ymmärtämään erilaisia mielipiteitä. Ryhmätoiminnassa lapset harjoittelevat omia sosiaalisia taitojaan ja oppivat toimimaan erilaisissa ryhmissä. (Piiroinen 2007, 7.)

Aineistonkeruuni tapahtui kenttätyönä, ja tällöin tutkija pyrkii olemaan manipuloimatta tutkimustilannetta (Eskola & Suoranta 1996, 12). Halusin saada lasten omat ajatukset ja mielipiteet esiin, joten toimin sadutuksen aikana tarkkailijana ja kuuntelijana. Turtiainen (2001, 178–179) pohtii tutkimuksessaan voiko lapsen mielipiteitä ja näkökulmia tavoittaa. Lapsen kuulemisella pyritään kuuntelemaan lapsen omia näkemyksiä avoimesti ilman johdattelua ja arviointia. Yritin tutkimustilanteessa kuunnella lasten kertomia tarinoita keskeyttämättä heitä. Annoin heille tilaa ja aikaa keskustella keskenään sadun etenemisestä. Tutkija voi lähestyä lasta erilaisin tavoittein ja tarkoituksin. Toimintapa valitaan sen mukaisesti millaista tietoa halutaan saada. Tutkija voi kerätä lapsilta tietoa vahvistaakseen omia käsityksiä. Tiedonkeruun tavoitteena voi olla myös tarve vaikuttaa lapsiin. Toisaalta tutkija voi olla kiinnostunut tiedosta, jonka lapset itse tuottavat. (Karlsson 2005, 179.) Olen ollut aidosti kiinnostunut siitä, miten lapsi ajattelee ja mihin lapsen tuottama tieto perustuu.

Aikuisten ovat usein ohjaamassa ja opastamassa lapsia, tämän vuoksi on hyvä miettiä, voiko lasten aito kohtaaminen olla mahdollista. Lasten aito kohtaaminen on haasteellista, sillä tutkimusta tehdessä on haastavaa yrittää kuunnella lasten omia näkemyksiä ilman keskeyttämistä ja omien mielipiteiden tuomista esille. Tutkimusta tehdessä lapsilta voidaan saada aitoja ja rehellisiä näkemyksiä asioista, mutta loppujen lopuksi aikuinen analysoi lasten

vastaukset ja näkemykset. Halusin, että lasten oma ajattelu ja kokemukset tulevat puhtaasti esiin, ilman että aikuisen ajatukset vaikuttavatt niihin. Tutkimus ei välttämättä etene suunnitelmien mukaisesti, jos tutkija ei osaa kohdata lapsia oikein. Tutkimustilanteessa voi tulla yllättäviä käännteitä, sillä lapset voivat toimia arvaamattomasti ja näin ollen haastattelutilanne ei välttämättä etene niin kuin olisi toivonut. (Ks. Turtiainen 2001, 174).

Erityisesti sadutuksessa korostetaan, ettei aikuinen saa johdatella lapsia kysymyksin, vaan aikuisen tehtävänä on kuunnella mitä lapsi puhuu. Näin ollen sadutus korostaa lasten osallisuutta ja kuuntelua. Sadutuksessa mielenkiinnon kohteena on, mitä lapset ajattelevat, ja miten he kertovat omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan. (Karlsson 2000, 90–92.) Susan Engel (1995, 8–14) korostaa lasten kykyä tuottaa tietoa kertomusten avulla. Narratiivien avulla lapset voivat jäsentää kokemuksiaan. Lapset voivat tarinoiden avulla kertoa, mitä asioita he pitävät tärkeinä ja mitä he ajattelevat asioista.

Monitoimijuus koulussa -hankkeen koordinaattori Hennariikka Kangas, (kehittäjä-opettaja) auttoi minua sadutuksen toteuttamisessa. Koimme, että lapsien on luontevampaa kertoa satua, kun paikalla on ennestään tuttu henkilö. Turtiainen (2001, 174–175) toteaa lasten kertovan näkemyksistään ja ajatuksistaan yleensä jouheammin ennestään tutulle ja luotettavalle aikuiselle. Kuitenkin vieras kuuntelija voi myös saada lapsilta sellaista tietoa, joita hän ei kerro läheisilleen. Lapsen on saatava kokemuksia vaikuttamisesta ja siitä, että hänen mielipiteitään otetaan huomioon. Lapsen ääni tulee kuuluviin tutkimusta tehdessä, kun lapsi kokee, että hänen mielipiteillään on merkitystä, ja häntä kuunnellaan. Lapsen kuuleminen vaatii lähes aina aikuisen herkistymistä ja refleksiivisyyttä.

Hennariikka (kehittäjä-opettajat) jakoi lapset luokittain ryhmiin, koska hän tietää millaisissa ryhmissä lapset pystyvät toimimaan yhdessä. Eila Aarnos (2010, 173) toteaa, että tutkittavien lasten valinnassa olisi hyvä kysyä lasten opettajalta oppilastuntemusta. Sadutus tapahtui pienessä ryhmätyöhuoneessa koulussa, jossa lapset saivat istua lattialla hevosenkengän mallisessa puoliympyrässä. Ryhmän lapset olivat aina samalta luokalta, joten lapset tunsivat toisensa. Sadutus ja lasten käymä keskustelu sadutuksesta nauhoitettiin. Lapset kysyivät paljon nauhuriin liittyviä kysymyksiä, ja kerroin heille miksi nauhoitan aineistonkeruu tilanteen ja mihin tulen nauhoituksiani käyttämään. Tutkijan tehtävänä on kertoa haastateltaville myös miten nauhoitukset säilytetään ja miten ne hävitetään tutkimuksen jälkeen (Oliver 2004, 45).

Kun sadutus alkoi, kerroin ensin lapsille kuka olen, ja mitä alamme yhdessä tekemään. Kysyin ryhmäläisiltä heidän lempi satujaan ja ovatko he aikaisemmin tehneet ryhmissä satuja. Suurin osa osallistujista ei ollut aikaisemmin tuottanut satua ryhmässä yhdessä muiden lasten kanssa. Pienimmille lapsille kerroin ensin Nappi-sadun. Sen avulla motivoin heitä innostumaan oman tarinan kertomisesta. Selvitin lapsille myös, että oikeita ja vääriä vastauksia ei ole, sillä sadutuksessa ei arvioida lasten ajatuksia (Karlsson 2000, 92). Yritin saada lapset ymmärtämään, että he saavat sanoa oman mielipiteensä ääneen. Halusin saada aikaan kunnioitettavan ilmapiirin, jossa jokaista kuunnellaan. Kerroin ryhmille, että heidän ei tarvitse jännittää lainkaan, että pidetään yhdessä mukava tunti sadutuksen merkeissä.

Sadutuksen aiheena oli yksinäisen lapsen päivä. Lasten tehtävänä oli kertoa yksinäisen lapsen päivästä, mitä lapsi tekee aamulla, koulumatkalla, koulussa ja illalla kotona. Satu sisältää kaiken, mitä yksinäisen lapsen päivässä voi tapahtua ja miltä hänestä tuntuu. Jokainen ryhmä ymmärsi, että tarinan tulee käsitellä yksinäisyyttä, ja se näkyi lasten tuottamissa saduissa. Lasten saduista tehdyissä tutkimuksissa ei ole yleensä analysoitu, mitä lapset tarinoillaan viestittävät tai käsittelevät (Karlsson 2000, 83).

Ryhmiä oli yhteensä kymmenen ja jokainen ryhmä oli erilainen. 2. ja 4. luokan lapsista muodostui kaksi ryhmää, ja loput ryhmät koostuivat 6. luokkalaisista. Tästä johtuen aineisto-otteistani suurin osa on peräisin 6.luokkalaisilta. Jokainen ryhmä sai kerrottua kokonaisen sadun yksinäisen lapsen päivästä. Välillä ryhmä oli liian kovaääninen ja kaikki eivät saaneet suunvuoroa, toisaalta oli ryhmiä, jossa tarinan kerronta oli vaikeaa ja hidasta. Koen, että ujut lapset eivät uskaltaneet tuoda omia ajatuksiaan esiin rohkeasti, mutta lause kerrallaan, jokainen ryhmä sai tuotettua sadun. Ajattelen, että yksilö sadutuksessa myös ujut lapset olisivat uskaltaneet heittäytymään enemmän kertomaan satua.

Lapsilla on omat näkemyksensä aikuisten rooleista koulussa. Näin ollen tutkimukseen osallistujilla saattoi olla omat käsityksensä minusta ja minun roolistani. Koulussa aikuisilla nähdään olevan enemmän valtaa ja vastuuta kuin lapsilla. Lapset saattoivat ajatella, että heidän tulee käyttäytyä niin kuin pyydän. Tutkimuksen toteuttamispaikka voi vaikuttaa osaltaan siihen miten lapset käyttäytyvät. Lapset käyttäytyvät koulussa usein aikuisten sääntöjen mukaisesti, koska ovat tottuneet saamaan rangaistuksia, jos esimerkiksi opettajaa ei kuuntele tai toimi hänen ohjeidensa mukaisesti. (Freeman & Mathison 2009, 56–57.) Huomasin, että lapset käyttäytyivät niin sanotusti koulun sääntöjen mukaisesti sadutus ti-

lanteessa. Lapset esimerkiksi viittasivat, kun halusivat puheenvuoron. Kerroin lapsille, että heidän ei tarvitse viitata, vaan he voivat ilmaista vapaasti omat mielipiteensä ja ajatuksensa. Aikuisen valta-asema voi vaikuttaa myös lasten omien näkemysten ilmaisemiseen, sillä lapsi ei välttämättä uskalla tuoda erilaisia tai eriäviä mielipiteitään esille (Greene & Hogan 2005, 63).

Hennariikka (kehittäjä-opettaja) kirjoitti lasten sadut ylös tietokoneella sitä mukaan, kun lapset kertoivat satua. Satu heijastui taululle, josta lapset pystyivät koko ajan seuraamaan sadun etenemistä. Sadutuksen jälkeen luin lasten tuottaman sadun heille ääneen, jonka jälkeen lapset saivat tehdä korjauksia satuunsa. Sadutus kesti ryhmää kohden 45–60 minuuttia. Usein aika koettiin liian lyhyeksi.

Kun satu oli valmis, keskustelin lasten kanssa heidän tuottamastaan tarinasta. Valitettavasti ajan puutteen takia en ehtinyt keskustelemaan jokaisen ryhmän kanssa. Kysyin lapsilta satuun liittyviä tarkentavia kysymyksiä yksinäisyydestä, sen syistä ja seurauksista. Halusin keskustella lasten kanssa heidän tuottamistaan saduista, jotta ymmärrän, mitä lapset halusivat sadullaan tuoda esille. Sadutus olisi voinut edetä joustavammin joissakin ryhmissä, jos he olisivat tehneet sitä aiemminkin.

Keskustelu auttoi minua ymmärtämään paremmin asioita ja näkemyksiä, joita lapset olivat saduissaan kertoneet, näin ollen minun on mahdollista tehdä tulkintoja lasten saduista, kun lapset ovat selittäneet minulle miksi ja mitä he sadullaan tarkoittavat. Muutamiin kysymyksiin en saanut vastauksia, vaan lapset olivat hiljaa ja jatkoin keskustelua toiseen aiheeseen. Luulen, että kysyin tällöin liian monta kysymystä peräkkäin, jonka vuoksi he eivät pystyneet rakentamaan vastausta. Yleensä haastattelija kysyy lapsilta liian monia tai vaikeita kysymyksiä, jos lapsi hiljenee kesken keskustelun (Aarnos 2010, 176).

Yksinäisyys keskustelut lasten kanssa tapahtui ryhmissä, jolloin voidaan puhua ryhmähaastattelusta. Haastattelu on yksi yleisimmistä tavoista kerätä laadullista aineistoa. Haastattelun avulla selvitetään mitä haastateltava ajattelee ja kokee ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 1996, 64.) Ryhmähaastatteluiden avulla voidaan saada tietoa entistä enemmän, sillä osallistujat voivat tukea ja rohkaista muita, sekä herättää muistikuvia. Sopivana haastatteluryhmänä pidetään 4-8 henkilöä. Ryhmän tulisi olla yhteneväinen, jotta kaikki ryhmän jäsenet ymmärtävät kysymykset ja käsitteet, joita keskusteluissa tulee esille. Tämä huomio tulee

ottaa esiin juuri lapsia haastatellessa, sillä eri-ikäiset lapset ymmärtävät asioita eritavoin. Ryhmähaastattelu ei yleensä ole strukturoitu, sillä ryhmähaastattelun keskustelut ovat vapaamuotoisia, mutta kuitenkin keskustelu pidättäytyy yhden aiheen ympärillä. Haastattelija voi itse päättää onko ryhmähaastattelu haastattelu vai keskustelu. (Eskola & Suoranta 1996, 64–74.)

Ryhmähaastatteluun osallistujat voivat keskustella asioista myös keskenään. Tällöin ryhmän jäsenet voivat esimerkiksi kysyä toisiltaan kysymyksiä, vastustaa tai olla samaa mieltä toisen kanssa, korostaa tiettyä näkökulmaa tai johdattaa asian toiseen aiheeseen. (Pietilä 2010, 217.) Näen oman ryhmähaastattelun enemmän keskusteluna kuin haastatteluna, sillä kävimme lasten kanssa läpi heidän tuottamiaan satuja ja minä tutkijana kysyin tarkentavia kysymyksiä satuun liittyen. Ryhmähaastatteluissa yleensä tutkija esittää avoimia kysymyksiä osallistujille, jolloin keskustelun rakenne voi vaihdella aiheen mukaisesti. Ryhmähaastattelun haasteena koetaan usein osallistujien kokoontuminen samaan paikkaan, aikataulujen sovittaminen voi olla vaikeaa. (Padgett 2008, 101–102.) Oma ryhmähaastattelu lasten kanssa sujui ongelmitta, sillä lasten sadutus tapahtui heidän kouluaikaanaan, joten heidät oli helppo saada yhteen luokkaan. Lapset osallistuivat hyvin keskusteluun ja toivat esiin omia näkemyksiään. Lapsilla oli erilaisia näkemyksiä asioista keskenään, mutta se rikastutti keskustelun sisältöä.

Keskustelun päätteeksi lapset saivat piirtää sadusta sarjakuvan tai piirustuksen yksinäisen lapsen tulevaisuudesta. Ujoille lapsille sadun kertominen ryhmässä voi olla haastavaa, jolloin lapset eivät uskalla tuoda esiin kaikkia mielipiteitään ja tällöin lapsen ääni ei tule kuuluviin. Piirtämisen avulla lapsi voi tuoda ajatuksena esiin vapautuneemmin, ilman puhetta. Piirustukset tuovat vahvistusta lasten ajatuksista yksinäisyyteen. Piirustuksista tuli esiin uusia näkökulmia ja ajatuksia yksinäisyydestä.

Myös Aarnos (2010, 178) osoittaa, että lapsi voi ilmaista itseään paremmin piirtämällä esimerkiksi vaikeasti puhuttavista asioista. Piirustukset ilmaisevat myös lapsen omaa kokemus- ja elämysmaailmaa. Lasten piirtämät piirrokset yksinäisen lapsen tulevaisuudesta olivat joko onnellisia tai huonoja. Onnellisella piirustuksella tarkoitan piirroksia, joissa yksinäinen

oli saanut uusia ystäviä ja häntä ei enää kiusattu koulussa. Kaukaisempaan tulevaisuuteen liitetyissä kuvissa yksinäinen lapsi oli saanut hyvän ammatin ja hän eli onnellista elämää, kun taas kiusaaja esiintyi piirroksissa köyhänä ja surullisena. Lapset piirsivät myös surullisempia piirroksia yksinäisen lapsen tulevaisuudesta.

Keskusteluissa huomasin, että lapset olivat kiinnostuneita aiheesta, sillä heillä oli paljon erilaisia mielipiteitä yksinäisyydestä. Keskusteluissa lapset uskalsivat olla erimieltä toisten kanssa ja toivat rohkeasti esiin omat ajatuksensa. Eri ryhmät näkivät yksinäisyydessä paljon samanlaisia asioita. Jokainen ryhmä esimerkiksi kiinnitti yksinäisyyden kiusaamiseen. Eroja ei niinkään keskusteluista löytynyt. Keskustelimme yksinäisyydestä konkreettisesti ja liitin keskusteluihin esimerkkejä normaalista arkipäivästä, jolloin lapset pystyivät ymmärtämään yksinäisyyttä paremmin. Lasten kanssa työskenneltäessä on huomioitava lasten kognitiiviset taidot, sillä lapsi voi tulkita väärin asioita, jonka vuoksi lapsi ei kykene vastaamaan kysymyksiin (Docrell ym. 2000, 53).

Sadutuksen avulla voidaan saada lasten tieto esiin. Sadutusta pidetään avoimena, kuuntelevana, osallistavana, tasavertaistavana, uutta luovana, yhteisöllisyyttä korostavana ja yhdistävänä menetelmänä. Sadut tuovat aina esiin tietoa, mutta se on luonteeltaan erilaista. Lasten saduista saa tietoa mikä lapsia kiinnostaa yksinäisyydessä ja miten he hahmottavat kyseisen ilmiön (Karlsson 2013, 173.)

3.3 Aineiston analysointi

Tutkimuksessani narratiivisuus esiintyy aineistoni analyysitapana. Narratiivinen analyysi on laadullinen menetelmä, jonka avulla pyritään oivaltamaan ja ymmärtämään kertomuksia, joita tutkittavasta ilmiöstä kerrotaan. Narratiivisen analyysin avulla voidaan selvittää, miten ilmiö nähdään kertomuksissa. Analysoinnin avulla haluan selvittää, kuinka lapset näkevät yksinäisyyden. Narratiivisessa analyysissä ilmiötä jäsennetään erilaisten käsitteiden ja näkökulmien avulla. (Lähdesmäki ym. 2009.) Omassa analyysissä avain käsitteenä esiintyy lasten yksinäisyys. Aineistojen sisältö on lasten näkökulmasta kerrottuja tarinoita ja keskus-

teluja. Narratiivisuuden avulla tulkitseen siis lasten tuottamia satuja. Narratiivisessa tutkimuksessa tarinoissa nähdään olevan alku, keskikohta ja loppu. Näitä yhdistävät tarinan juoni. Tarinan tapahtumiin liittyy aina tunteita ja arvoja. Tarinassa esiintyvät tapahtumat liittyvät toisiinsa erilaisina syinä ja seurauksina. Tarinassa keskeisintä on kuinka se päättyy, sillä harmillisesti päättyvä tarina on surullinen, vaikka tarinassa olisi ollut onnellisia hetkiä. Narratiivisen tutkimuksen aineiston tulisi olla ajallisesti etenevä kertomus. (Hänninen 2010, 160–163.) Analysoin aineistoni temaattisesti ja tällöin teemojen ilmaiseminen tulee suhteuttaa tarinoiden ajalliseen etenemiseen (ks. Hyvärinen 2010, 93).

Polkinghorne (1995) jakaa narratiivisen tutkimuksen kahteen analysoinnin tapaan, narratiiviseen analyysiin ja narratiivien analysoimiseen. Narratiivinen analysointi korostaa uusien tarinoiden luomista aineiston tarinoiden pohjalta. Käyttämäni aineiston analysointi korostaa narratiivien analysointia. Narratiivien analysointi paikantaa tarinoista yhteisiä teemoja ja niiden avulla kerää tarinoista tietoa. Narratiivien analysointiin tarvitaan useita tarinoita, jotta niiden vertaileminen olisi mahdollista. Oma aineistoni koostuu kymmenestä erilaisesta sadusta ja etsin niistä yhtenäisiä teemoja, joita tulee esiin yksinäisyydestä. Narratiivien analysointia voi tehdä aiempaan teoriaan pohjautuen, tai tutkija voi analysoida käsitteitä ilman teoreettista pohjaa. Narratiivien analyysi myös huomioi teemojen yhteydet toisiinsa sen lisäksi, että se tutkii ja kuvailee teemoja, jotka esiintyvät ja tulevat aineistosta ilmi. Narratiivien analysointi menettely luo ja kehittää yleistettävää tietoa tarinoista. Nähdäkseni tutkimustuloksistani voidaan kehittää yleistettävää tietoa lasten yksinäisyydestä. Narratiivisen analyysin tarkoituksena on jäsentää aineistoa. (Polkinghorne 1995, 12.)

Narratiivinen analyysitapa voi olla holistista tai kategorista. Holistisessa näkökulmassa aineisto analysoidaan kokonaisuutena. Toisaalta kategorista lähestymistapaa on hyvä käyttää silloin, kun huomio kohdistuu johonkin ilmiöön, joka esiintyy ja ilmenee yhteisesti jollekin ihmisryhmälle. (Kaasila 2008, 46.) Oma aineistoani lähestyn kategorisella lähestymistavalla, jota myös paradigmaattinen analyysi korostaa, eli aineistosta etsitään erilaisia kategorioita. Aineiston kategorinen analysoiminen aloitetaan aineiston redusoinnilla eli se pelkistetään ja rajoitetaan. Aineistosta karsitaan pois sellaiset asiat, jotka eivät ole tutkimuksen kannalta olennaisia. Seuraavaksi määritellään aineistosta erilaiset luokat eli kategoriat. Kategoriat ovat erilaisia teemoja ja näkökulmia, joita valitaan aineistosta. Kategorioiden määrä riippuu tutkimuksesta ja sen tavoitteista. Kolmannessa vaiheessa aineisto eli siinä esiin-

tyvät lauseet ja ilmaukset lajitellaan kategorioihin. Lopuksi on havainnollistamisen kannalta hyödyllistä laatia taulukko kategorioista, ja niiden sisällöistä. (Lieblich ym. 1998, 112–114.)

Toisaalta Riessman (2005) jakaa narratiivisen aineiston analyysitavat neljään luokkaan: temaattiseen analyysiin, rakenneanalyysiin, vuorovaikutuksen analyysiin ja performatiiviseen analyysiin. Näistä analyysitavoista noudatan omassa tutkimuksessani temaattista analysointia, sillä jaan aineistosta esiin tulevat asiat teemoittain eri luokkiin. Temaattinen analyysitapa korostaa mitä tutkimuksessa sanotaan. Temaattinen analyysitapa sopii tutkimukseeni, sillä tarkasteluni kohteena on, mitä lapset kertovat yksinäisyydestä. Temaattinen analysointi on käytännöllinen silloin, kun etsitään useista eri aineistoista yhteisiä piirteitä. Temaattinen luokittelu voi auttaa tutkijaa rakentamaan teoreettisen kehyksensä tutkimukseen. (Riessman 2005, 2–3.) Loin oman teoreettisen viitekehyksen juuri aineistosta nousseista teemoista ja niiden pohjalta tehdyistä tutkimuksista. Temaattisella ja kategorisella lähestymistavalla näyttää siis olevan samanlaisia piirteitä. Molemmissa analyysitavoissa aineistosta etsitään olennaisia ja yhteisiä asioita.

Aineiston analysoinnin aloitin litteroimalla lasten kanssa käydyt keskustelut. Tämän jälkeen luin litteroiduit aineistot läpi. Aineiston lukemisen jälkeen aloin koodaamaan aineistoani. Huomasin aineistoa lukiessani, että eri ryhmien lapset tuovat esiin keskusteluissa samanlaisia käsitteitä ja ilmiöitä yksinäisyydestä. Tämän huomattessani, etsin aineistostani eli keskusteluista ja saduista yhtenäisiä teemoja, joita yksinäisyydestä tuli ilmi. Lapset toivat keskusteluissaan ja saduissa esille paljon yksinäisyyteen liittyviä havaintoja, ajatuksia, mielipiteitä ja kokemuksia. Teemoittelua käytetään suositeltavana aineiston analyysitapana, kun ollaan ratkaisemassa jotain käytännöllistä ongelmaa. Tarinoista voi poimia tutkimusongelman kannalta keskeistä tietoa. (Eskola & Suoranta 1996, 139.) Teemoittelussa on kyse aineiston ryhmittelystä ja jakamisesta erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Ryhmittelin keskusteluista ja saduista esiin tulleet ilmiöt aihepiirien mukaisesti eri kategorioihin.

Lasten keskustelut pohjautuivat lasten kertomiin satuihin yksinäisen lapsen päivästä. Tämän vuoksi keskustelun aiheet olivat yhteneviä satujen teemojen kanssa. Lapset kertoivat keskustelu tilanteessa yksinäisen lapsen tulevaisuudesta. Kuitenkin aineistoni koostuu myös lasten piirustuksista, jotka käsittelevät yksinäisen lapsen tulevaisuutta. Tulevaisuus teema

tulee enemmän esille lasten piirustuksien kautta kuin keskusteluissa. Lasten piirustukset tukevat lasten keskusteluista esiin tulleita asioita lasten tulevaisuudesta ja niiden avulla voidaan tehdä erilaisia havaintoja yksinäisten lasten tulevaisuudesta. Seuraavaksi esittelen mihin kategorioihin luokittelin lasten saduista ja keskusteluista esiin tulleet asiat. Narratiivisessa aineiston kategorisoinnissa tuodaan esille lauseita, jossa tulee ilmi, mihin kategoriin lauseen sisältö kuuluu (Lieblich ym. 1998, 116).

Taulukko 2. Aineiston analysointi

<i>Kategoriat</i>	<i>Aihepiiri</i>	<i>Aineisto-ote</i>
<u><i>Yksinäisyyden sisäiset syyt</i></u>	- <i>Lapsen oma persoona</i> - <i>Yksinäisyyden tunne</i>	<i>Elinan mielestä koulu tuntuu ahdistavalta ja yksinäiseltä paikalta.</i> <i>T: ”No jos se oli liian ujo ja ei uskaltanut.”</i>
<u><i>Yksinäisyyden ulkoiset syyt, ja sen ilmeneminen</i></u>	- <i>Kiusaaminen</i> - <i>Ystävien puute</i> <i>Miten yksinäisyys esiintyy koulussa ja kotona?</i>	<i>Häntä tönittiin käytävillä. Hän tajusi, että tulee taas yksi päivä lisää yksin.</i> <i>Kun Aapo pääsi kotiin, ketään ei ollut kotona.</i>
<u><i>Yksinäisyydestä selviytyminen</i></u>	- <i>Yksinäisyydestä kertominen aikuiselle</i> - <i>Uusien ystävyysuhteiden luominen</i>	<i>Aapo kertoi äidilleen, mitä oli tapahtunut koko koulupäivän ajan</i> <i>Miten yksinäisyyttä voitaisiin sitten poistaa?</i> <i>T: ”No mennä vaikka jutteleen muille.”</i>
<u><i>Yksinäisten lasten tulevaisuus</i></u>	- <i>Positiiviset ja negatiiviset näkemykset</i>	<i>Miltä teidän mielestä Marin tulevaisuus näyttää?”</i> <i>P2: ”Hyvältä.”</i> <i>Hr: ”Miltä Jannen tulevaisuus näyttää?”</i> <i>P1: ”Surkealta.”</i>

Näiden aineistosta esiin tulevien teemojen pohjalta loin tutkimukseni teoreettisen viitekehksen. Tutkimukseni alussa esittelin, kuinka yksinäisyys nähdään lasten näkökulmasta, ja mitkä tekijät siihen vaikuttaa. Tarkastelin aiempien tutkimusten pohjalta myös, kuinka yksinäisiä lapsia voitaisiin auttaa selviytymään yksinäisyydestä ja kuinka yksinäisten lasten tulevaisuus ilmenee. Näiden tutkimuksien pohjalta lähdän tarkastelemaan oman aineistoni näkökulmia lasten yksinäisyyteen. Lasten omat näkökulmat, mielipiteet, asenteet, ajatukset ja kokemukset yksinäisyydestä tulevat näkyvästi esiin lasten saduissa, keskusteluissa ja piirustuksissa.

3.4 Lapsi tiedontuottajana – tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyys

Eettisesti kestävä tutkimus on hyvän tutkimuksen erityispiirre. Eettisesti tehty tutkimus on luotettava, uskottava ja se on tehty tieteellisiä käytäntöjä noudattaen. Eettiset kysymykset nousevat tärkeäksi osaksi tutkimusta, kun tutkimuksen kohteena ovat ihmiset. Tällöin keskeisimpiä eettisiä kysymyksiä tutkimuksessa ovat esimerkiksi ihmisarvon kunnioittaminen ja tutkittavan suostumus tutkimukseen. Tutkimusta tehdessä tutkittavien oikeudet ja moraalinen asema täytyy ottaa huomioon. (Launis 2007, 28.) Eettisesti hyväksyttävän tutkimuksen tulee noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Tiedonkeruumenetelmät sekä tutkimusmenetelmät tulee olla eettisesti kestäviä. Eettisesti kestävään tutkimukseen kuuluu myös aiempiin tutkimuksiin asianmukainen viittaaminen ja kunnioittaminen. Tutkimuslupien hankkiminen on tärkeä osa tutkimuksen tekoa. (Varantola ym. 2012, 6.)

Tutkimusaiheen valinta on eettinen kysymys. Aiheen valintaa täytyy perustella hyvin, jotta tutkimus on eettisesti kestävä. Tutkijan tulee pohtia kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan, ja miksi tutkimus tehdään. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 129.) Pro gradu -tutkielmani aiheena on lasten yksinäisyys. Tein kandidaatin tutkielmani nuorten kokemasta yksinäisyydestä. Aihe kiinnosti minua, joten ajattelin jatkaa yksinäisyyden tutkimista. Olen mukana Monitoimijuus koulussa -hankkeessa, ja sen myötä pro gradu -tutkielmani osallistujiksi valittiin lapset, joiden näkökulmasta tutkimus toteutettiin. Hankkeen toiminta sijoittuu Lapin yliopiston

harjoittelukoululle, jossa opiskelevat 1.-6. luokkalaiset lapset. Pro gradu -tutkielmani on osa hankkeen toimintaa, ja sen vuoksi minun tuli keskustella tutkimukseni aiheesta hankkeen työntekijöiden kanssa. Hankkeen työntekijät näkivät tutkimusaiheeni tarpeelliseksi heidän toimintaansa nähden. Näin ollen aloimme yhdessä suunnitella miten toteutan tutkimukseni. Hankkeen työntekijät ehdottivat minulle aineistonkeruu tavaksi sadutusta, joka on narratiivinen aineistonkeruu menetelmä. Innostuin tästä ideasta, ja toteutin sadutuksen 2., 4. ja 6. luokkalaisten lasten kanssa noin viiden hengen ryhmissä.

Tutkimukseni suunnitteluvaiheessa oli tärkeää käydä läpi jokaisen tutkimukseen osallistuvan osapuolen oikeudet ja velvollisuudet, sillä tutkimukseni liittyy hankkeeseen, johon kuuluu useampia työntekijöitä. Sovimme yhdessä myös tutkimusaineiston säilyttämisestä ja käyttöoikeuksista. (Varantola ym. 2012, 6.) Sovimme yhdessä Monitoimijuus koulussa – hankkeen työntekijöiden kanssa, että tutkimusaineistoni säilytetään siltä varalta, että hanke voi käyttää aineistoa myöhemmissä tutkimuksissaan. Näin ollen tutkimusaineistoni käyttöoikeudet ovat hankkeen työntekijöillä.

Tutkimukseeni osallistui lapsia, joten eettiset kysymykset ovat tärkeässä osassa tutkimuksessani. Eettisyys korostuu lasten suojelussa, sillä lapsi nähdään haavoittuvana ja ei-osaavana. Aineiston keruu vaihe sisältää paljon eettistä pohdiskelua, sillä silloin tutkija kohtaa tutkimukseen osallistujat. Eettinen pohdinta liittyy tällöin tutkimuskentälle pääsemiseen, siellä olemiseen, tutkittavien suostumuksiin ja osallistujien luottamuksen saavuttamiseen. (Strandell 2010, 92–94.) Niin kuin aikuisia myös lapsia tulee kunnioittaa tutkimusta tehdessä. Tämän vuoksi lapsilta on pyydettävä lupa tutkimukseen osallistumisesta. (Törrönen 2000, 154–155.) Lasten huoltajilta täytyy myös pyytää suostumus lapsen osallistumisesta tutkimukseen, sillä huoltajalla on lain mukaan oikeus päättää lapsen ja nuoren henkilökohtaisista asioista. (Freeman & Mathison 2009, 37; Nurmenniemi 2010, 12.) Yleensä lapsiin liittyvät tutkimukset toteutuvat kouluissa tai muissa instituutioissa, jonka vuoksi on laadittava huolellisesti tutkimuslupahakemus, joka toimitetaan instituution viranomaiselle. Tutkimuslupahakemus sisältää tiedon tutkimuksen tarpeellisuudesta ja sen eettisesti kestävästä toteutuksesta. (Nurmenniemi 2010, 12.) Keräsin aineistoni Lapin yliopiston harjoittelukoululla, joten pyysin tutkimusluvan koulun rehtorilta.

Tutkimukseeni valittiin 2, 4 ja 6 luokat. Kävin luokissa kertomassa oppilaille tutkimuksistani ja kerroin, mikä olisi heidän roolinsa tutkimuksessani. Pienet lapset eivät ymmärtäneet

aluksi mistä oli kyse, sillä he esittivät paljon kysymyksiä. En ymmärtänyt aluksi, että lapsille tulee esittää asia selkeästi ja rauhallisesti. Etenin asioissa liian nopeasti ja puhuin asioista lapsille vaikeilla termeillä. Seuraavissa ryhmissä keskityin kertomaan tutkimuksestani selkeämmin. Samalla kun esittelin tutkimustani jaoin oppilaille tutkimusluvut, jotka he saivat täyttää yhdessä vanhempien kanssa. Kerroin, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, mutta siihen tarvitsee vanhemman suostumuksen. Lapset reagoivat tutkimukseen eri tavoin, sillä osa heistä kertoi heti osallistuvansa tutkimukseen, kun taas toiset pitivät tutkimusta tarpeettomana.

Lapsille tulee kertoa heidän oikeutensa osallistuessaan tutkimukseen (Freeman & Mathison 2009, 47). Näin ollen kerroin tutkimuslupahakemuksessa tutkimuksesta ja aineistonkeruutavoistani. Tutkimusluvassa esitellään tutkimus kokonaisuudessaan niin, että osallistuja varmasti ymmärtää tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät. Nämä ovat osa tutkittavien suojaan liittyviä asioita. Tutkittavien suojaa liittyy myös osallistujien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen. Tutkimukseen osallistuminen ei saa aiheuttaa osallistujille vahinkoa. Tutkimustietojen on oltava myös luottamuksellisia. Tällä tarkoitetaan, ettei tutkimuksesta saatuja tietoja anneta ulkopuolisille, eikä niitä käytetä muuhun tarkoitukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 131.)

Tutkimusluvassa toin esiin, että kaikki halukkaat pääsevät mukaan tutkimukseeni. En siis hakenut lapsia, jotka olisivat kokeneet yksinäisyyttä, vaan halusin kokemuksista riippumatta saada erilaisia osallistujia tutkimukseen mukaan. Korostin, että kaikkia kunnioitetaan, kuunnellaan ja arvostetaan. Tutkimus tapahtuisi lasten omilla ehdoilla, eikä ketään pakoteta. Kerroin myös nauhoittavani aineiston keruu tilanteen. Tutkimusluvassa toin esiin, ettei lasten nimiä mainita tutkimuksessa, ainoastaan lasten luokka-aste tulee ilmi. Lapset eivät näin ollen ole tunnistettavissa. Monitoimisuus koulussa -kehittämishanke sijoittuu Lapin yliopiston harjoittelukouluun, joten tutkimukseen osallistuneet lapset voidaan yhdistää tämän koulun oppilaiksi.

Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja tämän vuoksi mietin miten ryhmäni koostuivat. Esimerkiksi lapsi olisi voinut olla kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen, mutta vanhempi ei anna tähän suostumustaan. Koen, että usein tilanne on toisin päin, vanhempi antaisi luvan osallista, mutta lapsi ei itse halua. Myös se miten luokan opettaja tarttui tutkimukseen, ja sen tärkeyteen, vaikutti myös osaltaan lasten halukkuuteen osallistua tutki-

mukseen. Tutkimukseen vaikuttavia aikuisia voidaan nimetä portinvartijoiksi. Portinvartijat ovat suurella osalla tutkimuslupia ja suostumuksia päättäessä. Portinvartijat voivat toiminnollaan niin edesauttaa tutkimuksen etenemistä, kuin myös hidastaa ja vaikeuttaa sitä. (Nurmenniemi 2010, 14–15.) Koulun henkilökunta otti tutkimukseni hyvin vastaan ja tukivat toimintaani. Lasten vanhemmat ja huoltajat toisaalta ovat voineet estää lasta osallistumasta tutkimukseen, jonka vuoksi he ovat tällöin olleet esteenä tutkimukseni toteuttamisessa.

Erilaisissa instituutioissa tapahtuvat kohtaamiset luovat lapsille erilaisia oikeuksia osallistumiseen ja kohtaamiseen. Instituutioiden toiminta voi jopa estää lapsen osallistumisen ja hänen kerronta mahdollisuuden. (Eskonen ym. 2006, 41–42.) Tutkimuksessani koulu ei estänyt tutkimukseni tekemistä. Instituutioissa tapahtuvat tutkimukset voivat myös aiheuttaa lapselle epämiellyttäviä tunteita (Forsberg & Pösö 2007). Tutkimukseni tapahtui lasten koulussa ja heille tutussa luokassa. Näin ollen tutkimusympäristö oli lapsille tuttu ja turvallinen. Usein koulussa aikuisella on enemmän valtaa kuin lapsilla. Halusin aineistoa kerätessäni osallistaa lapsia, tällä tarkoitan, ettei minulla ollut ainoastaan tutkijana valtaa. Annoin osallistujille mahdollisuuden ja tilan tuoda omia ajatuksia esiin, ilman arvioimista ja ennakkooletuksia.

Ajan puute ei voinut olla esteenä tutkimukseen osallistumiseen, sillä aineistonkeruu toteutettiin lasten kouluajalla. Lapsella voi olla useita syitä tutkimukseen osallistumatta jättämiseen. Lapsi voi kokea ryhmätilanteet ahdistavaksi tai epämiellyttäväksi. Ryhmässä toimiminen vaatii lapselta uskallusta ja heittäytymistä. Kaikilla sellaisia sosiaalisia taitoja ei ole. Yksinäisyyttä kokevat lapset voivat helposti jättäytyä pois tutkimuksesta, jos pitävät ryhmässä olemisen epämiellyttävänä. Useat lapset kysyivät voiko olla samassa ryhmässä kaverin kanssa. Lapsen osallistumiseen voi siis vaikuttaa ystävän osallistuminen, jos ystävä ei voi osallistua tutkimukseen voi omakin osallistuminen jäädä. Toteutin aineiston keruuni saduttamalla lapsia ja näin ollen esimerkiksi pojat voivat kokea sadutuksen turhalta, naurettavalta ja jopa lapselliselta. Lapsilla voi olla erilaisia ennakkokäsityksiä sadutuksesta ja tutkimukseen osallistumisesta.

Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimukseeni osallistujat ovat iältään 7–12 -vuotiaita, jolloin tutkimusprosessissani on tärkeää huolehtia lapsiystävällisyydestä. Tutkimukseen osallistuminen ei saa häiritä lapsen koulunkäyntiä eikä myöskään vapaa-aikaa. Lapsuustutkimuksen yleisenä tavoitteena on ymmärtää lapsia yhteiskuntiansa ja yhteisöjensä jäseninä ja toimijoina. Lapsuustutkimus pyrkii ymmärtämään lapsuutta osana yhteiskuntaa ja kulttuuria. Lapset nähdään sosiaalisina toimijoina ja osallistujina, eikä vain kasvatusta ja hoitamista vaativina yksilöinä. Lapsuudentutkimuksen tavoitteena on saada lasten osallistuminen ja ääni enemmän kuuluviin. Tutkimuksessani haluan tavoittaa lasten omat näkemykset yksinäisyydestä ja sen vuoksi on tärkeää saada lapset osallisiksi tutkimukseen.

Lapsuuden instituutioiden avulla lapsilla on oikeus tasa-arvoiseen lapsuuteen. Instituutiot kuitenkin rajaavat lasten osallistumista erilaisiin toimintoihin, mutta myös mahdollistavat heidän osallisuutta. Normaaliala lapsuutta ei voida määritellä, sillä jokainen elää ja kokee lapsuuden eritavoin. (Alanen 2009, 9–23.) Lapsuudentutkimus korostaa lasten omaa näkökulmaa erilaisista asioista. Tutkimuksia on tehty lapsista toimijoina, lasten osallisuudesta, äänestä ja lasten vertaiskulttuureista. (Alasuutari 2009, 54.)

Kiinnostus lapsista on lisääntynyt ja tämän vuoksi esimerkiksi lapsen sosiaalisia ja osaavia puolia on alettu korostaa. Aikuisten käsitykset esimerkiksi lasten sosiaalisten taitojen kehityksestä ovat muuttuneet ja tämä on vahvistanut lasten kyvykkyyttä olla toimijana ja osallistujana. (Strandell 1995, 15.) Myös Monitoimijuus koulussa -kehittämishanke korostaa lasten osallisuutta ja toimijuutta, ja lasten tietojen avulla on saatu neuvoja erilaisiin toimintatapoihin. Lapset ovat olleet suunnittelijoina, toteuttajina ja arvioijina. Hankkeessa lapset nähdään arvokkaina ja merkityksellisinä tiedontuottajina.

Lapsi näkökulmaisten tutkimusten avulla voidaan edistää aikuisten ymmärrystä lapsista. Lapsi tulee nähdä subjektina, tulkitsijana ja vaikuttajana. (Lahikainen ym. 2008, 303.) Ainoastaan lapsi itse tietää tuntemuksena ja kokemuksensa asioista, ei kukaan muu (vrt. Lahikainen 2001, 43). Sosiaalityö on kiinnostunut entistä enemmän lasten omista kokemuksista ja mielipiteistä. Lasten tietoa pidetään yhä enemmän tärkeänä tietona aikuisten ja asiantuntijoiden tuottaman tiedon rinnalla. (Eskonen ym. 2006, 22.) Myös sosiaalityön asiakirjoissa

lapset ovat huomattu aktiivisiksi tiedon tuottajiksi, sillä heillä on huomionarvoisia kokemuksia ja näkemyksiä esimerkiksi omasta perhe-elämästään (Kääriäinen 2006, 57).

Lapsi osallisena tiedontuottajana voidaan nähdä niin kansalaisena, asianosaisena sekä asiantuntijana. Kansalaisena lapsen osallisuus tiedon tuottajana nähdään edustuksellisenä, tällöin hoidetaan lasten yhteisiä asioita. Asianosaisena lapsi osallistuu omien itseään koskevien asioiden hoitamiseen. Sosiaalityössä korostuu lasten asianosaisuus, sillä nykyisen lastensuojelulain mukaan lapsella on oikeus ja mahdollisuus esittää omat mielipiteet ja toivomukset (Lastensuojelulaki, 13.4.2007/417). Asiantuntijana lapsen katsotaan osallistuvan erilaisien toimintojen kehittämiseen ja arviointiin (Oranen 2008a).

Lapsella on useita erilaisia tapoja olla osallisena tiedontuottamisessa. Tutkimuksessani lapset näyttäytyvät niin kansalaisina, asianosaisina kuin myös asiantuntijoina. Lapset tuottavat tutkimukseeni tietoa, joka koskee yleisesti ottaen lapsia ja heidän hyvinvointiaan. Asianosaisuus näkyy tutkimuksessani vähiten, sillä kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset eivät välttämättä ole kokenut yksinäisyyttä, mutta silti heillä voi olla erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä ilmiöstä, ja sen vuoksi on tärkeää kuulla jokaisen tutkimukseen osallistuneen lapsen ajatukset. Asiantuntijoina lapset ovat tutkimuksessani tuottaneet uutta tietoa, jonka avulla voidaan parantaa lasten hyvinvointia.

Lasten kanssa työskentely koetaan usein työläänä (Karlsson 2000, 45). Tieteellisiä tutkimuksia tehdessä lasten omaa tietoa on pidetty tulkinnanvaraisena, vähäarvoiseksi ja epäluotettavaksi, sillä epäillään, ettei lapsi kykene tuottamaan luotettavaa tietoa. Lapsen näkökulmat asioista voivat olla peräisin heidän vanhemmiltaan, jolloin lapsen oma kanta asiasta jää huomioimatta. (Karlsson 2005, 147–176.) Lasten omia näkemyksiä ei aikaisemmin ole edes kaivattu, joten lapsen ääni on usein jäänyt vähäiseksi (Eskonen 2005, 35). Lasten tieto on koettu ja nähty puutteelliseksi tieteellisissä tutkimuksissa. Tiedon luotettavuuteen vaikuttaa lapsen kyvyt, sillä kehitystaso vaikuttaa lapsen kykyyn tuottaa luotettavaa tietoa. (Ritala-Koskinen 2001, 147–149.)

Lasten tuottamasta tiedosta on eriäviä mielipiteitä tieteellisen tutkimuksen kentällä. Lasten näkökulmasta tehtyihin tutkimuksiin on nähty liittyvän kolme erilaista näkökulmaa. Osa tutkijoista painottaa, ettei lapsia tule tutkia eri tavoin kuin aikuisia. Tämän näkemyksen mukaan lapsi näkökulmainen tutkimus ei eroa aikuisten tutkimisesta. Toisaalta osa tutki-

joista korostaa lasten ja aikuisten tiedon poikkeavan täysin toisistaan, jolloin lasten näkökulmien tutkimiseen tulisi valita erityisiä metodologisia ratkaisuja. Kolmannen näkökulman mukaan lasten näkökulmien tutkiminen on samanlaista kuin aikuisten, mutta lasten taidot eroavat aikuisten taidoista. (James ym.1998.) Lasten taidot eivät ole yhtä kehittyneitä kuin aikuisten, ja sen vuoksi lasten tiedon tavoittamiseen tarvitaan erilaisia keinoja, kuin aikuisen tiedon saamiseen. Täytyy muistaa, että lapsilla on vähemmän elämäkokemusta takanaan kuin aikuisilla, jonka vuoksi lasten ymmärrys elämästä on erilaista kuin aikuisten. (Martin 2004, 77.)

Strandell (2010, 93) puolestaan osoittaa, että lapsia on alettu pitää luotettavina tiedontuottajina. Nykyään lapsia tutkittaessa korostetaan yhä enemmän heiltä saatua tietoa sen sijaan, että lasta koskevassa tutkimuksessa kerättäisiin tietoa lasta ympäröiviltä aikuisilta. Tutkimukseeni osallistujat ovat alakouluikäisiä ja koen, että he ovat tarpeeksi kyvykkäitä osallistumaan tutkimukseen.

Lasten kielelliset kyvyt eivät ole kehittyneet samalle tasolle kuin aikuisilla. Tästä johtuen 4-11-vuotiaiden lasten haastatteleminen on vaikeampaa. (Kortesuoma & Hentinen 1995, 120–121.) Eräässä tutkimuksessa lapsia haastateltiin heidän perhesuhteistaan ja heiltä kysyttiin, kuinka läheisissä väleissä he ovat omien isoisiensa kanssa. Tällöin eräs lapsi vastasi: ”Emme ole kovin läheisiä, sillä minä asun Dublinissa ja isoisa Offalyssa”. Aikuiset eivät ymmärrä, kuinka erilailla ja luovasti lapset voivat käyttää kieltä. Lapset myös oppivat valehtelemaan hyvin nuorena. Lapsilla voi olla vaikeaa tuoda omat näkemykset esille aikuisen läsnä ollessa varsinkin, jos ne poikkeavat aikuisten näkemyksistä. Lapsi voi kokea vääräksi olla erimieltä aikuisen kanssa ja tämän vuoksi eivät halua tuoda esille omia näkökulmia. (Greene & Hill 2005, 10.) Lasten kanssa työskennellessä on tärkeä muistaa käyttää konkreettisia esimerkkejä ja yksinkertaisia käsitteitä, jotta lapsi ymmärtää mistä puhutaan.

Tutkimuksessani haluan korostaa lasten tiedon tärkeyttä. Aikaisemmin lasten tietoja on kyseenalaistettu helposti. Varsinkin sosiaalityön kentällä lasten osallisuus on nähty vähäiseksi. Lastensuojelun asiakkaina lapsilla ei aina nähdä olevan tarpeeksi osallisuutta tilanteeseen (Eskonen 2005,17). Eskosen (2005) tutkimus osoittaa, että pienetkin lapset osaavat ja ovat kykeneviä kertomaan omista kokemuksistaan. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulee suhtautua lapsiin vakavasti ja kuunnella heidän ajatuksiaan, mikä ei aina ole helppoa. Nykyinen yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus korostaa lasten omia näkemyksiä asiois-

ta. Lasten näkökulmista toteutuneet tutkimukset osoittavat, että lasten näkökulmat asioista poikkeavat aikuisten näkökulmista. (Eskonen mt., 35–64.)

Lapsuustutkimus korostaa lapsen oman mielipiteen esiin tuomista. Tärkeää ja toivottavaa on kuulla mitä lapset kertovat omasta elämästään. (Strandell 1992, 23–24.) Sosiologinen lapsuustutkimus on kiinnostunut kuulemaan lapsen omia näkemyksiä asioista ja täten kiinnostuksen kohteena ei ole tiedon luotettavuus, vaan se mitä lapset sanovat. Tutkimuksessani uskon saaneeni lapsilta aitoja mielipiteitä ja kokemuksia lasten yksinäisyydestä, mutta kuitenkin tutkijana tulkitsen lasten sadut ja heidän keskustelunsa saduista.

Tutkijan on haastavaa sukeltaa lasten maailmaan ja nähdä asiat lapsen tavoin. Hurtigin (2006, 181) mukaan tutkijan haasteena on luoda toimiva haastattelutilanne, oikeat kysymisen tavat ja tekniikat. Tutkijan tehtävänä on tavoittaa lapsen muistikuvia ja ajatuksia. Lapselta yritetään saada hänen ajatuksiaan esille mahdollisimman tarkasti ja yksityiskohtaisesti. Usein lapsia haastateltaessa vaikeutena on tavoittaa lapsella olevaa tietoa. Tutkijan on luotava lapsiin luottamuksellinen suhde, jotta he pystyvät aidosti kertomaan omia näkemyksiään asioista. (Ritala-Koskinen 2001, 152–153.) Katri Gadd (2013) on tutkinut katulapsien elinoloja, jolloin hän on antanut lasten itse ilmaista ja tuottaa tietoa erilaisin tavoin. Lapset ovat saaneet muun muassa piirtää, laulaa ja kirjoittaa runoja, tietoa on tuotettu lasten ehdoilla. Näin ollen lapset saavat itse tuoda ajatuksensa ja kokemuksensa esiin itselleen mieluisimmalla tavalla.

Kangas ym. (2014) ovat Monitoimijuus koulussa -kehittämishankkeessa etsineet erilaisia tapoja kerätä lapsilta tietoa, joita ovat esimerkiksi sadutus, piirtäminen, eläytymistarinoiden pohjalta kirjoittaminen ja pikapalautteet. Seuraavassa luvussa esittelen tutkimukseni tulokset, ja kuinka olen saanut merkityksellistä tietoa lapsilta muun muassa saduttamalla. Tulokset osoittavat, että lapsilta on mahdollista tavoittaa ja saada arvokasta tietoa. Lasten tiedon arvostaminen korostaa lasten osallisuutta ja lasten oikeuksien toteutumista (Hurtig 2006, 186).

4 Tulokset – Yksinäisyys lasten kertomana

Aineistoni on kerätty lasta kuuntelemalla, joka mahdollisti lapsen oman ajattelun esiin tulemisen. Aineistoni koostuu lasten kertomista saduista, ryhmäkeskusteluista ja lasten piirustuksista. Yksinäisyys on laaja käsite, ja se tulee ilmi myös lasten saduista. Tämän vuoksi jaottelen tulokseni yksinäisyyden sisäisiin ja ulkoisiin syihin, yksinäisyydestä selviytymiseen ja yksinäisen lapsen tulevaisuuden näkymiin. Lasten näkökulmat ja ajatukset yksinäisyydestä tulevat vahvasti esiin aineistoista, sillä lapset olivat kyvykkäitä tuottamaan tietoa yksinäisyydestä. Lasten oma kokemus asioista on tärkeää ja he pystyvät ilmaisemaan omia käsityksiään, kunhan he saavat mahdollisuuden tulla kuulluksi (Hurtig 2006, 183).

Tutkimustuloksissani en tuo esiin lasten nimiä, joten olen käyttänyt lapsista lyhenteitä; T= tyttö, P= poika. I tarkoittaa minua tutkijaa ja Hr tarkoittaa Hennariikkaa (Monitoimijuus koulussa -kehittämishankkeen koordinaattori, kehittäjä-opettaja). Olen käyttänyt L merkin-tää, jos lapset ovat vastanneet kysymykseen yhteneväisesti. Olen käyttänyt numerointia, jos puhujia on ollut useita. Liitin otteita lasten keskusteluista ja saduista havainnollistamaan ja korostaakseni lasten omia ajatuksia ja näkökulmia yksinäisyydestä.

Saduista tuodut lainaukset esitän niin kuin lapset ovat ne kertoneet. Lasten keskusteluiden aineisto-otoista olen muokannut lauseita luettavampaan muotoon eli olen ottanut pois muutamia täytesanoja kuten ”niin”, ”niinku”. Haluan tuoda tutkimuksessani lasten oman äänen esiin ja tästä johtuen tutkimukseni sisältää paljon lainauksia lasten tuottamista saduista ja ryhmäkeskusteluista. Aineisto-otteiden perään olen kirjoittanut onko ote peräisin lasten saduista vai keskusteluista. Keskustelut pohjautuivat lasten kertomiin satuihin, sillä nähdäkseni lasten oli helpompaa puhua yksinäisyydestä, kun he saivat puhua siitä niin sanotusti sadun kautta. Monipuolisen aineiston avulla saadaan lapsen arvokkaat näkemykset, ajatukset ja tiedot yksinäisyydestä esiin.

4.1 Yksinäisyyden sisäiset syyt

Tutkimukseeni osallistuneet lapset kuvailivat saduissa yksinäisen lapsen ujoksi ja erilaiseksi. Ujous tuli esiin niin lasten kertomissa saduissa, kuin myös keskusteluissa. Usein lapset kuvasivat yksinäisyyden syyksi ujouden ja erilaisuuden. Lapset luonnehtivat yksinäistä lasta usein myös omalaatuiseksi, nörtiksi tai nipoksi. Myös kognitiivinen yksinäisyysteoria korostaa persoonallisten tekijöiden vaikutusta yksinäisyyteen. Persoonallisten tekijöiden lisäksi yksinäisyyteen vaikuttaa myös se ympäristö ja kulttuuri, jossa lapsi elää. (Tiikkainen 2011, 66.) Lasten näkökulmasta erilaisuus nähtiin syynä myös koulukiusaamiseen.

I: "Miksi Maria kiusattiin sadussa?"

P: "Se oli erilainen."

I: "Miten se oli erilainen?"

P: "Ujo." (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

I: "Mikä kiusaamisessa voisi olla syynä?"

T: "Varmaan, että Aapo on heikompi ja erilainen." (4lk. Ryhmäkeskustelu.)

I: "Miksei kukaan tullut nestorin pariksi?"

P1: "Koska se on niin outo."

P2: "Ja kuka haluaa olla hiken pari?"

I: "No johtuuko se yksinäisyys siitä, koska se Nestori on outo?"

T: "Nestori on omalaatuinen."

P2: "Hikke."

L: "Hikke!"

T: "Outo, omalaatuinen."

Hr: "Mitä se outo tai omalaatuinen tarkoittaa? Millä tavalla se on omalaatuinen?"

P1: "Me ei kuvattu nyt sen ulkonäköä."

I: "Voitte nyt kertoa."

T: "Se erottuu massasta sillee liian hyvin."

P1: "Nii."

I: "Millä lailla?"

T: "Isot silmälasit ja jotain tällasta." (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Lapsen yksinäisyyteen vaikuttaa usein lapsen oma käsitys itsestään. Alhainen itsetunto voi vaikuttaa lapsen kokemaan yksinäisyyteen. Itsetunto ja yksinäisyys vaikuttavat toisiinsa vastavuoroisesti, sillä heikko itsetunto voi aiheuttaa yksinäisyyttä, ja toisaalta yksinäisyys

voi heikentää henkilön itsetuntoa. (Vanhalst ym.2013, 1067.) Myös Peplau & Perlman (1982, 9) toteavat yksinäisyyden linkittyvän usein heikkoon itsetuntoon. Lasten persoonallisuuden piirteet vaikuttavat yksinäisyyden kokemiseen. Yksinäisiä pidetään usein ujoina, sisäänpäin suuntautuneina ja usein he eivät uskalla ottaa sosiaalisia riskejä. Persoonalliset tekijät voivat vaikuttaa lapsen sosiaaliseen haluttavuuteen. Tämä puolestaan vähentää lapsen sosiaalisia suhteita. Lapsen ujous voi vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen sosiaalisissa tilanteissa ja se toisaalta vaikuttaa negatiivisesti siihen, miten yksinäinen lapsi on vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Lapsen persoonalliset tekijät voivat altistaa lapsen yksinäisyyteen, ja tämän vuoksi yksinäisyydestä irti pääseminen voi tuntua vaikealta.

Lasten kertomissa saduissa erilaisia ja ujoja kiusattiin. Erilaiset lapset nähtiin heikommaksi kuin muut, ja näin ollen heitä oli helpompi kiusata. Jo päiväkouluikäiset alkavat syrjiä ja torjua lapsia, jotka ovat syrjäänvetäytyviä, kiusaajia, kiusattuja ja yksinäisiä. Tämä kertoo siitä, että erilaisesti käyttäytyvät lapset saavat sosiaalisia stigmoja lasten keskuudessa. (Laine 2002b, 95–96.) 6. luokkalaisten käymässä keskustelussa tuli selkeästi esiin, että erilaisia lapsia kohtaan käyttäytyään eri tavoin. Fenomenologian mukaan lapsen kulttuuri ja ennakkoluulot voivat vaikuttaa erilaisten lasten kohtaamiseen. Nähdäkseni lapsilla on usein ennakkoluuloja yksinäisiä kohtaan, kuten juuri saduissa ja keskusteluissa tulee esille. Yksinäiset nähdään usein erilaisena kuin muut lapset, vaikka näin ei useimmiten ole.

I: ”Miksi silloin pitää kiusata, jos toinen on vähän erilainen kuin muut?”

T: ”Niin se menee yleensä koulussa.”

I: ”Eikö kaikkia voida hyväksyä sellaisina, kuin he ovat?”

L: ”Ei.” (6lk. Ryhmäkeskustelu)

I: ”Miksei kukaan halunnut olla Nellin parina? Miksi hänet jätettiin yksin?”

T: ”Se on jotenki huonompi.”

I: ”Miten Nelli on huonompi kuin muut?”

T: ”No ei oikeesti mitenkään, mut ne ajattelee sillee.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Ei suositut lapset kohtaavat koulussa usein yksinäisyyttä (Asher & Paquette 2003, 76). Usein lapset, jotka kokevat itsensä erilaisiksi muista tuntevat olonsa arvottomaksi ja kokevat olevansa huonompia kuin muut lapset (Uusitalo 2007, 32). Lasten saduissa muut lapset pitivät yksinäistä lasta huonompana kuin muita. Kouluissa keskustellaan lasten kanssa paljon erilaisuudesta ja erilaisuuden esille tuomiseen kannustetaan (Harinen & Halme 2012,

58). Kuitenkin erilaisia lapsia kiusataan ja heidät eristetään helposti pois ryhmistä. Lapset ymmärtävät mitä erilaisuus tarkoittaa, mutta eivät osaa kohdata sitä todellisuudessa. Lasten kokema syrjäytyminen muista vääristää minäkuvaa. Lapsi, joka näyttäytyy muiden silmissä arvottomalta, rupeaa väistämättä itsekin pitämään itseään arvottomana. Aikuisten välinpitämättömyys ja vähättely vahvistaa lapsen arvottomuuden tunteita. (Rautava 2012, 5.)

”Päivä on kaunis, mutta koulun pihalle päästyään Elin lukittautuu vessaan. Elinasta tuntuu pahalta, koska hän ei kelpaa sellaisenaan kun on.” (6lk. satu yksinäisen Elinan päivästä.)

”No ei ihme, ettei kukaan halua olla kaverisi.” ”Miten niin?” ”Olet surkea kaikessa mitä teet.” (4lk. Satu Yksinäisen Mintun päivästä.)

Lapin kansassa (28.11.2013) kolumnisti Petteri Holma kirjoitti äidistä, jonka lasta on kiusattu reilun vuoden ajan. Holma kirjoittaa, että kiusatun kiusaamisen syy on klassinen. ”Lapsi ei ole kuten muut, vaan erilainen. Ei paljon, mutta tarpeeksi.” (Holma 2013, 2.) Kolumnin arkitieto osoittaa, että lapset eivät suvaitse erilaisuutta. He eivät ymmärrä mitä kaikkea syrjään joutunut ja kiusattu joutuu kokemaan. Holma jatkaa kolumniaan kertomalla kiusatun ja hänen äitinsä epätoivosta ja voimattomuudesta. Lapsella ei ole motivaatiota käydä koulua, ja hän on uupunut taistelemaan kiusaajia vastaan. Tutkimuksessani lasten saduista tuli esiin myös erilaisia tunteita, joita yksinäinen lapsi koki. Useimmissa saduissa päähenkilö tunsi yksinäisyyttä heti herätessään.

”Aamulla hän herää yksinäisenä.” (6lk. Satu Yksinäisen nestorin päivästä.)

”Hän miettii, että mitenhan päivä menee, kun hän joutuu olemaan taas yksin.” (6lk. Satu Yksinäisen Marin päivästä.)

”Elinan mielestä koulu tuntuu ahdistavalta ja yksinäiseltä paikalta.” (6lk. Satu Yksinäisen Elinan päivästä.)

Lasten saduissa yksinäisyys ilmeni negatiivisena ja surullisena tunteena. Lasten saduista ja keskusteluista tuli esiin, että lapset liittivät yksinäisyyden aina alakuloisuuteen ja kelvottomuuteen. Usein lapset kuvaavat yksinäisyyden surullisena kokemuksena, joka näyttäytyy sosiaalisena eristäytymisenä ja kaverittomuutena. (Misailidi ym. 2012.)

”Elinasta tuntuu pahalta, koska hän ei kelpaa sellaisenaan kun on.” (6lk. Satu Yksinäisen Elinan päivästä.)

I: ”Oliko Minttu onnellinen?”

P: ”Ei.”

T: ”Ei.”

P: ”Surullinen.”

I: ”Miksi Minttu oli surullinen?”

P: ”Koska sillä ei ollut kavereita.” (4lk. Ryhmäkeskustelu.)

Eksistentiaalisen näkökulman mukaan yksinäisyys on osa elämää ja ihminen voi olla tyytyväinen yksinäisyyteensä. Lasten näkökulmasta yksinäisyys ei näyttäytynyt positiivisena asiana elämässä, vaan juurikin päinvastoin. Yksinäinen nähtiin aina onnettomaksi, niin kauan kun hänellä ei ollut ystäviä. Yksinäisyyden tunne tuli esiin myös koulumatkoilla ja viimeistään silloin kun lapsi pääsi kouluun. Yksinäisyyden kokemus tuli esiin lasten saaduissa usein juuri koulun pihalla, sillä yksinäinen lapsi vietti välituntinsa lähes aina yksin. Lähes jokaisessa lasten sadussa yksinäistä lasta kiusattiin välitunnilla tai hän vietti välituntinsa yksin.

”Sitten kun alkoi välitunti, häntä pilkattiin. Jätettiin yksin.” (2lk. Satu Yksinäisen Eetun päivästä.)

”Koulussa hän katsoo miten muut leikkivät yhdessä ja häntä harmittaa, kun hän on yksinäinen.” (4lk. Satu Yksinäisen Mintun päivästä.)

Opettaja kysyi: ”Eikö sinun pitäisi olla välitunnilla muiden kanssa?”. ”Ei ole ketään muita” Mari vastasi. (6lk. Satu Yksinäisen Marin päivästä.)

Usein lapset kuvaavat yksinäisyyden negatiiviseksi kokemukseksi ja moniulotteiseksi ilmiöksi. Yksinäisyys koetaan useimmiten surullisena ja kipeänä tunteena. (Liepins & Cline 2011, 397.) Monitoimisuus koulussa -kehittämishanke pyrkii toiminnallaan edistämään lasten vertaissuhteita ja sosiaalista toimijuutta järjestämällä muun muassa ohjattua välituntitoimintaa. Ohjatulla välituntitoiminnalla pyritään ehkäisemään lasten yksin jäämistä ja kiusaamista. (Kangas ym.2014.) Tämä toiminta näyttää aineiston tuottaman tiedon valossa merkitykselliseltä.

(Lapset leikkivät yhdessä välitunnilla hippaa. Poika 2lk.)

4.2 Yksinäisyyden ilmeneminen

Ystävien puute

Yksinäisyys ilmenee lasten tarinoissa ystävien puutteena. Lasten näkökulmasta yksinäisellä lapsella ei ole ystäviä ympärillään ja muut lapset jättävät yksinäisen ulkopuoliseksi. Usein lapsuudessa koettu yksinäisyys johtuu sosiaalisten suhteiden vähäisyydestä. Lasten kertomissa saduissa yksinäisellä lapselle ei ollut ystäviä koulussa, jolloin hän vietti koulupäivänsä yksin. Lähes jokaisessa sadussa tuli esiin, ettei yksinäistä lasta haluttu mukaan ryhmittöihin, kukaan ei myöskään halunnut olla hänen parinaan. Ystävien puute voidaan nähdä yksinäisyyden syynä sekä seurauksena. Syrjäytyminen ja syrjiminen tulivat lasten saduissa voimakkaasti esiin. Yksinäistä lasta ei otettu mukaan, vaan hänet jätettiin ulos ryhmän toiminnasta.

*”Katselin kuinka kaikki muut lapset nauroivat ja viettivät aikaa ystäviensä kanssa.
(6lk. Satu Yksinäisen Mian päivästä.)*

”Sitten heillä oli tunnilla ryhmätyötä, eikä kukaan halunnut olla Mintun pari. Sitten opettaja sanoi, että hän saisi mennä johonkin ryhmään, mutta hänet jätettiin ryhmässä ulkopuoliseksi.” (4lk. Satu Yksinäisen Mintun päivästä.)

”Liikunnan tunnilla pitää ottaa pari ja se on yksin taas. Kukaan ei halua Nestorin pariksi. Ruokailussa kukaan ei halua häntä pöytänsä. Se joutuu istumaan sen opettajan viereen. Ei kiva.” (6lk. Satu Yksinäisen Nestorin päivästä.)

Lapset kuvasivat saduissaan yksinäisen lapsen olevan surullinen, koska hänellä ei ole yhtään ystävää koulussa. Syrjäytymisellä tarkoitetaan pitkäaikaista prosessia, jolloin ihminen eristäytyy muista erilaisten sosiaalisten ongelmien vuoksi. Tutkimuksessani syrjäytyminen näkyy erilleen jäämisenä muista. Lapsen syrjäytyminen omasta vertaisryhmästään vaikuttaa lapsen psykososiaaliseen kehitykseen. Syrjäytyminen voi aiheuttaa lapselle heikkoa itsetuntoa, eristäytyneisyyttä, aggressiivisuutta, emotionaalisia kehitysongelmia ja sosiaalisten taitojen kyvyttömyyttä. Yksinäiset lapset ovat usein epäsuosittuja, torjuttuja ja ei-hyväksytyjä muiden lasten keskuudessa. (Laine 2002a, 18–30.) Lapset eivät hyväksy joukkoonsa ei-suosittuja lapsia ja tästä johtuen ei-suositut lapset kokevat enemmän yksinäisyyttä kuin suositut ja hyväksytyt lapset (Asher ym. 1984, 1461).

Ystävät ovat lapsen kehityksen kannalta tärkein sosiaalinen verkosto lapsen elämässä (Galanaki & Kalantzi-Azizi 1999). Interaktionistisen yksinäisyysteorian mukaisesti sosiaalisesti yksinäisellä lapsella on puutteellinen sosiaalinen verkosto. Sosiaalinen yksinäisyys ilmenee myös tunteena, jolloin lapsi voi tuntea olonsa ulkopuoliseksi eikä tunne olevansa osa muita. (Hoza ym. 2000.) Ystävät ovat lapselle tärkeitä, sillä he ehkäisevät lapsen syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. Yksinäiset lapset kokevat usein torjutuksi tulemista ja joutuvat useimmiten kiusaamisen kohteeksi. Yksinäisistä lapsista ei pidetä ja tämä vaikuttaa negatiivisesti lapsen sosiaalisiin suhteisiin. Lapset joista yleisesti ottaen pidetään koulussa, voivat paremmin ja heillä useimmiten on ystäviä koulussa. (Jobe-Shields ym. 2011, 28–29.)

I: ”Miksi Mari oli yksinäinen?”

T: ”Ei siihen ole aina syytä, miksi ei oo kavereita. Jos joku kiusaa sitä, niin sanotut kovat jätkät ja sitten muut ei uskalla olla sen takia sen kavereita. Jos muut lapset sanoo ,että ne on sen kanssa, niin niitäkin aletaan kiusaa.” (6lk. Ryhmäkeskustelu)

Uusitalo (2007, 26) toteaa, että yksinäisyys voi olla seurausta ystävien ja läheisten ihmissuhteiden puutteesta. Yksinäisillä on usein heikot sosiaaliset taidot. Yksinäisyys voi hei-

kentää lapsen sosiaalisia taitoja. Sosiaaliset taidot kehittyvät parhaiten toisten lasten kanssa, kuinka lapsen sosiaaliset taidot voivat kehittyä, kun ystäviä ei ole? Lasten näkökulmasta yksinäiset lapset toivoivat ja haaveilivat ystäväistä. Lasten ajatukset osoittavat, että myös yksinäinen kaipaa seuraa ja läheisiä ystävyys- ja ihmissuhteita. Lapset eivät näe yksinäisyyttä toivottuna ja haluttuna ilmiönä. Lasten saduista tulee esiin, että yksinäinen toivoisi saavansa ystäviä.

”Olisipa minullakin edes yksi ystävä, ajattelin.” (6lk. Satu yksinäisen Mian päivästä.)

”Hän mietti miksi oli tällainen, ettei kukaan pitänyt hänestä.” (4lk. Satu yksinäisen Mintun päivästä.)

”Se näkee unta, että sillä on kavereita. Sen uni ei kestä kauaa ja se herää ja alkaa itkemään, koska hänestä ei tykätä.” (6lk. Satu yksinäisen Nestorin päivästä.)

Saduissa yksinäinen lapsi kuvataan sosiaalisesti yksinäiseksi. Interaktionistinen yksinäisyysteorian mukaisesti sosiaalisesti yksinäinen kokee ihmissuhteensa puutteelliseksi. Sosiaalisesti yksinäinen tuntee olona ulkopuoliseksi ja turhautuneeksi. Sosiaalisesti yksinäinen toivoo itselleen vertaisseuraa ja haluaa olla osa muita. (Peplau & Perlman 1982,128.) Ihminen tarvitsee erilaisia vuorovaikutussuhteita, jotka vastaavat hänen odotuksiin ja tarpeisiin. Sosiaalista yksinäisyyttä voidaan torjua erilaisilla vuorovaikutussuhteilla kuten ystävillä. Ystävien kanssa voi jakaa omia kokemuksiaan ja mielenkiinnonkohteita. (Weiss 1973.)

Lasten tarinoista tuli esiin yksinäisten lasten osallistumattomuus, sillä muut lapset vaikeuttavat yksinäisen lapsen pääsemistä mukaan ryhmän toimintaan, jossa lapsi voisi olla osallisena. Ryhmätoiminta nähtiin lasten saduissa syrjiväksi, sillä yksinäinen joutui menemään ryhmiin tai toisen lapsen pariin opettajan käskystä. Tällöin tulee esille aikuisten valta, sillä lapsi joutuu tekemään erilaisia asioita opettajan kehotuksesta. Lasten näkökulmien mukaan oppilailta ei nähdä olevan koulumaailmassa valinnanvapautta tai toisin toimimisen mahdollisuuksia. Tästä voidaan todeta, ettei lapsilla ole mahdollisuutta vaikuttaa koulussa tapahtuviin asioihin, lapsi ei ole osallisena.

Osallisuus voidaan kuvata ryhmään liittymisenä, kuulumisena ja siihen vaikuttamisena (Oranen 2008b, 9). Lapset saavat äänensä kuulluiksi, jos he saisivat osallistua omien asioidensa päättämiseen ja vaikuttamiseen. Osallisuuden avulla lapsi oppii kunnioittamaan toisia

ja oppii yhteisöllisyyttä. Eskosen ym. (2006, 40) mukaan aikuisella on valtaa kun hän tietää, mikä on lapsen edun mukaista toimintaa. Eskosen tulkinnan mukaan opettajat voivat käyttää vuorovaikutuksessa lasten kanssa valtaansa, jos he toimivat lapsen edun mukaisesti. Mutta voiko opettaja tietää milloin hän toimii lapsen avuksi?

Lasten on hyvä tuntee olonsa turvalliseksi koulussa, jotta he voivat osallistua ryhmissä omana itsenään. Osallisuuden ehtona on, että lapsia kuunnellaan ja heihin luotetaan. (Kiilakoski 2009, 20.) Osallistavat työtavat vahvistavat lapsen itsetuntoa ja edistävät lapsen sosiaalista ja emotionaalista kehitystä. Työtapojen avulla lapsille voidaan opettaa hyviä tapoja ja ihmisten erilaisuuden hyväksymistä ja ymmärtämistä. (Laakso & Uusitalo 2005, 53.) Ryhmätoiminnan turvaamisen myötä lapset voivat kohdata erilaisuutta ja keskustella siitä muiden ryhmäläisten kanssa. Lapset osallistuvat keskusteluun, kun he kokevat, että heidän mielipiteitään kuunnellaan ja arvostetaan. Piironen (2007, 7) toteaa lasten ryhmätoiminnan opettavan lasta toimimaan erilaisissa ryhmissä, jossa jokaista kunnioitetaan ja erilaisuus nähdään rikkautena.

Kiusaaminen

Yllätyin, kuinka lapset kiinnittivät yksinäisyyteen kiusaamisen, sillä jokaisessa lasten tuotamassa sadussa yksinäistä lasta kiusattiin. Kiusaaminen oli isossa osassa lasten kertomissa saduissa, ja sen vuoksi myös keskustelin paljon lasten kanssa kiusaamisesta, sen ilmenemisestä, syistä ja poistamisesta. Kuten aiemmin toin esille, on yksinäisiä lapsia helpompi kiusata kuin muita, sillä yksinäiset nähdään usein heikkoina. Lasten kanssa käymistä keskusteluista tuli hyvin esille, kuinka paljon lapset todella tietävät ja ymmärtävät kiusaamisesta.

Kiusaamista esiintyy edelleen kouluissa, vaikka lapset tietävät, että kiusaaminen on väärin. Kiusaamista esiintyy lasten saduissa pääosin koulumatkoilla, välitunneilla, koulun käytävillä, luokassa ja oppitunneilla. Useimmissa lasten saduissa kiusaaminen tuli esille juuri taideaineiden tunneilla. Taideaineiden tunnit ovat vapaampia kuin muut oppitunnit ja tällöin kiusaajilla on mahdollisuus kiusata toisia ilman, että jäisivät siitä kiinni. Lasten saduissa kiusaaminen oli niin fyysistä, verbaalista kuin myös epäsuoraa. Kiusaamista kuvattiin tönimisenä, haukkumisena, selän takana puhumisena, nauramisena, syrjäyttämisenä sekä lyömisenä.

”Kun ensimmäinen tunti alkoi, niin Aapon kiusaaminen vain jatkui, ja hänet lukittiin vessaan. Ja muut kävivät sillä välin naulakoilla tallomassa Aapon kengät.” (4lk. Satu Yksinäisen Aapon päivästä.)

”Tunnilla kaikki luokkalaiset kiusaa sitä.” (2lk. Satu Yksinäisen Jannen päivästä.)

”Ruokalassa Ronja menee istumaan yksin pöytään. Hän ei halua syödä paljoa, koska pelkää, että siitäkin aletaan haukkua.” (6lk. Satu yksinäisen Ronjan päivästä.)

Kangasniemen (2008, 173) tutkimus tuo esiin, että kiusaaminen on yksi iso ulkoinen syy yksinäisyyden kokemiseen. Ilman ystäviä lapsi voi tuntea olonsa yksinäiseksi ja ulkopuoliseksi muista. Usein yksinäisiä kiusataan koulussa ja koulu on kiusaamisen yleisin paikka (esim. Hietala ym. 2010, 47–48; Salmivalli 2010; Rubin ym. 2009, 331; Lämsä 2009; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2013, 11). Myös interaktionistinen yksinäisyysteoria korostaa yksinäisyyteen vaikuttavan läheisten ihmissuhteiden puuttumisen. Teorian mukaan ihminen tarvitsee ympärilleen luotettavia ja arvostavia ihmisiä. Yksinäisellä lapsella voi teorian mukaan olla ystäviä, mutta he eivät luo lapselle yhteisöllisyyden tunteita ja täytä hänen tarpeitaan, josta seuraa yksinäisyys. Seuraavat lainaukset lasten saduista kuvaavat, kuinka kiusaamista tapahtuu taideaineiden tunneilla.

”Sillä tunnilla hänellä oli teknistä. Kaikki haukkuivat hänen työtään.” (4lk. Satu Yksinäisen Mintun päivästä.)

”Liikuntatunnilla Aapoa heitettiin pallolla ja Pyry kamppasi Aapon ja sanoi nauruskellen: ”Hups, se oli vahinko!”. Liikuntatunti loppui ja pojat menivät suihkuun. Pojat suihkuttivat Aapoa jääkylmällä vedellä ja kastelivat Aapon pyyhkeen ja vaatteet.” (4lk. Satu Yksinäisen Aapon päivästä.)

Suurin osa koulukiusaamisesta tapahtuu tilanteissa, jolloin opettaja ei ole läsnä, kuten välitunneilla, ruokatunneilla sekä luokassa ja käytävillä. Suurin riski tulla kiusatuksi on taito- ja taideaineiden tunneilla, joissa toiminta on erilaista kuin aineopinnoissa. Oppilaat itse kokevat, että liikuntatunneilla tapahtuu paljon koulukiusaamista, koska siellä erilaisuus tulee vahvasti esiin. (Lämsä 2009, 62–63.) Mannerheimin lastensuojeluliiton raportti (2012, 13) osoittaa kiusaamisen vaikuttavan lasten toimintaan koulussa. Kiusatut lapset välttelevät esimerkiksi kouluruokailua ja eivät uskalla osallistua tunnilla yhteisiin keskusteluihin, koska pelkäävät tulevansa pilkan kohteeksi.

(Yksinäistä Aapoa kiusataan liikuntatunnilla. Poika 4lk.)

Keskustelin lasten kanssa saduissa ilmenevästä kiusaamisesta ja kiusaamisen syistä. Kiusaamisen syynä nähtiin yksinäisen lapsen ulkonäkö, erilaisuus, heikkous ja kateus. Eräässä keskustelussa tuli esiin, etteivät kiusaajat tunne kiusattua tarpeeksi hyvin ja luulevat häntä huonoksi ihmiseksi. Yhdessä keskustelussa tuli esiin, että kiusattu kiusaa myös itse muita lapsia, muttei itse ymmärrä olevansa kiusaaja. Lapset kertoivat kiusaamiseen liittyvän erilaisia tekijöitä, mutta useimmiten yksinäisyys ja lapsen erilaisuus nähtiin syynä kiusaamiseen. Seuraavista keskusteluista käy ilmi, miksi lasten näkökulmasta kiusaajat kiusaavat muita lapsia.

I: ”Miksi tytöt puhuvat Mintusta pahaa? He naureskelivat ja haukkuivat häntä. Minkä vuoksi?”

T: ”Ne on hirveitä kadeja.” (4lk. Ryhmäkeskustelu.)

T1: ”Kai ne on jossain välissä tottunut, että se on aina yksin ja outo, mutta...”

T2: ”Voishan ne tutustua siihen paremmin.”

T1: ”Nestori on syvältä sisimmästään hyvä ihminen.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

T1: ”Kiusaajat halua näyttää koviksilta, koska ne isossa porukassa hakkaa tyyppettä, vaikka se just tekee niistä paljon nössömpiä mun mielestä.”

P2: ”Raukkamaiselta.”

P1: ”Sit ne haluaa omaa voimaa ja valtaa, että kaikki kunnioittaa että: ”hei vähän mä oon pro tyyppi mä hakkaan kaikki.”

T1: ”Nii just sellasia.”

P1: ”Hakkaa niitä huonompia, jotka ei osaa ees tapella.”

T1: ”Hakkaa niitä sen takii, että ne näyttäisi koviksemmalta tai jotain tällästä.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Myös lasten saduissa tuli esiin kiusaamisen syitä:

”Nelli kysyy, että ”Mitä hyötyä teille on siitä, että te kiusaatte muita?”. Sitten se kiusaaja menee ihan hiljaiseksi. Nelli ottaa sen vihkon, mihin ne on tehneet sitä paritöitä ja ei edes kysy, että saako tehdä työn loppuun. Sitten se kiusaaja sanoo, että se kiusaa, koska muutkin kiusaa. Nelli sanoo siihen, että ”No, miksi sie kiusaat, vaikka sie et välttämättä haluais?”. Kiusaaja vastaa, että sitä aletaan sitten kiusaamaan, jos se ei kiusaa.” (6lk. Satu yksinäisen Nellin päivästä.)

”Hän miettii, että miksi häntä kiusataan koulussa. Hän miettii onko hänellä liian isot korvat.” (2lk. Satu yksinäisen Jannen päivästä.)

Harisen ja Halmeen (2012, 57) mukaan kouluissa syntyy erilaisia ryhmiä, jotka koostuvat koviksista, hikareista, mölyäjistä, kiusaajista ja normaaleista lapsista. Syrjäytyneet ja yksinäiset lapset eivät ole osallisina mihinkään ryhmään, jonka vuoksi heidän koulukokemuksensa ovat usein negatiivisia. Lasten saduissa ja keskusteluista tuli esiin lasten muodostamia ryhmiä. Lapset kertoivat useimmiten kiusaajien olevan koviksia. Yhdessä sadussa yksinäinen poika kuvattiin nipoksi. Saduissa kiusaamiseen osallistui useita lapsia. Kiusaajia oli yleensä useampia ja harvoin lapset kuvasivat kiusaajana olevan vain yksi lapsi. Muutamassa sadussa tuli esiin, että yksinäistä lasta kiusasi melkein koko hänen luokkansa.

Tulen myöhemmin kertomaan, kuinka kiusaamista voitaisiin vähentää ja kenelle kiusaamisesta tulisi kertoa lasten näkökulmasta. Seuraavaksi tuon esille lasten saduista ja keskusteluista, kuinka yksinäisyys nähtiin lapsen vapaa-aikana. Lasten saduissa yksinäiset lapset kokivat yksinäisyyttä kotona, sillä vanhemmat olivat myöhään töissä. Sadun yksinäiset lapset tekivät itse ruokaa koulun jälkeen, piirsivät ja leikkivät yksin kotona. Vanhemmat tulivat usein vasta myöhään illalla kotiin.

”Matkalla mietin mitä tekisin kotona. Ajattelin, että pelaisinko koneella vai lukisin-ko kirjaa. Yksin tulisin kuitenkin olemaan, koska äiti ja isä ovat aina töissä. (6lk. Satu yksinäisen Mian päivästä.)

”Äiti oli vielä töissä. Samoin isä. Eikä Eetu osannut käydä kaupassa yksin. Niin hän meni äitin luokse työpaikkaan. Ja sanoi äitille, että ruoka loppui. Ja sitten äiti meni kauppaan. Ja teki Eetulle ruokaa kotona ja lähti töihin takaisin.” (2lk. Satu yksinäisen Eetun päivästä.)

”Kun hän oli ensimmäisellä luokalla, hänen vanhempansa kyselivät aina mitä hänelle kuuluu, mutta nykyään he ovat niin kiireisiä, että hän ei näe heitä melkein koskaan. Elinalla ei ole sisaruksia ja hän ei voi ottaa lemmikkiä, koska vanhemmat ovat allergisia. (6lk. Satu yksinäisen Elinan päivästä.)

Keskustelin lasten kanssa yksinäisen lapsen suhteesta hänen vanhempinsa. Usein keskusteluissa tuli ilmi, ettei vanhemmilla ole tarpeeksi aikaa työkiireiden vuoksi, jonka vuoksi lapsi joutui olemaan yksin kotona koulun jälkeen.

I: ”Oliko Nestorin vanhemmilla riittävästi aikaa Nestorille?”

L: ”Ei.”

P2: ”Saman tien töihin, iltavuoroon.”

P1: ”Nii se on sairaalassa. Kolmesta kaheksaan.”

I: ”Olisiko Nestori tarvinnut enemmän läheisyyttä ja tukea vanhemmilta?”

L: ”Joo.”

T1: ”Varmaan sisaruksetkin olisi kelvannut. Kuten huomattiin, niin sen pikkusisko on aika hirvee.”

I: ”Joo. Onko Nestorilla ketään läheistä ystävää, tai ketään muuta ihmistä kenen kanssa hän voisi olla?”

L: ”Ei.”

T1: ”Mielikuvituskavereita kyllä.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

I: ”Tarinassa tuli ilmi, että Elinan vanhemmat olivat tosi kiireellisiä. Olisiko Elina tarvinnut omilta vanhemmilta enemmän tukea, turvaa ja läheisyyttä?”

L: ”Joo.”

I: ”Olisiko Elina voinut sanoa vanhemmille?”

T1: ”Ehkä se ei ehtinyt.”

Hr: ”Millaista tukea Elina olisi kaivannut vanhemmilta? Mitä vanhemmat olisivat voineet tehdä?”

T2: ”Ne ois voinu kannustaa sitä.”

T3: ”Ois voinu soittaa opettajalle.” (6lk. Ryhmäkeskustelu)

Hyvä vanhemmuus rakentuu rakkaudesta, tukemisesta ja auttamisesta. Lapsi tarvitsee vanhemmiltaan tukea ja turvaa. Vanhemman on näytettävä lapselle, että hänet hyväksytään

sellaisena kuin hän on. Lapsella tulee olla tunne, että häntä arvostetaan, eikä hänen tule esittää jotain, mitä vanhemmat toivoisivat lapsensa olevan. (Mattila 2011 55–56.) Kahdessa sadussa tuli ilmi, etteivät yksinäiset lapset kertoneet vanhemmilleen olevansa yksin. Yksinäisen Marin sadussa lapsi ei uskaltanut kertoa opettajalle olevansa yksinäinen. Lapset siis valehtelivat aikuisille kaiken olevan hyvin.

Lasten kertomuksissa ei tule ilmi hyvän vanhemmuuden piirteitä, sillä lapset eivät uskalla tulla esiin omina persooninaan. Lapset luulevat olevansa huonompia kuin muut lapset, jos kertovat olevansa yksinäisiä. Lapsen kohtaaminen on aina erityistä. Lapsen tulee tuntee kunnioittamista, arvostusta ja luottamusta, jotta hyvä kohtaaminen olisi mahdollista. Lasta kohdatessa aikuisen tehtävänä on luoda turvallinen ilmapiiri lapselle, jotta hän voi kertoa oman tarinansa aikuiselle. Aikuisen tulee kunnioittaa lapsen ajatuksia, vaikka ne olisivat epämiellyttäviä. Vahvistavan kohtaamisen avulla lapsi vahvistuu ja saa rohkeutta. (Mattila 2011, 18–19.) Vahvistavaa kohtaamista kokenut luottaa jatkossakin aikuisiin.

”Mari ei uskalla tunnustaa olevansa yksinäinen ja valehtelee nopeasti sanoen opettajalle: ”Ei mikään, olen vain hieman väsynyt.” (6lk. Satu yksinäisen Marin päivästä.)

Keskustelussa tuli ilmi, että lapsi haluaa vaieta yksinäisyydestään.

I: ”Miksi tässä tarinassa Ronjan vanhemmat eivät tienneet, että Ronjalla ei ole ystäviä? Se tuli niille vähän yllätyksenä.”

P: ”Ei se kertonu.”

T: ”Se ei halua puhua siitä asiasta kellekkää.”

I: ”Se halus salta sen?”

T: ”Mmm.”

Hr: ”Miksi se halus salata sen?”

T: ”Se ajatteli ehkä, että sen vanhemmat ei ehkä jollai tavalla olis ylpeitä siitä, et sillä ei olis kavereita. Ja neki alkais ajattelee, että se on erilainen ku muut.”

(6lk. Ryhmäkeskustelu)

Sosiologisen lähestymistapa korostaa yksinäisyyden johtuvan ulkopuolisista tekijöistä, esimerkiksi perheen koheesio vaikuttaa sosiologisen näkökulman mukaan lapsen kokemaan

yksinäisyyteen (Sharabi ym. 2012, 77–78; Kangasniemi 2008, 24.). Perheen vaikutus on isossa asemassa lapsen kokemaan yksinäisyyteen. Lapselle yksinäisyys on vaikea asia, johon lapsi tarvitsee aikuisen apua. Lapsi voi kokea yksinäisyydestä kertomisen vaikeaksi, sillä hän voi kokea olevansa ulkopuolinen, jonka vuoksi hän ei kelpaa sellaisena kuin on. Lapsi voi tuntea häpeää. Aikuisen on kerrottava lapselle, ettei lapsi itse ole syyllinen yksinäisyyteen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2013, 11.) Yksinäisyys teorioista kognitiivinen näkökulma esittää yksinäisten tuntevan olonsa erilaiseksi muista. Tämän vuoksi he eivät halua kertoa yksinäisyydestä muille (Tiikkainen 2011, 66). Lasten kertomissa saduissa tulee esille myös perheiden väliset suhteet. Sosiologisen näkökulman mukaisesti juuri perherakenteiden muuttuminen vaikuttaa yksinäisyyden lisääntymiseen (Kangasniemi 2008, 24).

”Illalla kun äiti ja isä tulivat kotiin, he kysyivät, että ”Oliko mukava koulupäivä?”. ”Joo” vastasin synkällä äänellä, vaikka tiesin itsekin, etteivät äiti ja isä uskoisi.” (6lk. Satu yksinäisen Mian päivästä.)

”Kun Nestori tuli kotiin, äiti kysyi ”Miten koulu meni?”. Nestori vastasi ”Ihan hyvin”. ”Hyvä” äiti sanoi ja lähti heti töihin.” (6lk. Satu yksinäisen Nestorin päivästä.)

Monitoimisuus koulussa -kehittämishankkeessa lapsille suunnitellaan kerhotoimintaa koulupäivän jälkeen. Kerhoissa lapset voivat tutustua eri luokilla oleviin lapsiin. Kerhoissa harjoitellaan sosiaalisia taitoja sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Iltapäiväkerhotoiminta ehkäisee lapsen yksinäisyyden tunteita, sillä useat lapset joutuvat viettämään iltapäivät yksin kotona, koska vanhemmat ovat töissä. (Kangas 2014, 5-6.) Lasten saduissa ilmeni vahvasti yksinäiset iltapäivät. Ainoastaan yhdessä tarinassa tuli esiin, että lapsen ei tarvitse olla yksin kotona koulupäivän jälkeen. Saduissa lapsella ei useimmiten ollut ystäviä, jonka vuoksi lapset viettivät iltapäivänsä yksin.

”Kun koulu loppui, Eetu pyysi kavereitansa kotiin kylään. Mutta kaverit sanoivat, että hän saisi tulla heille kylään. Sitten Eetu meni kavereittensa luokse. Kun Eetun piti lähteä kotiin, niin äiti ja isä olivat tulleet jo kotiin. Niillä oli pieni työpäivä, mutta suuri palkka.”(2lk. Satu yksinäisen Eetun päivästä.)

Forsberg ja Strandell (2005, 614) ovat haastatelleet 2.luokkalaisia kysyen heidän näkemyksiään iltapäivistä. Lapset totesivat pitävänsä iltapäivistä koulun jälkeen, sillä silloin he saavat olla yksin kotona. Lapset kertoivat, että yksin ollessaan he saavat tehdä mieluisia asioita rauhassa. Toisaalta tutkimukseen osallistuneet lapset eivät joutuneet viettämään pitkiä aikoja yksin kotona, sillä sisarukset tai isovanhemmat olivat lapsen seurana. Tutkimukseen osallistuneet lapset eivät siis kokeneet yksinäisyyttä iltapäivisin kotona, omassa tutkimuksessa lapset kuvasivat saduissaan lapsen olevan iltapäivät ja illat yksin kotona, joka aiheutti lapsissa yksinäisyyden tunteita.

4.3 Yksinäisyydestä irti pääseminen

Lasten kertomissa saduissa yksinäinen lapsi sai uusia ystäviä ja usein kiusaaminenkin saatiin lopetettua. Keskustelin lasten kanssa siitä miten kiusaaminen saataisiin lopetettua. Lapset totesivat, että kiusaamisesta pitää aina kertoa aikuiselle, kuten opettajalle tai vanhemmille. Eräessä keskustelussa tuli esiin KiVa Koulu -hanke ja sen nähtiin olevan keino kiusaamisen poistamiseksi. Lasten kertomissa saduissa yksinäinen lapsi kertoi kiusaamisesta usein opettajalle tai omalle vanhemmalle.

I: "Voisiko Nestori kertoa jollekin aikuiselle, että häntä kiusataan?"

T: "Ei se uskalla, se hakataan siitä taas."

T: "Must tuntuu et se on koittanut jo."

T: "Ainakin ton perusteella."

Hr: "Kelle se on koittanut sanoa, tai kelle se olisi voinut koittaa?"

T: "Varmaan jolleki opettajalle."

P: "Nii tai mielikuvituskaverille."

Hr: "Mitä ne opettajat ovat tehneet? Miten he ovat suhtautuneet siihen?"

T: "No varmaan ne on pitänyt puhuttelun niille kiusaajille."

I: "Auttaako se puhuttelu?"

T: "Harvemmin auttaa."

Pojat: "Ei."

T2: "Nii ja sitten se Nestori on yksin nii kaikki on niitte kiusaajien puolella niin siten se opettaja ei usko sitä Nestoria."

T1: "Tai sitten kaikki on sitä vastaan ja alkaa kiusaa entistä enemmän, ku kerroit sitten opelle tai jotain tällästä. Just sillee se menee."

P1: "Nii se on nanon laki."

P2: "Sit se ei enää uskalla kertoa sille opettajalle, ku taas hakkaa."

(6lk. Ryhmäkeskustelu.)

I: "Kuka voisi auttaa Ronjaa, ettei häntä enää kiusattaisi? Kenelle hän voisi puhua kiusaamisesta?"

P2: "Opettajalle."

HR: "Mitä opettaja voi tehdä?"

T2: "Vaikka pitää tytöille puhuttelun?"

I: "Auttaako se puhuttelu?"

P1: "Ei."

I: "Minkä takia?"

P1: "Ne on nii pahiksia."

P2: "Koska ne alkaa kiusata enemmän, koska se kerto sille opettajalle."

T2: "Nii ne pitää sitä juorukellona."

(6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Interaktionistinen yksinäisyysteoria korostaa, että ihmiset tarvitsevat ympärilleen ihmisiä, joilta he voivat saada tukea ja turvaa. Lapset tarvitsevat luotettavia aikuisia ympärilleen joilta he voivat tarvittaessa pyytää apua. Lapsen on tärkeää saada neuvoja ja apua ongelmatilanteissa. Opettajan on tärkeää luoda lapsiin luotettava suhde, jotta lapset uskaltavat kertoa ongelmistaan aikuiselle. (Vrt. Tiikkainen 2011 69–71.) Useissa lasten kertomissa saduissa tuli esiin, ettei opettaja huomaa, välitä tai usko, että lasta kiusataan. Tämä kertoo, miten lapset suhtautuvat opettajiin. Kiusaaminen ei voi päättyä, jos lapset kokevat ettei opettajalle kertominen vaikuta kiusaamisen päättymiseen. Saduissa lapset kertoivat kiusaamisesta usein vanhemmilleen mieluummin kuin opettajalle. Tällöin huoltaja otti yhteyttä kouluun, jossa kiusaajat otettiin puhutteluun ja kiusaaminen saatiin loppumaan. Lasten keskusteluissa tuli esiin, etteivät kiusattu ja muut luokan oppilaat uskaltaneet kertoa kiusaamisesta aikuiselle, koska kiusatut koettiin ”koviksiksi” ja heillä nähtiin olevan enemmän valtaa kuin muilla lapsilla. Usein kiusaamisen syynä on kiusaajan halua saada valtaa ryhmässä (Kaukiainen & Salmivalli 2009).

"Mutta Aapo kertoi totuuden. Sitten opettaja otti Tommin, Pyryn ja muut pojat myös puhutteluun. Sitten he keskustelivat asian ja muut pojat sanoivat, että he eivät enää kiusaa Aapoa, mutta lupaus ei pitänyt paikkaansa. Seuraavalla tunnilla Aapoa kiusattiin taas. Silloin opettaja laittoi Tommin ja Pyryn ja muiden poikien kotiin viestin Wilmassa. Mutta poikien vanhemmat eivät katsoneet Wilmaa. Ja niin kiusaaminen silti jatkui." (4lk. Satu yksinäisen Aapon päivästä.)

"Tunnilla kaikki luokkalaiset kiusaa sitä. Sitten Janne meni juoruamaan opelle, että sitä oli kiusattu. Opettaja sanoi, että "Ei tuo ole totta." Ja sitten koulu loppui. Jan-

ne juoksee itkien kotiin. Janne kertoo äidille, että sitä on kiusattu. Jannen äiti tekee valituksen.” (2lk. Satu yksinäisen Jannen päivästä.)

Jopa 2. luokkalaiset kertovat sadussaan opettajan epäluulosta kiusaamista kohtaan. Salmivalli (2010, 154) toteaa, että lapset pelkäävät kertoa kiusaamisesta, koska luulevat sen vain pahentavan tilannetta. Lapset kokevat, ettei kiusaamisesta kertominen välttämättä aina lopeta kiusaamista. Oppilaiden luottamus opettajiin vähenee lasten kasvaessa, ja sen vuoksi lapset eivät usko, että opettaja voi puuttua kiusaamistilanteisiin. Yksinäinen ei välttämättä luota aikuisiin, sillä yksinäisyys vahvistaa ihmisen epäluottamusta muihin ihmisiin. Myös lapsen varhaiset kiintymyssuhteet voivat vaikuttaa siihen, kuinka lapsi luottaa muihin ihmisiin. (Ernst & Cacioppo 1999, 17.) Psykodynaamisen yksinäisyysteorian mukaan turvattomat kiintymyssuhteet varhaisessa lapsuudessa vaikuttavat lapsen myöhempisiin ihmissuhteisiin ja niiden luomiseen. Kun lapsi oppii varhain, ettei hänen tarpeitaan huomioida on hänen myöhemmin vaikeaa hyväksyä, että joku välittää hänestä aidosti. (Payne 2005, 83.) Tämän vuoksi myös kouluikäisiä on kohdattava lasta kuunnellen ja välittävästi.

Hr: ”Minkälainen se tukiopettaja on, kun Elina siitä tykkäsi niin paljon?”

T: ”No ehkä se oli ystävällinen, ja ehkä se välitti.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

KiVa Koulu –hankkeen tavoitteena on lisätä keskusteluja kiusaamisesta, jolloin oppilaat uskovat, että aikuiset ottaa kiusaamisen vakavasti. (Salmivalli 2010, 151.) KiVa Koulu -hanke on tutkimusten mukaan saanut vähennettyä koulukiusaamista ja kiusatuksi joutumista kouluissa, jossa interventio-ohjelma on otettu käyttöön (Salmivalli mt., 154). Opettajien lisääntynyt aikaresurssien puute voi näkyä lasten kanssakäymisessä opettajan kanssa. Lapset voivat kokea, ettei opettajalla ole aikaa kuunnella heidän murheitaan. Myös koulujen ja luokkien suuret oppilasmäärät voivat vaikeuttaa kiusaamiseen puuttumista, sillä suurissa luokissa kiusaaminen on helppo tehdä näkymättömäksi. (Kiilakoski 2009, 20.)

Mannerheimin lastensuojelun puhelin ja nettiraportissa (2012, 13) tulee esiin, kuinka lapset kokevat ettei heidän kokemuksiaan uskota. Suurin osa lapsista ei kertonut kiusaamisesta aikuiselle eivätkä aikuiset olleet huomanneet, että lasta kiusataan. Tutkimukseni Yksinäisen Mintun päivä -sadussa tulee esille, kuinka opettaja ei usko Mintun olevan kiusattu.

”Äiti mietti ja laittoi opettajalle viestiä, että miksi kukaan ei pidä Mintusta. ”En minä ole huomannut mitään” vastasi ope. ”Mutta Minttu kuitenkin sanoi, että kaikki haukkuvat häntä ja puhuvat pahaa hänestä, eivätkä ota leikkiin mukaan”. ”Tuskin sellaista tapahtuisi” sanoi ope. ”Mutta Minttu silti sanoi niin, enkä usko, että hän valehtelee”. ”Hyvinhän hänellä kuitenkin on menneet nuo tunnit”. (4lk. Satu Yksinäisen Mintun päivästä.)

Opettajat eivät aina huomaa lasten kiusaamista suurissa luokissa. Galanakin (2004, 100) tutkimus toi esiin, että lapset toivoivat opettajan olevan sensitiivinen, läheinen ja tukea antava. Nämä piirteet voisivat ehkäistä lapsen kokemaa yksinäisyyttä luokassa. Ainoastaan yhdessä tutkimukseni sadussa opettaja huomasi lapsen olevan kiusattu ja yksinäinen.

”Opettaja avasi Marin kirjan siitä kohtaa ja alkoi lukea ja huomasi, että se kirja kertoi yksinäisyydestä. Hän tajusi Marin olevan yksinäinen ja kiusattu. Opettaja alkoi miettiä ratkaisua asialle. Opettaja ei keksinyt mitään, vaikka hän yritti kovasti. Opettaja oli laittanut viestiä Marin äidille, että Marilla ei mennyt kovin hyvin koulussa ja että hänen tuntiaktiivisuutensa oli laskenut viime vuodesta kovasti.” (6lk. Satu Yksinäisen Marin päivästä.)

Kysyin myös lapsilta voisiko kiusatun luokkakaverit puolustaa kiusattua ja olla hänen tukeaan. Lapset sanoivat, että muiden lasten tulisi olla kiusatun puolella, mutta he eivät uskalla, koska muuten heitäkin alettaisiin kiusata.

I: ”Olisiko Aapon luokkakaverit voinut tukea Aapoa? Kyllä varmaan muutkin lapset huomasi siellä liikuntatunnilla, kun kiusaajat heittivät Aapoa pallolla, ja suihkutteli kylmää vettä hänen päälleen liikunta tunnin jälkeen. Olisiko toiset lapset voinut auttaa Aapoa siinä tilanteessa?”

L: ”Joo.”

Hr: ”Miten he olisivat voineet auttaa?”

P: ”Olisi voinu sanoo, että lopettakaa nyt toi ja menny kertomaan opettajalle.” (4lk. Ryhmäkeskustelu.)

Hr: ”Onko mitään miten lapset voi auttaa Nelliä? Tai sitä toista kiusattua?”

I: ”Miten ne luokkakaverit voisi tukea?”

T: ”Ne vois piittää sen puolia.”

Hr: ”Millä tavalla ne voisi piittää sen puolia?”

T: ”No, että jos vaikka ne kiusaajat tulis nii ne tulis siihen, että mee pois tai jotenki.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

KiVa Koulun yhtenä tavoitteena on kertoa oppilaille keinoja, kuinka kiusattua voisi auttaa ja tukea. Tavoitteena on, että lapset puolustaisivat kiusattua oppilasta ja osoittaisivat sillä kiusaamisen olevan väärin. (Salmivalli 2010, 147.) Kysyin 6.luokkalaisten ryhmältä, voisiko koulussa olla muitakin henkilöitä, kuin luokanopettaja, jolle lapsi voisi kertoa ongelmistaan.

I: ”Olisiko koulussa muita henkilöitä, kuin opettaja jolle yksinäinen Ronja voisi mennä juttelemaan?”

P: ”Ei”.

T: ”Onko se joku koulukuraattori?”

I: ”Joo koulukuraattori. Oletteko te ennen kuullut koulukuraattorista?”

P: ”Joo, mutta meillä ei oo semmosta.”

I: ”Ai teillä ei ole ollenkaan koulukuraattoria?”

T: ”En oo ikinä nähny sitä.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Koulukuraattori on usein tuntematon henkilö lapsille, sillä kuraattori voi työskennellä useissa kouluissa yhtäaikaaisesti, jolloin hän ei ole päivittäin käytettävissä yhdessä koulussa. Lapsi voi tulla koulukuraattorin asiakkaaksi esimerkiksi käyttäytymiseen tai sosiaalisiin suhteisiin liittyvien ongelmien vuoksi. Koulukuraattori tekee niin yksilötyötä kuin myös ja ryhmä- ja yhteisötason työtä. Kuraattorin tehtävänä on esimerkiksi työskentely luokkien kanssa, jolloin hän voi tehdä oppilaiden kanssa erilaisia ryhmäyttämis tehtäviä, jotka lisäävät oppilaiden vuorovaikutusta ja parantaa luokan me-henkeä. Kuraattorin työnkuvaan kuuluu myös rakenteellinen työ ja erilaiset kehittämistehtävät. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 31–33.)

Anderssonin tutkimus osoitti, että lapset pitävät sosiaalityöntekijän tärkeänä ominaisuutena kuuntelemista. Koulukuraattorin tulee myös olla saatavilla, ja sen vuoksi lapsille tulee kertoa milloin esimerkiksi koulukuraattori on paikalla ja mistä hänet tavoittaa. Lapset toivovat, että sosiaalityöntekijä kohtaa heidät ennakkoluulottomasti eikä torju heidän omia näkemyksiä asioista. Lapset kokevat hyvän sosiaalityöntekijän olevan luotettava ja rehellinen. Koulukuraattorin odotetaan myös kertovan asiat selkeästi ja ymmärrettävästi. (Andersson 2000, 182.) Minna Niskalan (2013) pro gradu -tutkielmassa tulee esille, kuinka kouluissa tarvittaisiin enemmän koulukuraattorin palveluja. Koulukuraattorien resurssit koettiin vähäisiksi, eikä sen vuoksi ennaltaehkäisevään työhön jää aikaa.

Tutkimukseni tuloksista tuli esiin erilaisia keinoja, miten yksinäinen lapsi voisi saada uusia ystäviä. Lasten saduissa yksinäinen sai ystäviä muun muassa uudesta oppilaasta, toisesta kiusatusta, uudesta koulusta, harrastuksista ja internetistä. Eräs lapsi totesi myös, että ystäviä voi saada antamalla kavereille rahaa. Lapset totesivat myös, että lemmikki voisi olla myös yksinäisen hyvä ystävä. Tätä ajattelua tukee myös eksistentiaalinen näkökulma, sillä sen mukaan yksinäiset viihtyvät yksin tai eläinten seurassa (Dahlberg 2007). Lasten saduissa yksinäisen lapsen vaikeutena luoda uusia ystävyysuhteita nähtiin ujous. Yksinäinen ei uskaltanut mennä juttelemaan toisille lapsille. Tämän vuoksi aikuisten tehtävänä on tukea lapsia saamaan ystäviä. Lasten saduissa ja keskusteluissa ei tullut esiin, kuinka opettaja voisi vaikuttaa työtavoillaan lasten yksinäisyyteen. Mutta esiin tuli, kuinka koulu voisi järjestää erilaisia tapahtumia, joissa eri koulun oppilaat voisivat tutustua toisiinsa. Saduissa lapset toivat esiin erilaisia keinoja, kuinka yksinäisyydestä voidaan päästä eroon, kuten alla olevissa otteista käy ilmi.

”Kouluun on tullut uusi oppilas. Oppilaan nimi on Kerttu. Hän on myös kiusattu, eikä löydä kavereita pihalta. Mutta Elina on ujo, eikä uskalla mennä juttelemaan Kertulle, mutta onneksi Kerttu ei ole. Kerttu tulee juttelemaan Elinalle. Tytöt tutustuvat ja ystäväystyvät pian.” (6lk. Satu Yksinäisen Elinan päivästä.)

”Vanhemmat kysyy Ronjalta, miksei kukaan ole hänen kavერი. Ronja ei osaa vastata siihen, koska se ei itsekään tiedä sitä syytä. Sitten äiti ja isä käskevät Ronjaa menemään huomenna juttelemaan tytöille. Ja tytöt huomaavat, että Ronjahan on mukava. Ronjasta tuntuu mukavalta. Ronjalla on nyt ensimmäistä kertaa koulussa oikeita ystäviä.” (6lk. Satu Yksinäisen Ronjan päivästä.)

”Äiti alkoi miettiä, josko Mari voisi vaihtaa koulua. Uudessa koulussa Mari voisi saada paljon uusia ystäviä, ja niin koulumenestyskin voisi parantua. Mutta kun äiti ehdotti asiaa Marille, niin Mari ei ollut kuulevinaan. Hän halusi keskittyä vain siihen, että loppupäivä menisi paremmin. Illalla kun Mari meni nukkumaan, hän mietti asiaa ja päätyi siihen tulokseen, että haluaa vaihtaa koulua. Uusi luokka oli paljon kivempi kuin edellinen ja hän sai uusia ystäviä.” (6lk. Satu Yksinäisen Marin päivästä.)

Sosiologinen yksinäisyysteoria näkee yksinäisyyden johtuvan muuttoliikkeen kasvamisesta (Bowman 1955). Nykyään vanhemmat joutuvat muuttamaan paljon esimerkiksi työnsä vuoksi, jonka takia myös lapset joutuvat vaihtamaan koulua. Uudesta koulusta ei välttämättä aina löydy uusia ystäviä ja tällöin syrjäytymisen riski on suuri. Lasten sadussa muutto nähtiin positiivisena ilmiönä, sillä koulun vaihtamisen myötä yksinäinen lapsi sai uusia ystäviä.

Lasten ryhmäkeskusteluissa keskustelimme, kuinka yksinäinen lapsi voisi saada uusia ystäviä. Lapset näkivät useimmiten, että yksinäinen kykenee luomaan uusia ihmissuhteita ja saamaan ystäviä. Psykodynaaminen yksinäisyysteorian mukaan ihmisen on vaikeaa luoda uusia ihmissuhteita, jos varhaiset kiintymyssuhteet vanhempiin ovat olleen turvattomia. Jos lapsi ei ole saanut tarpeeksi läheisyyttä ja turvaa vanhemmiltaan on hänen vaikeaa luottaa tulevaisuudessa muihin aikuisiin ja ihmisiin. Turvallinen kiintymyssuhde varhaislapsuudessa ehkäisee lapsen yksinäisyyttä ja luo lapselle turvallisen kehityksen. Turvattomat kiintymyssuhteet vanhempiin voivat olla riskitekijä lapsen yksinäisyyteen ja huonoihin sosiaalsiin taitoihin. (Wiseman 2006.) Huonojen sosiaalisten taitojen vuoksi lapsi usein syrjäytyy muista ikäisistään.

Hr: ”Voidaanko koulussa tehdä jotakin, että voitaisiin ennaltaehkäistä sitä, että jostakin tulisi yksinäinen?”

T1: ”Jos tehtäis jotakin yhteisiä tapahtumia, missä tavallaan voisi tutustua muihin...”

T2: ”Toisten kouluihin, jos siinä koulussa ei ollu ketää joka siitä ois tykänny, nii ehkä toisessa koulussa vois olla.” (6lk.Ryhmäkeskustelu.)

I: ”Miten Mari voisi saada uusia ystäviä?”

P1: ”Sieltä toisesta koulusta.”

I: ” Olisiko muita paikkoja mistä voisi saada uusia ystäviä?”

P2: ”Harrastuksista.”

P1: ”Tai jos se huomaa, että joku muu on yksinäinen niin kuin se, niin se voisi olla sen kaveri. Sitten ainakin molemmat saisi yhden kaverin.”

I: ”Joo totta. Voisiko Mari saada sieltä facebookin kautta kavereita?”

T: ”Ehkä.”

I: ”Voisiko Internetin kautta saada uusia ystäviä?”

L: ”Joo, voi.”

I: ”Onko siellä ehkä helpompi saadakin uusia ystäviä? Onko siellä helpompi alkaa jutella toisten kanssa?”

P1: ”Niinku siellä ei olla naamatusten nii varmaa helpompi.”

P2: ” Jos on ujo nii sitten on helpompaa kirjottaa koneella kaikkee ku jutella.”

I: ”Olisiko koulunvaihtaminen ratkaisu näihin Marin ongelmiin?”

Nyökkäyksiä.

(6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Kangasniemi (2005, 278–279) toteaa myös, että yksinäisyyttä voidaan vähentää parantamalla sosiaalisia suhteita. Sosiaalisia suhteita voi parantaa solmimalla uusia ihmissuhteita, parantamalla olemassa olevia suhteita tai hankkimalla lemmikkieläimen. Myös television katselu ja radion kuunteleminen ovat keinoja vähentää yksinäisyyttä. Yksinäisyyttä voi

vähentää myös harrastamalla tai tekemällä asioita joita voi tehdä yksinkin, ilman seuraa. Kognitiivinen yksinäisyysteoria huomioi myös sosiaalisten taitojen kehittämisen vaikuttavan yksinäisyyden vähenemiseen (Tiikkainen 2011, 65).

I: ”Miten kiusaajat saataisiin ymmärtämään, että kiusaaminen on väärin?”

TI: ”Alettas niillekin sanomaan sellasia asioita, ja sitten kysyttäis niiltä, että miltä se tuntuu.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Aikuisen tehtävänä ei ole tarjota lapsille ystäviä, vaan vaikuttaa yksinäisyyden syihin, kuten lapsen sosiaalisiin taitoihin ja myönteisen minäkäsityksen luomiseen. Kuten aiemmin toin esille, yksinäisyydestä selviytymiseksi lapsi tarvitsee aikuiselta tukea omien sosiaalisten taitojen kehittämiseksi. Opettaja voi lisätä luokassa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vahvistaa oppilaiden vuorovaikutusta. Luokassa olisi pyrittävä toimimaan niin, ettei ketään jätettäisi ulkopuoliseksi. (Laine 2005, 180.) Kognitiivinen yksinäisyysteorian mukaan yksinäisen persoonallisia piirteitä, kuten esimerkiksi lapsen ujoutta voidaan vähentää vahvistamalla lapsen sosiaalisia taitoja (Tiikkainen 2011, 65.)

4.4 Yksinäisten lasten tulevaisuus

Lasten sadut päättyivät useimmiten tilanteeseen, jossa kiusaaminen saatiin päättymään ja yksinäinen lapsi sai ystävän. Lapset kuvasivat yksinäisen lapsen tulevaisuutta sekä positiivisena, että hiukan negatiivisena asiana. Seuraavissa otteissa lapset kuvaavat yksinäisen lapsen tulevaisuutta valoisana ja onnellisena. Yksinäinen lapsi saa kavereita eikä tunne oloaan enää yksinäiseksi.

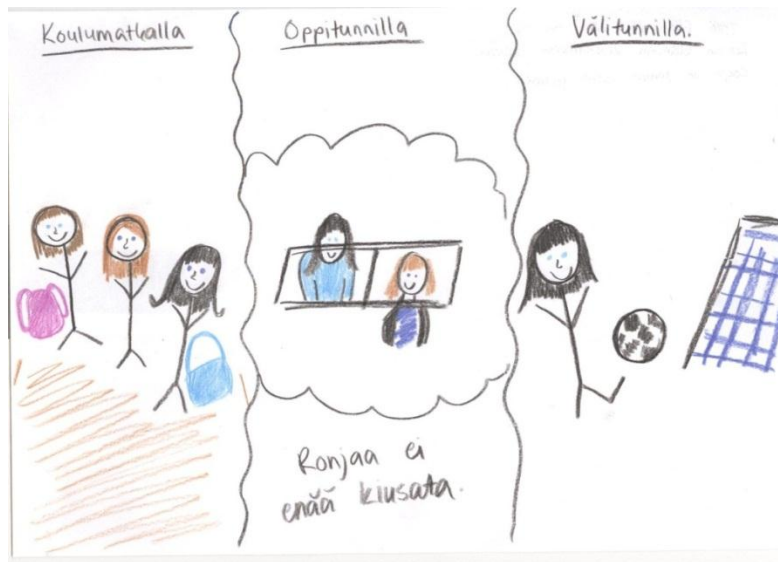
”Sitten hän sai uusia kavereita. Ja kertoivat nimensä, jotka olivat Leila ja Tuuli, jotka olivat molemmat tyttöjä.” (2lk. Satu Yksinäisen Eetun päivästä.)

”Sitten kun ne on siinä jonossa, niin yksi kiusaaja kuiskaa sille korvaan, että ”Anteeksi” ja lähtee siitä. Sitten siellä ruokalassa se istuu sen uuden kaverin viereen. Ruokailun jälkeen Nelli kysyy, että ”Alaks mun kaveriksi?”. Se vastaa, että ”Joo” ja ne lähtee kävelemään siitä pyöräparkille ja lähtee kotiin. Sitten kun Nelli on mennyt kotiin, niin se mieltii, ettei sitä varmaan enää kiusata. (6lk. Satu Yksinäisen Nellin päivästä.)

”Vihdoin Elinalla on edes yksi ystävä. Koulupäivätkin tuntuvat nykyisin paljon lyhyemmiltä. Ja hänellä on aina kaveri ja pari kaikissa koulujutuissa. Elinaa ei ole enää nykyisin kiusattu.” (6lk. Satu Yksinäisen Elinan päivästä.)

Lasten saduista tulee ilmi, ettei yksinäisen lapsen sosiaalisissa taidoissa ole puutteita, vaan, muut lapset ovat jättäneet hänet ulkopuoliseksi ryhmästä, jonka vuoksi hän on jäänyt yksin. Ystävillä on suuri merkitys lapsen hyvinvointiin ja tutkimukset osoittavat, että yksikin ystävä voi ehkäistä ja torjua lapsen yksinäisyyttä. Torjutut ja ei-hyväksytyt lapset kokevat enemmän yksinäisyyttä kuin lapset, joilla on ystäviä. (Nangle ym. 2003, 546.) Interaktiivinen yksinäisyysteoria tukee tätä ajattelua. Sen mukaan ystävät ehkäisevät lapsen yksinäisyyttä, koska ystävien avulla lapsi oppii arvostamaan itseään ja samalla lapsen itsetunto kasvaa (Weiss 1973). Näin ollen lapsi oppii luottamaan muihin ihmisiin.

Lapset saivat sadutuksen päätyttyä piirtää yksinäisen lapsen tulevaisuudesta. Kuvat tuovat hyvin esiin, mitä lapset ajattelevat yksinäisen henkilön tulevaisuudesta. Lasten piirustukset yksinäisen lapsen tulevaisuudesta olivat jakautuneet kahtia. Osa tutkimukseeni osallistujista näki yksinäisen lapsen tulevaisuuden onnellisena ja hyvänä. Yksinäinen lapsi sai tulevaisuudessa uusia ystäviä, eikä häntä enää kiusattu. Toisaalta osa lapsista näki yksinäisen lapsen tulevaisuuden onnettomana, jolloin yksinäisyys nähtiin jatkuvan myös aikuisuudessa ja sen myötä hyvinvointi oli huonontunut. Alla olevassa kuvassa 6.luokkalainen tyttö ajatteli sadussa olevan yksinäisen saavan uusia ystäviä, jonka myötä hänen hyvinvointinsa kasvoi.

(Ronjan elämää kiusaamisen jälkeen. Ronja on saanut uusia ystäviä. Tyttö 6lk.)

Lasten sadut päättyivät useimmiten onnellisesti, sillä yksinäiset saivat ystäviä, mutta keskusteluissa lapset kuvasivat yksinäisen lapsen tulevaisuutta negatiivisemmin. Lapset kuvailivat yksinäisyyden vaikuttavan tulevaisuuden tapahtumiin negatiivisesti.

Hr: "Miltä Jannen tulevaisuus näyttää?"

P1: "Surkealta."

I: "Miksi se näyttää surkealta?"

P1: "Koska sitä ärsytetään."

P2: "Se näyttää surkealta."

Hr: "Onko muita vaihtoehtoja miltä sen tulevaisuus voi näyttää?"

P1: "No en mie tiää."

T1: "No, että sillä on ikuisesti vaan yksi kaveri."

Hr: "Jos sillä on ikuisesti yksi kaveri niin näyttääkö sen tulevaisuus hyvältä vai huonolta silloin?"

P1: "Surkealta."

T2: "Huonolta." (2lk. Ryhmäkeskustelu.)

I: "Miltä Nestorin tulevaisuus vaikuttaa?"

P1: "No yleensä mitä on noita juttuja kattonu, nii yleensä noilla on parempi tulevaisuus, ku niillä koviksilla, jotka hakkaa."

T: "Nii mut ei varmaan, tai siis..."

P: "Ei todellakaan oo..."

T: "Tai siis tiiän, että ne jotka on ollu koulussa kiusattuja..."

P2: "Ne menestyy."

T: ”No ne saattaa menestyä, mut niille saattaa tulle niistä saattaa tulla kouluampujii tai jotain tällästä. Mutta en usko, että Nestorista on tulossa.”

P1: ”Ei niin.”

P3: ”Mutta jos se on ollu tosi hyvä koulussa, ku se oli hikke niin se tajuaa, että sillä on paljon enemmän työmahdollisuuksia. Sitten ne kovikset, jotka on kiusannu sitä voi tulla anelemaan siltä rahaa ja se ei anna.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Keskusteluista tulee erilainen käsitys yksinäisten lasten tulevaisuudesta kuin lasten saduista, sillä saduissa yksinäiset lapset useimmiten saivat uusia ystäviä, eivätkä tunteneet oloaan enää yksinäiseltä. Keskusteluissa tuleekin ilmi, että yksinäisellä ei ole tulevaisuudessa riittävästi ihmissuhteita. Sosiaalisten suhteiden määrä voi olla riippuvainen yksinäisen lapsen huonoista sosiaalisista taidoista. Keskustelussa lasten mukaan yksinäisellä on vaikeaa tutustua tulevaisuudessa uusiin ihmisiin. Tämä näkemys tulee esiin myös psykodynaamisessa yksinäisyysteoriassa, jonka mukaan lapsella on vaikeuksia muodostaa uusia ihmissuhteita, jos lapsi ei ole oppinut ja tottunut toimimaan erilaisissa vuorovaikutussuhteissa toisten kanssa. (Payne 2005, 83–84.) Kuitenkin yksinäisyyteen voidaan vaikuttaa kehittämällä lapsen sosiaalisia taitoja, kuten kognitiivinen yksinäisyysteoria korostaa (Tiikkainen 2011, 65).

Hr: ”Minkälaisena näyttäytyy Ronjan tulevaisuus?”

T1: ”No ehkä vähä sellaselta, että se on vähän varuillaan kuitenkin kaikesta.”

T2: ”Ja, että sillä on vaikee tutustua uusiin ihmisiin.” (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

I: ”Miten näette Mintun tulevaisuuden?”

P1: ”Noo...”

T: ”No, että sillä ei oo paljon kavereita.” (4lk. Ryhmäkeskustelu.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton puhelin- ja nettivuosisraportti (2012, 13) osoittaa, että ulkopuoliseksi joutuminen voi aiheuttaa lisää negatiivisia kokemuksia tulevaisuudessa. Esimerkiksi lapsi voi lopettaa aktiivisen toiminnan tunneilla, jos hänen vastauksilleen on naurettu. Lapsi voi pelätä pettymyksen tunteita, eikä uskalla tämän vuoksi yrittää osallistua muiden lasten toimintaan. Lapset kokivat vaikeaksi päästä osaksi ryhmää ilman apua ja tukea. Seuraavassa ryhmäkeskustelun otteesta tulee esiin, kuinka kiusaaminen vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen jatkossakin.

I: "Ronja joutui istumaan aina yksin, niin minkä vuoksi kukaan ei tullut istumaan hänen viereensä?"

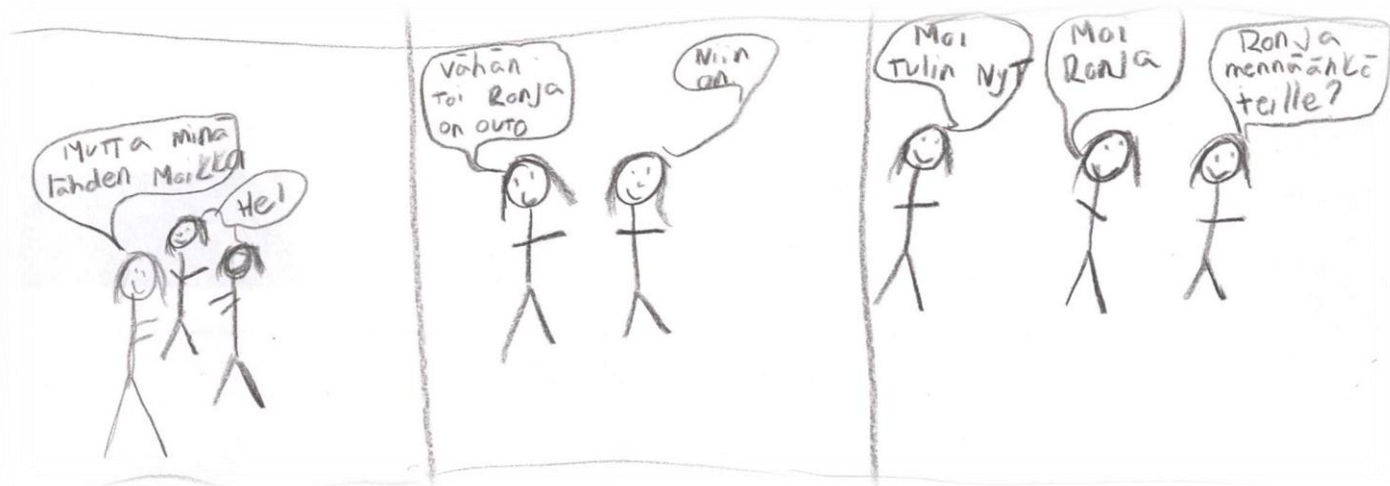
P: "Ku se ei uskaltanut mennä kenenkään pöytää."

I: "Onko Ronja ujo vai minkä vuoksi hän ei uskalla mennä?"

T: "Sitä aletaan haukkumaan."

(6lk. Ryhmäkeskustelu.)

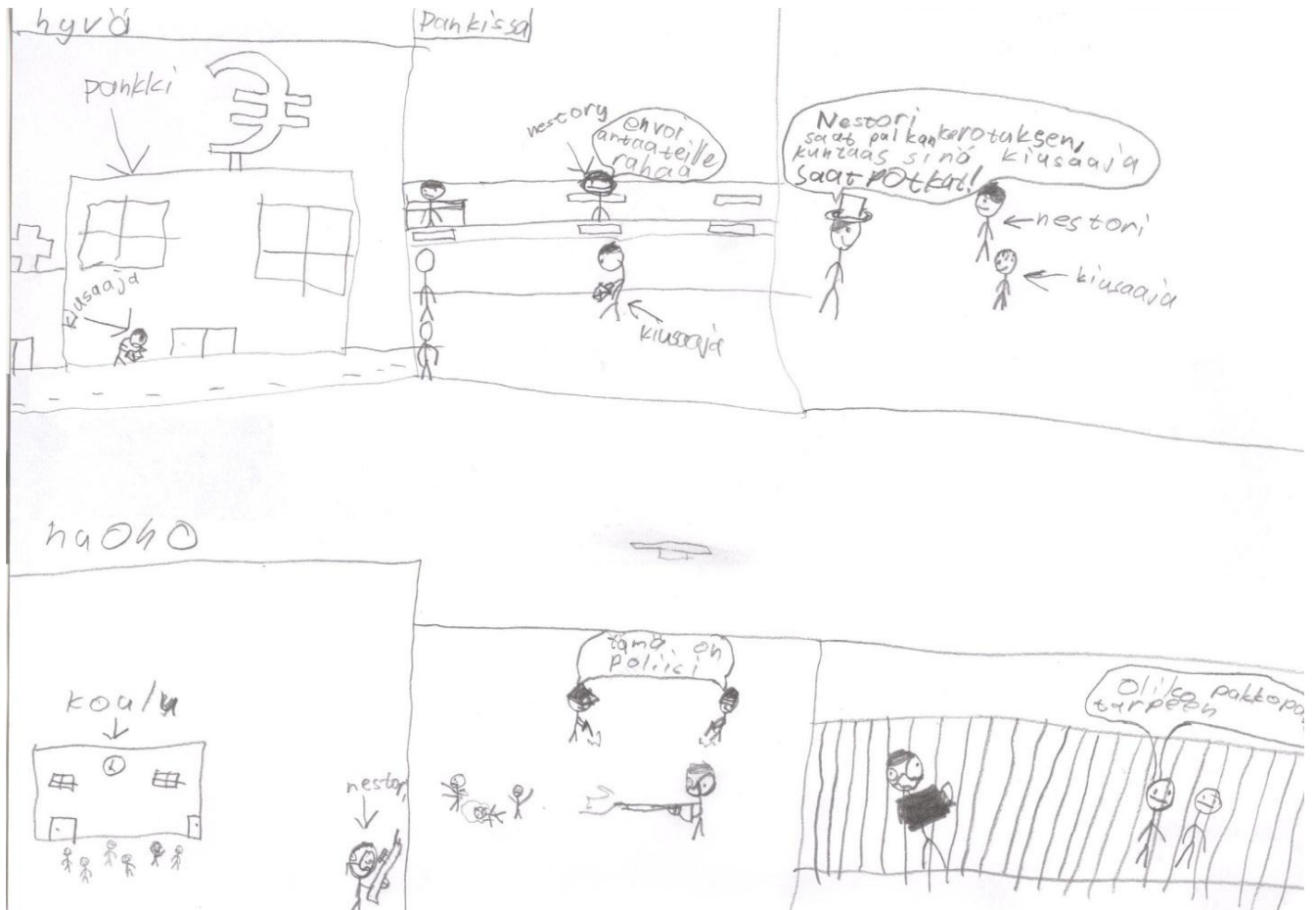
Usein yksinäisyys voi johtaa masennukseen ja olo voi tuntua merkityksettömältä (Uusitalo 2007, 34–35). Yksinäiset lapset ovat usein kiusattuja koulussa ja kiusaaminen voi osaltaan myös vaikuttaa negatiivisesti lapseen ja hänen käyttäytymiseensä. Kiusatuista ei tule myöhemmin aggressiivisempia vaan arempia. Harvoin kiusatuista tulee kiusaajia. Usein koulusurmat ja muut väkivaltaiset teot ja kostot kiusatuksi joutumisesta ovat todella harvinaisia. Pitkään jatkunut yksinäisyys ja kiusaaminen ovat vaaraksi hyvinvoinnille ja kehitykselle. (Salmivalli 2010, 27.) Kiusatut lapset ovat usein muita lapsia masentuneempia ja ahdistuneempia. Kouluun meneminen voi tuntua raskaalta ja lasten luottamus muihin heikkenee. (Kaukiainen & Salmivalli 2009.)

(Sarjakuva Ronjan tulevaisuudesta. Ronjan ystävät puhuvat Ronjasta huonoon sävyyn hänen tietämättään. Poika 6lk.)

Lasten piirustuksia yksinäisyydestä on tulkittu myös aiemmissa tutkimuksissa. Lasten piirustusten avulla on haluttu selvittää, miten lapset tulkitsevat yksinäisyyttä ei-verbaalisesti. (Misailidi ym. 2012, 534). Piirroksien avulla lapset voivat tuoda omat ajatuksensa esiin ilman puhumista. Seuraavassa piirustuksessa 6.luokkalainen poika piirsi Nestorin tulevaisuudesta hyvän ja huonon version. Hyvässä tulevaisuudessa Nestori pääsee pankkiin töihin

ja kiusaaja esiintyy pankin asiakkaana, jolla ei ole rahaa. Kiusaaja saa potkut töistä. Huonossa tulevaisuudessa Nestorista tulee kouluampuja, ja hän ampuu kiusaajansa. Nestori joutuu pakkopaitaan. Myös 4.luokan poika piirsi Mintun tulevaisuudesta lyhyen sarjakuvan, jossa Minttu ampuu singolla kiusaajansa.

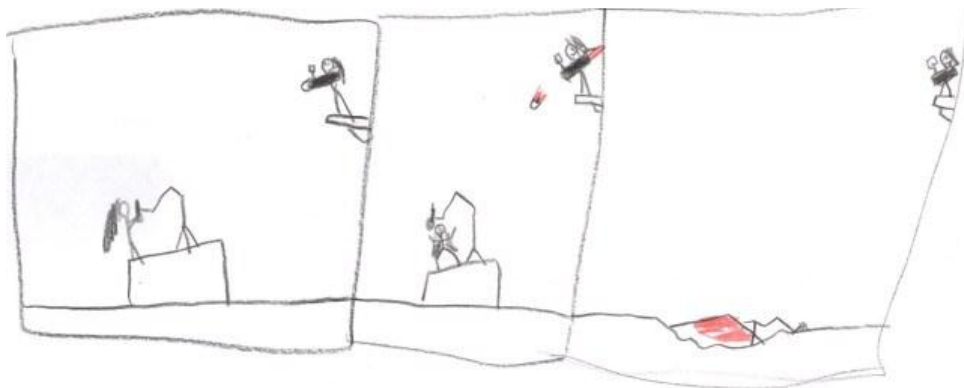

(6. luokkalaisten pojan sarjakuva Nestorin hyvästä ja huonosta tulevaisuudesta.)

Yllätyin siitä, että lapset ottivat keskusteluissa ja piirustuksissaan esiin kouluampumisen. Usein lapset yllättävät tutkijan näkemyksillään (Aarnos 2010, 175). Lasten näkemyksiin ja ajatuksiin vaikuttavat ympäristö, jossa lapsi toimii. Kulttuuri ja media vaikuttavat paljon lapsen toimintaan. Oletan, että lapset ovat kuulleet kouluampumisesta median kautta.

Vuoden 2007 Jokelan koulusurmat synnyttivät paljon ajatuksia julkisessa keskustelussa, jossa yritettiin etsiä syitä koulusurmille. Vuonna 2008 Suomen koulusurmat saivat jatkoa Kauhajoella. Keskustelut koulusurmista ovat pysyneet kiivaana, sillä haluamme saada selityksiä, miksi kouluampumista tapahtuu. Lindströmin ym. (2010) tutkimuksen mukaan Kauhajoella ja Jokelassa ihmiset kokevat kouluampumisten syinä olevan Internetin käytön lisääntymisen, yhteisöllisyyden vähenemisen ja pienentyneet terveystalvet. Yhteisöllisyyden heikentymiseen voidaan liittää myös psykologisia selityksiä. Nuorille tulee tarjota enemmän psykoterapiapalveluja ja esimerkiksi koulukiusaamiseen tulee puuttua ajoissa. Myös ennaltaehkäisevään työhön tulee panostaa enemmän, ettei koulukiusaamista syntyisi lainkaan. (Lindström ym. 2010, 270–281.)

Tutkimuksien mukaan useat kouluampujat tunsivat olevansa yksinäisiä. Kouluampujalla saattoi olla paljon ystäviä ja sosiaalisia suhteita, mutta ne eivät vastanneet nuoren tarpeisiin. Kouluampujat kokivat tarvitsevansa hyväksyntää, tukea ja läheisyyttä. Kouluampujat eivät näytä yksinäisiltä, mutta he tuntevat olonsa epätoivoisen yksinäisiksi. Useimmiten koulukiusaaminen on taustana kouluampumistapauksissa. Kiusaaminen ei yksistään aiheuta murhia, vaikkakin kostaminen voidaan nähdä ymmärrettävänä syynä. Yhtä ainoaa selitystä ei voida löytää kouluampumisiin, sillä kyseessä on monimutkainen ilmiö, johon on mielekästä ottaa huomioon monia vaikuttavia tekijöitä. (Langman 2009, 20–35.)

(Sarjakuva yksinäisen Mintun tulevaisuudesta. Minttu ampuu singolla kiusaajansa. Poika 4lk.)

Pitkään jatkunut yksinäisyys voi johdattaa ihmisen ajattelemaan, etteivät muut välitä hänestä tai huoli häntä mukaan. Tämä voi johtaa vihamieliseen käyttäytymiseen. Kuitenkin pidempään jatkuneen yksinäisyyden syyt tulisi selvittää ja pyrkiä terapian avulla luomaan

luottamus omaan itseen ja muihin ihmisiin. (Kangasniemi 2005, 277.) Pitkäaikainen yksinäisyys voi myöhemmin nuoruudessa ja aikuisuudessa johtaa masennukseen, koulun keskeyttämiseen ja jopa alkoholismiin (Asher & Paquette, 2003).

Tutkimukseni tulokset viittaavat ennaltaehkäisevän työn tarpeeseen ja siihen panostamiseen. Sami Paananen (2009, 36–37) tuo artikkelissaan esille yhteisöllisyyden merkityksen lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Paananen toteaa, että aikuisten tekemän yhteisen työn avulla voidaan tehostaa ennaltaehkäisevää työtä ja saada aikaan hyviä lopputuloksia. Moniammatillisen verkoston avulla nuorten pahoinvointiin voitaisiin puuttua ajoissa. Ennaltaehkäisemisen avulla voidaan säästyä traagisilta onnettomuuksilta ja pahoinvoinnilta.

(Sarjakuva Nestorin tulevaisuudesta. Nestori menestyy hyvin koulussa, ja saa sen ansiosta hyvän työpaikan. Yksinäisyyden johdosta Nestori on voinut keskittyä koulunkäyntiin. Poika 6lk.)

Oli yllättävää nähdä, kuinka lapsi kuvaili yksinäisen ja syrjäytyneen lapsen tulevaisuuden positiiviseksi. Yllä olevassa kuvassa 6. luokkalaisten tytön piirustuksessa yksinäinen lapsi menestyy tulevaisuudessa. Sadussa yksinäinen kuvattiin ”nörtiksi” ja tämän vuoksi tyttö on voinut ajatella, että hyvän koulumenestyksen vuoksi yksinäinen lapsi saa hyvän työpaikan ja menestyy työssään. On hienoa, että lapsi voi nähdä erilaisuuden johtavan myös onnellisiin tulevaisuudennäkymiin. Lasten piirroksista tulee ilmi lasten ymmärrys yksinäisyyden

seurauksista. Lapset käsittävät, että yksinäisyys voi huonontaa lapsen hyvinvointia, joka puolestaan johtaa vakaviin seurauksiin. Lapset näkivät yksinäisen tulevaisuuden myös positiivisena ja valoisana. Lasten keskusteluista ja piirroksista tuli ilmi lasten ymmärrys siitä, että yksinäisyydestä on mahdollista päästä irti, eikä se ole pysyvä ongelma, kuten seuraavasta aineisto-otteesta käy ilmi.

I: "Miltä teidän mielestä Marin tulevaisuus näyttää?"

P2: "Hyvältä."

I: "Tuntuuko hänestä enää yksinäiseltä?"

T: "Ei." (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Yksinäisyystutkimuksissa yksinäisyyden on nähty vaikuttavan negatiivisesti lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin myöhemmin nuoruudessa ja aikuisuudessa. Galanakin ym. (2008, 223) tutkimus tuo esiin, että yksinäisyys liittyy huonoon koulumenestykseen ja sosiaaliseen tyytymättömyyteen. Yksinäisyyden nähdään liittyvän myös masennukseen, ahdistuneisuuteen ja huonoon itsetuntoon. Tutkimukseeni osallistuneet lapset osasivat nähdä yksinäisyydestä hyviäkin puolia ja näkivät, että yksinäisyys voi olla elämänvaiheeseen liittyvä ilmiö.

Hr: "Miltä näyttää Elinan tulevaisuus?"

T: "Paremmalta ku se sai sen kaverin."

I: "Onko Elina enää niin yksinäinen kun tuossa tarinan alussa?"

TI: "No ei ja sitten ku sillä on se Kerttu siinä kaverina niin ehkä se sitten uskaltaa sosiaalistua muittenkin kanssa." (6lk. Ryhmäkeskustelu.)

Lapset kuvasivat yksinäisen lapsen tulevaisuutta monipuolisesti ja erilaisia näkemyksiä tuli laajasti esiin. Pohdin satujen pohjalta, että lapset näkevät yksinäisen lapsen tulevaisuuden hyvänä ja valoisana, mutta keskusteluista tulikin esiin erilaisia näkemyksiä kuin olin kuvitellut. Keskusteluissa tuli esiin, että yksinäisellä lapsella voi olla tulevaisuudessa ystäviä, mutta niitä ei ole tarpeeksi, sillä hänen on vaikea luoda uusia ihmissuhteita. Tämä näkemys korostaa interaktionistisen ja psykodynaamisen yksinäisyysteorian mallia, sillä teorioiden mukaan yksinäisillä havaitaan olevan heikot sosiaaliset taidot, jonka vuoksi he eivät kykene solmimaan ja luomaan uusia ihmissuhteita (Weiss 1973; Peplau & Perlman 1982, 124).

Lasten piirustukset toisaalta toivat esiin niin positiivisia kuin negatiivisia tulevaisuuden näkymiä. Lapset piirsivät kuvia, joissa yksinäinen näyttää iloiselta ja onnelliselta uusien ystävien seurassa. Piirustuksissa yksinäinen oli saanut hyvän työpaikan, jossa hän viihtyi ja tienasi siitä hyvin rahaa. Lasten piirustukset olivat puhuttelevia, sillä jopa kolmessa piirustuksessa yksinäinen oli piirretty kouluampujaksi. Lapset kertoivat, että kiusattu haluaa kosta tulevaisuudessa kiusaajille ja näin ollen ampuu heidät. Piirroksien avulla sain esiin selkeää tietoa, mitä lapset eivät kertoneet saduissa tai ryhmäkeskusteluissa. Lapset ymmärsivät, että yksinäisyys voi johtaa vakaviin seurauksiin, ellei siihen puututa. Elämme nykyään yhteiskunnassa, jossa korostetaan ihmisen omaa vastuuta. Näin ollen yksilöiden tulisi selviytyä omin voimin ongelmistaan. Sosiologisen yksinäisyysteorian mukaan individualismi ajaa meidät kohti yksinäisyyttä, sillä lasten tulee yksin selvitä yksinäisyydestään, vaikkei yksinäisyys johdu yksilöstä itsestään. (Heiskanen & Saaristo 2011, 16–25.) Lasten piirustukset osoittavat, että lapset tarvitsevat aikuisen apua ja tukea yksinäisyydestä irti pääsemisessä, ettei lapsen tarvitse kärsiä pitkäaikaisesta pahoinvoinnista.

5 Pohdinta

Tutkimukseni tavoitteena oli saada esiin lasten näkökulmia yksinäisyydestä. Halusin pro gradu -tutkielmassani tarkastella lasten yksinäisyyttä, sillä aihe on minulle entuudestaan tuttu kandidaatin työstäni. Pääsin mukaan Monitoimijuus koulussa -kehittämishankkeeseen, jonka myötä ajatus tutkia lasten yksinäisyyttä vahvistui. Sain hankkeen kehittäjätyöntekijöiltä neuvoa ja apua tutkielmani toteuttamisessa ja varsinkin aineistonkeruu vaiheessa kehittäjätyöntekijät olivat minulle suurena apuna. Monitoimijuus koulussa -kehittämishankkeen tavoitteena on kehittää ja vahvistaa lasten, heidän perheidensä ja koulu yhteisön hyvinvointia ja osallisuutta. Hankkeen tavoitteena on myös ehkäistä lasten syrjäytymistä, jota pyritään vähentämään lisäämällä osallistavia toimintatapoja kouluun. (Kangas ym. 2014.) Tutkimusaiheeni liittyy lasten hyvinvoinnin vahvistamiseen, sillä tutkimukseni tarkoituksena oli saada uutta tietoa lasten yksinäisyydestä lapsilta itseltään. Lasten tiedon avulla aikuiset voivat kehittää ja edistää lasten hyvinvointia.

Tutkimukseni toisena tavoitteena oli korostaa lasta tiedontuottajana ja antaa lapselle mahdollisuus tuottaa tietoa yksinäisyydestä. Tutkimukseni osoittaa, että lasten tieto voi olla tutkimuksellisesti relevanttia. Lapsia kohtaamalla ja kuuntelemalla voidaan saada uutta tietoa, joka on ollut aikuisilta näkymättömissä. Ainoastaan kuuntelemisen avulla voidaan ymmärtää ja tietää, mitä lapset ajattelevat. Keräsin aineistoni sadutusmenetelmää käyttäen. Tämän lisäksi keskustelin lasten kanssa yksinäisyydestä ja lapset saivat myös piirtää yksinäisyydestä. Aineistoni oli monipuolinen ja tämän vuoksi sain lasten näkemyksiä yksinäisyydestä kattavasti esiin.

Aineiston keruuni onnistui hyvin, vaikka en ollut aikaisemmin saduttanut lapsia pienissä ryhmissä. Sadutuksen avulla lapsen ajatukset tulevat kuulluksi ja aikuiset voivat oppia uusia asioita lasten maailmasta. Tutkimukseeni osallistuneet lapset eivät välttämättä olleet itse kokeneet yksinäisyyttä, vaan tavoitteenani oli kuulla millaisia ajatuksia erilaisista taustoista tulevilla lapsilla on yksinäisyydestä. Lapset kertoivat mielellään satuja yhdessä pienissä ryhmissä ja eivät kokeneet tilannetta tai aihetta vaikeana havaintojeni perusteella. Sadutus luo usein yhteenkuuluvuuden, osallisuuden, kuuntelun ja läheisyyden tunteita (Karlsson 2003, 148).

Sadutus on osoittautunut käyttökelpoiseksi työmenetelmäksi koulukuraattoreille, sosiaalityöntekijöille, puheterapeuteille ja perhetyöntekijöille. Sadutuksen avulla työntekijä pystyy luomaan luotettavan ilmapiirin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan sadutuksella voi tutustua lapseen ja luoda luottamus niin lapseen kuin lapsen perheeseen. Sadun kerronnan myötä lapsi uskaltautuu kertomaan ajatuksistaan aikuisille, sillä hänellä syntyy luottamus aikuisen ja kokemus, että häntä kuunnellaan. (Karlsson 2003, 63). Lapsen ääni pääsee kuuluviin sadutuksessa, joka useimmiten kiireessä jää huomioimatta. Sadutusmenetelmä pysäyttää aikuisen lapsen kuuntelemiseen. (Karlsson 2003, 192–195.) Tutkimustulokseni osoittavat lasten tarvitsevan ympärilleen kuuntelevia ja tukevia aikuisia, jotta lasten pahoinvointia voitaisiin estää.

Tutkimuksessani nousi vahvasti esille, kuinka lapset eivät hyväksy erilaisuutta. Lasten mukaan erilaisia kiusataan kouluissa väistämättä. Erilainen lapsi on usein myös yksinäinen. Tutkimustulokseni mukaan lapsia tulee opettaa kunnioittamaan ja arvostamaan toisia erilaisuudesta huolimatta. Janhusen (2013, 69) tutkimus osoittaa lasten pitävän tärkeänä arvostavaa ja kunnioittavaa ilmapiiriä koulussa. Oppilaat kertoivat, että erilaisuuden hyväksymistä tulisi opettaa heti koulun alkaessa. Myös oman tutkimukseni tulokset näyttävät samansuuntaisilta. Tutkimus tulokseni viittaavat lasten tarvitsevan yhä enemmän taitoja ja tietoja erilaisuuden ymmärtämiseksi. Lasten ymmärrystä erilaisuudesta tulee korostaa, sillä erilaisia lapsia ei hyväksytä koulussa, joka johtaa kiusaamiseen ja yksinäisyyteen. Erilaisuuden hyväksyminen vähentäisi lasten pahoinvointia.

Ryhmyttäminen ja lasten osallistaminen erilaisiin toimintoihin voi vähentää lasten yksinäisyyttä. Lasten osallisuuden vahvistaminen kouluissa voi vähentää lasten jäämistä ulkopuoliseksi ryhmistä. Lasten osallisuuden lisääminen saa lapset tuntemaan olevansa osa muita ja tuntevat olonsa merkitykselliseksi. Sadutus voidaan tutkimukseni perusteella myös nähdä loistavana työtapana osallistaa lapsia. Sadutus luo luottamuksen ja yhteen kuuluvuuden tunteita, jolloin lapsi tuntee olevansa tärkeä ja näin ollen hän ymmärtää omien ajatuksiensa merkityksellisyyden. (Karlsson 2000, 146–147.) Sadutusmenetelmä vahvistaa myös lasten itsetuntoa (Karlsson 2000, 127). Sadun kertominen antaa lapselle tilaa tuoda omat ajatuksensa esiin ja se vahvistaa lapsen minäkäsitystä ja uskoa itsestä (Karlsson 2003, 133). Oman äänen ja mielipiteiden esiin tuominen voi olla lapselle tärkeä kokemus ja sen myötä

lapsi alkaa luottamaa aikuisiin. Kun lapsi saa myönteisiä kokemuksia, siitä, että häntä kuunnellaan, pystyy hän jatkossakin kertomaan myös vaikeista asioista aikuisille.

Tutkimustulosteni mukaan satujen yksinäiset lapset eivät kertoneet yksinäisyydestä yleensä aikuiselle. Lapset kertoivat yksinäisen lapsen tuntevan olevansa erilaisia kuin muut ja häpeävän omaa yksinäisyyttään. Tämä kertoo, kuinka tärkeää on kertoa lapselle hänen olevan arvokas juuri sellaisena kuin on. Kiireen vuoksi vanhemmat eivät ehdi kuunnella lasta tarpeeksi, kuulumiset vaihdetaan joko aamulla tai illalla pikaisesti. Lapsi tarvitsee aikaa ja tilaa kertoakseen vaikeista asioista. Tutkimustuloksissani korostui vanhempien ajan puute. Lasten kertomissa saduissa vanhemmat olivat aina töissä, ja tulivat myöhään illalla kotiin. Näin ollen lapset olivat usein yksin kotona kerrotuissa saduissa. Tutkimustulokseni osoittavat, että lapsen ja vanhemman yhteinen aika on merkityksellistä lapsen hyvinvoinnin kannalta.

Tutkimuksessani lapset kuvasivat yksinäisyyttä useimmiten negatiiviseksi ilmiöksi. Lapset kuvasivat yksinäistä lasta saduissa onnettomaksi, surulliseksi ja yksinäiseksi. Yksinäinen tunsu ahdistusta ja pahaa oloa. Yksinäisyys ilmeni vahvasti lasten saduissa kaverittomuutena. Yksinäinen lapsi kuitenkin mietti ja haaveili ystäväistä, joten yksinäisyys ei lasten näkökulmasta ollut haluttua tai toivottua. Lapset kuvasivat yksinäisen useimmiten haluavan olla osa muita ja olla osallisena. Myös Mannerheimin lastensuojeluliiton puhelinkeskusteluissa (2012, 12) on tullut esiin, että lapset kokevat kiusaamista, joka ilmenee yksinjäämisenä ja ulkopuoliseksi joutumisena. Ulkopuoliseksi jätetyt lapset ovat näkymättömiä muille lapsille. Yksinäistä lasta ei hyväksytä sellaisenaan. Tällöin lapsi ei voi olla oma itsensä, vaikka jokaisella lapsella on siihen oikeus.

Yllätyin, että jokaisessa sadussa yksinäistä lasta kiusattiin. Tämän vuoksi kiusaaminen näkyy vahvasti tutkimuksessani ja sen tuloksissa. Tutkimukseni puhuu vahvasti sen puolesta, että erilaisia, syrjäytyneitä, yksinäisiä ja heikompia lapsia kiusataan koulussa. Tutkimustulokset osoittavat, että syrjäytymiseen vaikuttavat niin lapsen sisäiset kuin myös ulkoiset tekijät. Ulkonäkö ja persoonalliset tekijät, kuten ujous olivat useimmiten syynä erilaisuuteen. (ks. Mannerheimin lastensuojeluliiton raportti 2012, 12.) Kiusaaminen kuvattiin tönimisenä, nauramisena, kuiskutteluna, haukkumisena ja pilkkaamisena. Lapset kertoivat, että yksinäistä on helpompi kiusata kuin muita lapsia, sillä he ovat heikompia kuin muut lapset. Yksinäisellä lapsella ei myöskään nähty olevan ketään, joka olisi pitänyt hänen puoliaan.

Keskustelimme lasten kanssa kiusaamisesta ja lapset totesivat, että kiusaamisesta tulee aina kertoa aikuiselle.

Lapset korostivat tutkimuksessani aikuisten puuttumisvelvollisuutta (vrt. Ikonen 2013). Tutkimukseni tulokset osoittavat lasten luottamuksen puutetta vanhempiin, sillä lapset eivät usko aikuisten voivan vaikuttaa kiusaamisen päättymiseen. Saduissa tuli esiin, etteivät opettajat huomaa kiusaamista ja lapsen yksinäisyyttä koulussa. Tämä osoittaa, että kiusaaminen tapahtuu usein salaa aikuiselta, paikassa, jossa opettaja ei ole paikalla tai hänen huomionsa on kohdistunut muualle. Vähättely ei kuitenkaan auta asiaa, päinvastoin. Lapsen tulee koulussa saada tukea ja turvaa, pyytämättäkin. Turvallisen koulunkäynnin edellytyksenä on Janhusen (2013, 64) mukaan valvonta ja järjestyksenpito.

Kiusaamiseen ei Suomessa suhtauduta tarpeeksi vakavasti. Kouluissa vallitsee niin sanottu kiusaamisen perinne, jota tapahtuu aikuisten huomaamatta tai se on hiljaisesti hyväksyttyä. Aikuisilla on vielä paljon kehitettävää kiusaamiseen puuttumiseen ja sen tunnistamiseen. Kouluissa on velvollisuus puuttua lapsen kokemiin loukkaaviin tekoihin. Kouluissa on tärkeää tiedostaa, mitä keinoja oppilaat itse pitävät tärkeinä koulukiusaamisen poistamiseksi ja puuttumiseksi. Kouluissa lasten ja aikuisten tulee luoda ilmapiiri, jossa kiusaamistilanteista keskustelu on luontevaa. (Hakalehto-Wainio 2012, 16.) Lapset tarvitsevat luottamuksellisia suhteita aikuisiin, jotta kiusaaminen uskalletaan ottaa esille.

Tutkimukseni tukee ajatusta, että lapset itse tietävät parhaiten miten kiusaamiseen tulisi puuttua, ja kuinka aikuiset voivat huomata kiusaamistilanteet paremmin. Lapset ovat mukana kiusaamistilanteissa ja näkevät koulussa, miten kiusaamista tapahtuu. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää, että lapset kertovat aikuisille kiusaamisen muodoista ja tilanteista. Aikuisen tulee toisaalta luoda lapseen luottamuksellinen suhde, jotta keskustelua saadaan aikaan. Aikuisen tulee opettaa, miten lapset itse voivat puuttua kiusaamiseen ja auttaa kiusattua.

Tutkimustuloksistani ilmeni, ettei yksinäinen lapsi pitänyt koulunkäynnistä. Saduissa yksinäinen lapsi koki koulun yksinäiseksi ja ahdistavaksi paikaksi, jossa kiusataan. Tutkimukseeni osallistuneet lapset kertoivat yksinäisyyden vaikuttavan koulussa viihtymiseen. Lasten näkökulmasta yksinäisyys johti väistämättä koulukiusaamiseen. Myös Janhusen (2013) tutkimus osoittaa, että hyvät kaverisuhteet vaikuttavat lapsen kouluhyvinvointiin. Kaverit

lisäävät koulunkäynnin mukavuutta. Ilman kavereita lapsella ei ole vuorovaikutussuhteita ja tästä voi seurata yksinäisyyttä. Myös Janhusen tutkimukseen osallistuneet lapset kokivat yksinäisyyden altistavan kiusaamiselle.

Tutkimukseni osoittaa kodin ja koulun välisen yhteistyön olevan tärkeä osa lapsen kouluhyvinvointia. Lapset tietävät, että vanhempi voi olla yhteydessä koulun henkilökuntaan, ja tällöin asioihin voidaan vaikuttaa. Kodin tuki ja kiinnostus lapsen koulunkäyntiä kohtaan ovat lapselle tärkeitä. Lapsen hyvinvoinnin kannalta aikuisten on tiedettävä lapsen asioista ja autettava lasta tarvittaessa (Janhunen 2013, 75).

Lapset ymmärsivät yksinäisyyden voivan vaikuttaa pitkäaikaisesti hyvinvointiin. Tutkimukseni tulokset kertovat, että lasten näkökulmasta yksinäisen tulevaisuus voi olla niin positiivinen kuin myös negatiivinen. Yksinäinen voi saada tulevaisuudessa ystäviä ja tällöin hän ei tunne oloaan enää surulliseksi. Lasten mukaan yksinäinen lapsi voi tulevaisuudessa saada hyvän ammatin, koska oli koulussa ”nipo”. Myös negatiivisia tulevaisuuden näkymiä tuli esiin. Yksinäinen lapsi kuvattiin kouluampujaksi, koska hän haluaa kostaa kiusaajilleen. Lapset näkivät yksinäisyyden vaikuttavan myös uusien ystävyysuhteiden saamiseen, sillä yksinäisellä lapsella ei nähty tulevaisuudessa olevan paljo ystäviä.

Karlssonin (2013, 175) mukaan lasten kertomat sadut sisältävät omia koetun elämän näkökulmia, arvostuksia ja tarkastelutapoja. Satujen sisältöön vaikuttavat aina kulttuuri sekä yhteisössä ja yhteiskunnassa vallitsevat näkemykset, ajankohtaiset tapahtumat ja historia. Kysyin jokaiselta ryhmältä, voisiko heidän kertomansa satu olla totta, voisiko jonkun lapsen päivä olla samanlainen. Jokainen ryhmä vastasi myönteisesti. Lapset kokivat, että saduissa tapahtuneet asiat voisivat tapahtua myös todellisessa elämässä.

Lasten näkökulmista tarkasteltuna yksinäisyys johtuu lapsesta itsestään. Lapset eivät nähneet yksinäisyyttä rakenteellisena ongelmana, joka voisi johtua yhteiskunnallisista ja kulttuurisista asioista, kuten sosiologinen yksinäisyysteoria tuo esiin (Heiskanen & Saaristo 2011). Lasten hyvinvoinnin sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta lasten ongelmiin tulee puuttua tehokkaasti ja ajoissa. Voimme vain kuvitella mitä kaikkea kiusattu, syrjäytetty ja yksinäinen lapsi joutuu kokemaan viitenä päivänä viikossa, koko peruskoulunsa ajan. (Hakalehto-Wainio 2012, 16.) Alla oleva kuva havainnollistaa, kuinka yksinäinen lapsi haaveilee erilaisesta elämästä.

(6. luokkalaisen tytön piirustus haaveilevasta Nestorista.)

Tutkimukseni loi lapsille mahdollisuuden luoda uutta tietoa. Sadutus mahdollistaa tilaisuuden kertoa itselleen tärkeistä asioista itse valitulla tavalla, ja näin ollen hiljainen tieto ja sisäinen ääni tulevat kuulluksi. Jokaisella meillä on sellaista tietoa, jota kenelläkään muulla ei ole. Varsinkin lasten tieto ja näkökulmat ovat aikuisilta piilossa. Satujen, piirustuksien ja keskusteluiden avulla lapset saivat äänensä ja ajatuksensa kuuluviin. Tutkimuksessani käytin erilaisia aineistonkeruu menetelmiä juuri sen vuoksi, että saan lapset keskittymään ja motivoitumaan. Erilaisten menetelmien käyttäminen mahdollisti lapsen kohtaamisen ja sen avulla sain lapsilta paljon mielenkiintoista, uutta ja tärkeää tietoa lasten ajatuksista yksinäisyydestä. Tutkimuksessani halusin osallistaa ja kuunnella lapsia avoimesti. Sadutus korostaa juurikin lasten omaa ajattelua, ja näin saadaan näkyväksi lasten omia kokemuksia (Karlsson 2013, 176). Sosiaalityössä keskeisenä tapana selvittää lasten omia näkemyksiä, on antaa lapselle tilaa kertoa omista asioistaan (Eskonen ym. 2006, 26). Myös sadutus antaa lapsille erityisen paikan ja tilan, jossa lapsella on mahdollisuus tulla kuulluksi.

Lasten tuottamat sadut olivat erittäin mielenkiintoisia ja niiden lukeminen jälkeenpäin sai minut ajattelemaan, kuinka moniulotteisesti lapset näkevät yksinäisyyden. Aikuinen ei aina huomaa, kuinka paljon samanlaisia asioita lapset ja aikuiset pohtivat ja ajattelevat. Tämän vuoksi on mahdollista ja tärkeää käydä keskustelua lasten kanssa eri asioista ja kuunnella heidän ajatuksiaan. (Vrt. Eskonen 2005, 65–66.) Tutkimukseni alussa uskoin lapsien pystyvän tuottamaan tutkimuksellisesti relevanttia tietoa, mutta silti lasten tiedot ja taidot yllättivät minut. Tutkimukseni osoittaa lapsi näkökulmaisen tutkimuksen olevan mahdollista ja luotettavaa, kunhan lapsi kohdataan oikein ja hänen ajatuksilleen annetaan tilaa. Tutkimuksellani haluan osoittaa, että lasten kuunteleminen on erityisen tärkeää ja huomionarvoista. Sosiaalityössä kohdataan paljon lapsia asiakkaina ja sen vuoksi sosiaalityöntekijänä minun on ollut hienoa oivaltaa, kuinka tärkeää lapsen oikeanlainen kohtaaminen on. Lapsilla on omat mielipiteensä, ajatuksensa ja kokemuksensa ja niitä tulee kunnioittaa, arvostaa ja erityisesti kuunnella, jotta ymmärrämme lasten maailmaa ja heidän näkemyksiään.

Tutkimukseeni osallistuneet lapset osasivat kuvailla ja kertoa yksinäisyydestä, syrjäytymisestä, erilaisuudesta ja kiusaamisesta todella tarkoin, jolloin voidaan todeta, että näitä ilmiöitä esiintyy koulussa. Tämä osaltaan kertoo lasten kokevan pahoinvointia koulussa. Näin ollen kouluissa tarvitaan uusia keinoja käsitellä yksinäisyyttä, kiusaamista ja erilaisuutta, jotka ovat tarpeeksi riittäviä nyky-yhteiskunnan asettamiin haasteisiin. Kouluissa on kehitelty erilaisia ohjelmia (esimerkiksi KiVa Koulu -ohjelma) kiusaamisen ja kouluhyvinvoinnin edistämiseksi, mutta ne eivät nähtävästi ole tarpeeksi riittäviä. Lasten hyvinvointiin vaikuttavat useat eri tekijät, joten pelkästään opettajien työmenetelmien muuttaminen ei paranna lasten hyvinvointia. Kouluissa tulee kehittää muun muassa opettajien ja koulukuraattoreiden yhteistyötä sekä osallistaa vanhempia mukaan kouluntoimintoihin.

Yksinäiset lapset tarvitsevat henkilökohtaista tukea ja apua kouluissa, mutta riittävätkö koulun resurssit siihen? Koulukuraattoreiden työ on aikataulutettua, eivätkä oppilaat useimmiten pääse kuraattorin luokse juuri silloin, kun tarvitsevat kuuntelijaa ja aikuisen tukea, sillä koulukuraattorille tulee varata aika. Viikon päästä lapsen ongelma voi olla pahentunut tai lapsi ei haluakaan enää puhua asiasta. Kouluissa tarvitaan enemmän yksilökohtaista sosiaalityötä, mutta siihen ei valitettavasti ole tällä hetkellä tarpeeksi resursseja. Monitoiminnallisen yhteistyön avulla voidaan edistää lasten kouluhyvinvointia ja parantaa

lasten kouluviihtyvyyttä. Tutkimustulokseni korostavat vahvasti lasten tarvitsevan enemmän tukea ja läheisyyttä aikuisilta.

Päätän tutkimukseni 6.luokan kertomaan satuun nimeltä Yksinäisen Elinan päivä. Haluan lopuksi vielä kiittää tutkimukseeni osallistuneita lapsia, joita ilman en olisi voinut toteuttaa tutkimustani. Iso kiitos kuuluu myös Monitoimisuus koulussa -kehittämishankkeen kehittäjätyöntekijöille ja opinnäytetyöryhmälle!

Yksinäisen Elinan päivä

Hän herää aamulla herätyskelloon. Hän menee syömään aamupalaa. Sitten kun hän on syönyt, niin hän menee pesemään hampaat. Elina pukeutuu ja lähtee kouluun.

Elina kävelee tietä pitkin kouluun. Elinan mielestä koulu tuntuu ahdistavalta ja yksinäiseltä paikalta. Elinalla ei ole koulussa kavereita. Elinan kiusaaja tulee paikalle ja työntää Elinan kumoon. Kiusaaja on kiusannut Elinaa jo pitkän aikaa. Hän nousee ylös ja jatkaa matkaa. Elinan polveen sattuu. Elina on yltä päältä mustelmilla kiusaajan takia.

Päivä on kaunis, mutta koulun pihalle päästyään Elina lukittautuu vessaan. Elinasta tuntuu pahalta, koska hän ei kelpaa sellaisenaan kun on. Elina on vaihtanut koulua jo monta kertaa. Hän ei sopeutunut mihinkään niistä. Elina on luonteeltaan kiltti, mutta ujo tyttö. Koulussa kaikki katsovat häntä syrjivästi.

Koulun kello soi ja Elina joutuu lähtemään vessasta tunnille. Kun hän oli ensimmäisellä luokalla, hänen vanhempansa kyselivät aina mitä hänelle kuuluu, mutta nykyään he ovat niin kiireisiä, että hän ei näe heitä melkein koskaan. Elinalla ei ole sisaruksia ja hän ei voi ottaa lemmikkiä, koska vanhemmat ovat allergisia.

Oppitunti kuluu hitaasti ja luokkakaverit heittelevät häntä kuminpalasilla ja paperipalloilla. Opettaja ei joko näe tai välitä siitä, että Elinaa kiusataan. Jos Elina yrittää viitata, opettaja ei koskaan anna hänelle puheenvuoroa. Joskus opettaja saattaa pyytää Elinaa vastaamaan kysymykseen, mutta jos hän ei osaa vastata siihen, niin luokkakaverit nauravat hänelle.

Seuraavalla tunnilla hänellä on liikuntaa. Liikuntatunnilla pelataan lentopalloa ja siihen tarvitsee parin, mutta kukaan ei halua olla Elinan pari. Elina joutuu liikunnanopettajan pariksi. Elina on huono lentopallossa ja liikunnanopettaja moittii häntä siitä, kun hän ei saa palloa kiinni. Elinalle tulee siitä todella kurja olo. Elinan täytyy kestää koulussa vielä viisi tuntia.

Liikunnan jälkeen on englantia. Englannin tunnillakin tehdään paritöitä, mutta opettaja määrää parit. Elinan pariksi tulee Liisa. Elina huomaa, ettei Liisa halua olla hänen parinsa. Liisa tiuskii Elinalle ja on hänelle todella tyyne. Kun opettaja lähtee työhuoneeseen, niin

Liisa ei huomioi Elinaa ollenkaan enää. Englannin tunnilla heidän tulee tehdä esitelmä jostakin aiheesta, mutta Elina ei tiedä mitä kirjoittaisi ja siksi ei saa kirjoitettua paperille mitään. Vähän ennen kuin opettaja tulee, Liisa livahtaa vessaan. Opettaja moittii Elinaa siitä, ettei ole tehnyt yhteistyötä Liisan kanssa kunnolla. Elina saa siitä vielä yhden jälki-istunnon. Koulupäivä jatkuu vielä siis viisi tuntia.

Seuraavalla tunnilla on äidinkieltä. Elina ei ole siinä kovin hyvä, joten hän on tukiopetuksessa. Juuri kun Elina on lähdössä tukiopetuksen luokkaan, kaverit ilkkuvat ja nauravat hänelle, ettei hän muka osaa omaa äidinkieltä. Äidinkieli on yksi hänen lempiaineista, koska hän pitää tukiopettajasta. Äidinkielen tukiopetustunti kuluu nopeaa.

Välitunnilla Elina uskaltautuu pihalle. Hän menee seisomaan koulun nurkkaan. Sinne ei paista aurinko, joten Elinalle tulee kylmä. Kiusaaja tulee paikalle ja vie Elinan välipalarahat. Elina on harmissaan, koska tänään olisi ollut hänen lempivälipala myytävänä. Elinalle tulee pian nälkä, eikä hänellä ole varaa ostaa välipalaa, koska kiusaaja vei hänen rahat.

Muut oppitunnit kuluvat madellen, mutta viimein koittaa kotiinlähdon aika. Hän on kotona noin puoli viideltä.

Elina on taas yksin. Hän on nälissään, muttei ole mitään syötävää. Elina ottaa rahaa ja lähtee kauppaan. Hän kävelee lähimmäiseen kauppaan ja ostaa sieltä purkin hernekeittoa. Elinalle jäi vielä rahaa yli 20 euroa.

Hän menee kotiin, söi ja laittaa nukkumaan. Seuraavana päivänä hän teki samat aamurutinit. Kiusaaja tulee taas vastaan, mutta Elina onnistuu väistämään. Kouluun on tullut uusi oppilas. Oppilaan nimi on Kerttu. Hän on myös kiusattu, eikä löydä kavereita pihalta. Mutta Elina on ujo, eikä uskalla mennä juttelemaan Kertulle, mutta onneksi Kerttu ei ole. Kerttu tulee juttelemaan Elinalle. Tytöt tutustuvat ja ystäväystyvät pian. Kerttu tuli samalle luokalle kuin Elina. Vihdoin Elinalla on edes yksi ystävä. Koulupäivätkin tuntuvat nykyisin paljon lyhyemmiltä. Ja hänellä on aina kaveri ja pari kaikissa koulujutuissa. Elinaa ei ole enää nykyisin kiusattu. Loppu.

Lähteet

- Aarnos, Eila 2010: Kouluun lapsia tutkimaan: Havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus. Jyväskylä, 172–188.
- Achté, Kalle & Tuulio-Henriksson, Annamari 1984: Yksinäisyys. Teoksessa Achté, Kalle & Kuusi, Katriina (toim.): Yksinäisyys. Otava. Helsinki, 9–22.
- Alanen, Leena 2009: Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.): Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Vastapaino. Tampere, 9–30.
- Alasuutari, Maarit 2009: Kasvatusinstituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.): Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Vastapaino. Tampere, 54–69.
- Andersson, Gunvor 2004: Family relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child & Family Social Work* 10 (1), 43–56.
- Andersson, Gunvor 2000: Barnen i social arbete- en maktlös grupp? Teoksessa Meuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (toim.): Socialt arbete. En grundbok. Stockholm, 172–186
- Asher, Steven R. & Hymel, Shelley & Renshaw, Peter D. 1984: Loneliness in children. *Child Development*. 55 (4), 1456–1464.
- Asher, Steven. R., & Paquette, Julie A. 2003: Loneliness and peer relation in childhood. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 75–78.
- Bowman, Claude 1955: Loneliness and social change. *American Journal of Psychiatry* 112 (3), 194–198.
- Clayhills, Helena 1998: Koululaisten yksinäisyysmittarin kehittäminen. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Dahlberg, Karin 2007: The enigmatic phenomenon of loneliness. <http://www.ijqhw.net/index.php/qhw/article/view/4960/5228>. Viitattu 11.10.2013.
- Docrell, Julie & Lewia, Ann & Lindsay, Geoff 2000: Researching children's perspectives: a psychological dimension. Teoksessa Lewis, Ann & Lindsay, Geoff (toim.): Researching children's perspectives. Open university press. London, 46–58.
- Engel, Susan 1995: The stories children tell. Making sense of the narratives of childhood. W.H. Freeman and company. New York.
- Ernst, John M. & Cacioppo John T. 1999: Lonely hearts: Psychological perspectives on loneliness. *Psychology* 8, 1–22.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1996: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Eskonen, Inkeri 2005: Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeutisissa ryhmissä perheväkivallasta? Tampereen yliopisto, Tampere.
- Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi 2006: Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.): Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviontia. PS-Kustannus. Jyväskylä, 21–44.
- Flinck, Aune 2009: Fenomenologinen tutkimus yksilöllisestä kokemuksesta yleiseksi merkitysrakenteeksi. http://www.med.utu.fi/hoitotiede/tutkijakoulu/education/doctoralcourses/Aune_Flinck_13112009.pdf. Viitattu 11.10.2013.

- Forsberg, Hannele & Strandell, Harriet 2005: Kohti kurinalaista lapsuutta? Kysymys pienten koululaisten iltapäivien (uudelleen) määrittelystä. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101524/056strandell.pdf?sequence=1>. Viitattu 16.01.2014.
- Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen & Aino & Törrönen, Maritta 2006: Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.): Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudenarviontia. PS-Kustannus. Jyväskylä, 5–18.
- Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja 2007: Ambiguous position of the child in supervised meetings. *Child & Family Social Work* 13 (1), 52–60.
- Freeman, Melissa & Mathison, Sandra 2009: *Researching children's experiences*. Guilford Press. New York.
- Gadd, Katri 2013: Katulapset maantieteellisen tiedon tuottajina. http://www.ays.fi/versus/pdf/versus_3_6.pdf. Viitattu 10.01.2014.
- Galanaki, Evangelia P. & Kalantzi-Azizi, Anastasia 1999: Loneliness and social dissatisfaction: Its relation with children's self-efficacy for peer interaction. *Child Study Journal* 29 (1), 1–22.
- Galanaki, Evangelia 2004: Are children able to distinguish among the concepts of aloneness, loneliness, and solitude? *International Journal of Behavioral Development*, 28 (5), 435–443.
- Galanaki, Evangelia P. & Polychronopoulous, Stavroula A. & Babalis, Thomas K. 2008: Loneliness and social dissatisfaction among behaviourally at risk children. *School Psychology International* 29 (2), 214–229.
- Greene, Sheila & Hogan, Diane 2005: *Researching children's experience. Approaches and Methods*. Sage. London.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna 2012: Turvallinen oppimisympäristö on lapsen oikeus. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=52454&name=DLFE-26232.pdf. Viitattu 26.11.2013.
- Hamburger, Amichai & Artzi, Ben 2003: Loneliness and Internet use. *Computers in human behavior*, 19 (1), 71–80.
- Harinen, Päivi & Halme, Juha 2012: Hyvä, paha koulu. Kouluhyvinvointia hakemassa. SuomenUNICEF.Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 56. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/Hyva_paha_koulu.pdf. Viitattu 28.11.2013.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2010: Narratiivinen tutkimus- Todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Jyväskylä, 143–159.
- Heiskanen, Tarja & Saaristo, Liisa 2011: Modernin ajan yksinäisyys. Teoksessa Heiskanen, Tarja & Saaristo, Liisa (toim.): Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. PS-kustannus. Jyväskylä, 15–30.
- Helavirta, Susanna 2011: Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Hewitt, John P. & Shulman, David 2011: *Self and society. A symbolic interactionist social psychology*. Pearson, Boston.
- Hietala, Tarja & Kaltiainen, Tiina & Metsärinne, Ulla & Vanhala, Erja 2010: Nuori ja mieli. Koulu mielenterveyden tukena. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

- Hill, Malcolm 2005: Ethical considerations on researching children's experiences. Teoksessa Greene, Sheila & Hogan, Diane (toim.): *Researching children's experience*. Sage. London, 61–86.
- Holopainen, Katja 1998: ”Äiti, mulla ei ole ketään kaveria”. *Lapsen maailma* 57 (1), 48–49.
- Hoza, Betsy & Bukowski, William M. & Beery, Susan 2000: *Journal of Clinical Child Psychology* 29 (1), 119.
- Hurtig, Johanna 2006: Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.): *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviontia*. PS-Kustannus. Jyväskylä, 167–193.
- Hyvärinen, Matti 2010: Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvoori & Nikander & Hyvärinen (toim.): *Haastattelun analyysi*. Vastapaino. Tampere, 90–118.
- Hänninen, Vilma 2010: Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-Kustannus. Jyväskylä, 160–178.
- Ikonen, Hanna 2013: Kiusaamiseen pitää puuttua. Raportti koulukiusaamiskyselystä keski-suomalaisille lapsille ja nuorille Toukofest –tapahtumassa 28-29.5.2013. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=4761818&name=DLFE-26674.pdf. Viitattu 26.11.2013.
- James, Allison & Jenks, Chris & Prout, Alan 1998: *Theorizing Childhood*. Policy Press. Cambridge
- Janhunen, Kirsi-Marja 2013: *Kouluhyvinvointi nuorten tulkitsemana*. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Kuopio.
- Jobe-Shields, Lisa & Cohen, Robert & Parra, Gilbert R. 2011: Patterns of Change in Children's Loneliness. *Merrill-Palmer Quarterly* 57 (1), 25–47.
- Jones, Warren H. 1982: Loneliness and social behavior. Teoksessa Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel (toim.): *Loneliness A Sourcebook of current theory, research and theory*. A Wiley-interscience publication. New York, 238–252.
- Kaasila, Raimo 2008: Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.): *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 41–67.
- Kalliopuska, Mirja & Tapio, Heli 1984: *Vapaus yksinäisyyteen*. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Kangas, Hennariikka & Pulju, Marja & Lakkala, Suvi & Laitinen, Merja & Turunen, Tuija (painossa): *Monitoimisuus koulussa.. Tieteiden välinen toiminta osaksi opettajan-koulutusta*. Käsikirjoitus. Teoksessa Nyssölä, K (toim.): *Opettajan koulutuksen tilannekatsaus*. Opetushallitus. Helsinki.
- Kangasniemi, Jukka 2005: Mitä on yksinäisyys? Teoksessa Jokinen, Kimmo (toim.): *Yksinäisten sanat*. Kirjoituksia omasta tilasta, erillisyydestä ja yksinolosta. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 227–293.
- Kangasniemi, Jukka 2008: *Yksinäisyyden kokemisen avainkomponentit Yleisradion teksti-television Nuorten palstan kirjoituksissa*. Jyväskylän yliopisto.
- Kantojärvi, Aila & Autonen-Vaaranen, Leena 2004: Kuvia yksinäisyydestä. *Sosiaaliturva* 92 (15), 20–21.
- Kari, Matti 2011: *Yksinäisenä verkossa*. Teoksessa Heiskanen, Tarja & Saaristo, Liisa (toim.): *Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot*. PS-kustannus. Jyväskylä, 157–164.
- Karlsson, Liisa 2000: *Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa*. Oy Edita Ab. Helsinki.

- Karlsson, Liisa 2003: Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Karlsson, Liisa 2005: Lapset tiedon ja kulttuurin tuottajina. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.): Toinen tieto. Kirjoituksia huonososaisuuden tunnistamisesta. Stakes. Helsinki, 173–194.
- Karlsson, Liisa 2013: Sadutus koulussa ja narratiivinen tietäminen- teoriaa ja kokemuksia. Teoksessa Ropo, Eero & Huttunen, Maiju (toim.): Puheenvuoroja narratiivisuudesta opetuksessa ja oppimisessa. Tampere university press. Tampere, 171–195.
- Kaukiainen, Aki & Salmivalli, Christina 2009: KiVa Koulu. Vanhempien opas. Opetusministeriö. Turku.
- Kauko, Outi 2012: Pienten koululaisten antamat merkitykset arki-iltapäivien yhteydessä. *Janus* 20 (3), 216–230.
- Kay, Janet 2003: Protecting children. A practical guide. Continuum. London.
- Kiilakoski, Tomi 2009: Kouluväkivalta ja koettu turvallisuus. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Suurpää, Leena (toim.): Kauhajoen jälkipaini. Nuorisotutkijoiden ja ammattilaisten puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 25, 19–21. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kauhajoki.pdf>. Viitattu 20.11.2013.
- Kiili, Johanna 1998: Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämistä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kinnunen, Saara 2003: Anna mun olla lapsi. Kirjapaja. Helsinki.
- Kortesluoma, Riitta-Liisa & Hentinen, Maija 1995: Laadullinen haastattelu lapsen kokemusten tutkimisessa. *Hoitotiede* 7 (3), 119–127.
- Kirova, Anna 2003: Accessing children's experiences of loneliness through conversations. *Field Methods* February 15 (1), 3–24.
- Kääriäinen, Aino 2006: Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.): Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviontia. PS-Kustannus. Jyväskylä, 45–67.
- Laakso, Tiina. & Uusitalo, Ilkka 2005: "Sit tääl on sellainen lohikäärme, millä voi ratsastaa..." -Lapset elinympäristönsä kehittäjinä. Teoksessa Parkkinen, Terttu & Keskinen, Soili (toim.): Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulu. Turku, 43–55.
- Lahikainen, Anja Riitta 2001: Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. WS Bookwell Oy. Porvoo, 21–46.
- Lahikainen, Anja Riitta & Punamäki, Raija-Leena & Tamminen, Tuula 2008: Lapsen ääni ja asiantuntijat. Teoksessa Lahikainen, Anja Riitta & Punamäki, Raija-Leena & Tamminen, Tuula (toim.): Kulttuuri lapsen kasvattajana. WSOY. Helsinki, 303–308.
- Laine, Kaarina 1989: Yksinäisyyden kokeminen peruskoulun ala-asteella. Turun yliopiston Turun opettajankoulutuslaitos, Turku.
- Laine, Kaarina 2002a: Vertaisryhmä ja syrjäytyminen. Lasten syrjäytymisriskit. Teoksessa Laine, Kaarina & neitola, Marita (toim.): Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Suomen kasvatustieteellinen seura. Turku, 13–37.
- Laine, Kaarina 2002b: Lapsi syrjäytymiskehässä. Lasten syrjäytymisriskit. Teoksessa Laine, Kaarina & neitola, Marita (toim.): Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Suomen kasvatustieteellinen seura. Turku, 95–100.

- Laine, Kaarina 2005: Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Laine, Timo 2010: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 28–45.
- Langman, Peter 2009: Kouluampujat. Miksi nuori tappaa? BTJ Kustannus. Helsinki.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P5>. Viitattu 10.01.2014.
- Launis, Veikko 2007: Tutkimuksen eettinen ennakoarviointi -mitä se on? Tieteessä tapahtuu 1, 28–33.
- Lieblich, Amia & Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar 1998: Narrative research. Reading, analysis, and interpretation. SAGE Publications. London.
- Liepins, Maureen & Cline, Tony 2011: The development of concepts of loneliness during the early years in school. *School psychology international* 32 (4), 397–411.
- Lindström, Kauri & Nurmi, Johanna & Oksanen, Atte & Räsänen, Pekka 2010: Jokelan ja Kauhajoen asukkaiden arviot koulusurmien yhteiskunnallisista syistä. *Sociologia* (47) 4, 270–285.
- Lloyd-Smith, Mel & Tarr, Jane 2000: Researching children's perspectives: a sociological dimension. Teoksessa Lewis, Ann & Lindsay, Geoff (toim.): Researching children's perspectives. Open university press. London, 59–69.
- Lähdesmäki, Tuuli & Hurme, Pertti & Koskimaa, Raine & Mikkola, Leena & Himberg, Tommi 2009: Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/narratiivinen-analyysi>. Viitattu 26.11.2013.
- Lähteenmaa, Jaana & Siurala, Lasse 1992: Young people's health and social well-being. Teoksessa Lähteenmaa, Jaana & Siurala, Lasse (toim.): Youth and change. Tilastokeskus. Helsinki, 70–82.
- Lämsä, Anna-Liisa 2009: Kiusaamisen muodot ja ulottuvuudet. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.): Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 59–72.
- Lämsä, Anna-Liisa & Kiviniemi, Liisa & Pönkkö, Maija-Leena 2009: Kiusatun leima ja itsetuhoisen elämäntapa. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.): Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 97–109.
- Låftman, Sara Brodin & Modin, Bitte & Östberg, Viveca 2012: Cyberbullying and subjective health. A large-scale study of students in Stockholm, Sweden. *Children and Youth Services Review* 35 (1), 112–119.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2012: Lasten ja nuorten puhelimen ja netin vuosiraportti 2012. Onni löytyy arjesta.
http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=52454&name=DLFE-26232.pdf. Viitattu 26.11.2013.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2013: Kaveritaidot kaikille. Opas opettajille. Onni löytyy arjesta. http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/f9919ec396160a402849237cff069c94/1385707198/application/pdf/16886246/MLL%20Kaveritaidot_www.pdf. Viitattu 29.11.2013.
- Martin, Mari 2004: Satu elämän koskestus pintana – lapsen ja aikuisen kerronta. Teoksessa

- Sava, Inkeri & Vesanen-Laukka, Virpi (toim.): Taiteeksi tarinoitu oma elämä. PS-kustannus. Jyväskylä, 77–106.
- Mattila, Kati-Pupita 2011: Lapsen vahvistava kohtaaminen. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Misailidi, Plousia & Bonoti, Fotini & Savva, Georgia 2012: Representations of Loneliness in children's drawings. *Childhood* 19 (4), 523–538.
- Mustonen, Anu 2002: Median rooli psykologisessa kehityksessä. Teoksessa Sintonen, Sara (toim.): Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta. Oy Finn Lectura Ab. Helsinki, 55–67.
- Myllyniemi, Sami 2012: Yhteisöllisyys ja luottamus. Teoksessa Myllyniemi, Sami (toim.): Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki, 34–46.
- Mäenpää, Noora 2013: Sadutus.
http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Sadutus/sadutus_paa.htm. Viitattu 20.11.2013.
- Mäntylä, Niina & Kivelä, Jonna & Ollila, Seija & Perttola, Laura 2013: Pelastakaa koulu-kiusattu! -koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa. <http://www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu%2070.pdf>. Viitattu 11.10.2013.
- Nangle, Douglas W. & Erdley, Cynthia A. & Newman, Julie E. & Mason, Craig A. & Carpenter, Erika M. 2003: Popularity, Friendship Quantity, and Friendship Quality: Interactive Influences on Children's Loneliness and Depression. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology* 32 (4), 546–555.
- Nevalainen, Vesa 2009: Yksinäisyys. Edita Publishing Oy. Helsinki
- Niskala, Minna 2013: Lasten hyvinvoinnin moniammatillinen tukeminen koulussa Laadullinen tapaustutkimus oppilashuoltoryhmän käsityksistä. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Nurmenniemi, Jenni 2010: nuorisotutkimusverkosto | nuorisotutkimusseura verkkojulkaisu- ja 33, 2010.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/etiikkaraportti.pdf>. Viitattu 20.11.2013.
- Oliver, Paul 2004: *The Student's Guide to Research Ethics*. Open University Press. Berkshire.
- Oranen, Mikko 2008a: Lapsen osallisuus lastensuojelussa – kohteesta osalliseksi, osallistujasta toimijaksi. Puheenvuoro seminaarissa Lapset osallisina. Lassehankkeen päätösseminaari. Oulu.
- Oranen, Mikko 2008b: Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.
<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/@Bin/1911491/mit%C3%A4%20mielt%C3%A4!%20raporttiCS3.pdf>. Viitattu 21.11.2013.
- Olweus, Dan 1992: *Kiusaaminen koulussa*. Otava. Keuruu.
- Paananen, Sami 2009: Jokelan koulusurmien opetuksia nuorisotyölle. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Suurpää, Leena (toim.): Kauhajoen jälkipaini. Nuorisotutkijoiden ja ammattilaisten puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 25, 36–37.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kauhajoki.pdf>. Viitattu 20.11.2013.
- Padgett, Deborah K. 2008: *Qualitative methods in social work research*. Sage. USA.
- Payne, Malcolm 2005: *Modern Social Work Theory*. Palgrave Macmillan. Basingstoke, New York.

- Peltonen, Anne 2004: Apua ajoissa. Tunnista lapsen hätä. Kirjapaja. Helsinki.
- Peplau, Letitia Anne & Miceli, Maria & Morasch, Bruce 1982: Loneliness and Self-Evaluation. Teoksessa Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel (toim.): Loneliness A Sourcebook of current theory, research and theory. A Wiley-interscience publication. New York, 135–151.
- Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel 1982: Perspectives on loneliness. Teoksessa Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel (toim.): Loneliness A Sourcebook of current theory, research and theory. A Wiley-interscience publication. New York, 1–18.
- Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel 1982: Loneliness A Sourcebook of current theory, research and theory. A Wiley-interscience publication. New York, 1–18.
- Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel 1982: Theoretical approaches to loneliness. Teoksessa Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel (toim.): Loneliness A Sourcebook of current theory, research and theory. A Wiley-interscience publication. New York, 123–134.
- Perlman, Daniel & Peplau, Letitia Anne 1981: Toward a social psychology of loneliness. http://www.peplaulab.ucla.edu/Peplau_Lab/Publications_files/Perlman%20%26%20Peplau%2081.pdf. Viitattu 11.10.2013.
- Perlman, Daniel & Peplau, Letitia Anne 1984: Loneliness research: A survey of empirical findings. http://www.peplaulab.ucla.edu/Peplau_Lab/Publications_files/Perlman%20%26%20Peplau%2084.pdf. Viitattu 11.10.2013.
- Perttula, Marja 1998: Jokaisella luokalla yksinäisiä lapsia. Opettaja 93 (45), 20–21.
- Pietilä, Ilkka 2010: Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Ruusu vuori & Nikander & Hyvärinen (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere, 212–241.
- Piiroinen, Tiina 2007: Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. http://www.munvuoro.fi/cms/wpcontent/uploads/Tiina_Piiroinen_Ohjaajan_opas_lasten_osallistavien_ryhmien_ohjaamiseen1.pdf. Viitattu 20.11.2013.
- Polkinghorne, Donald E. 1995: Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard (toim.): Life history and narrative. Routledgefalmer. Taylor&Francis group. London and New York, 5–23.
- Pulkkinen, Lea 2002: Mukavaa yhdessä: sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Pylkkänen, Kari 1984: Yksinäisyys nuoruusiässä. Teoksessa Arhté, Kalle & Kuusi, Katriina (toim.): Yksinäisyys. Otava. Helsinki, 66–75.
- Pölkki, Pirjo 2001: Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Sanoma Pro Oy. Helsinki, 125–146.
- Pösö, Tarja 2009: Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisina kannanottoina. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.): Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Vastapaino. Tampere, 75–97.
- Qualter, Pamela 2003: Loneliness in Children and Adolescents: What Do Schools and Teachers Need to Know and How Can They Help? Journal Article 21 (2), 10–18.
- Rautava, Marie 2012: Ryhmästä syrjäytyminen musertaa lapsen. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=52454&name=DLFE-26232.pdf. Viitattu 26.11.2013.

- Riessman, Catherine Kohler 2005: Narrative Analysis. Teoksessa Kelly, Nancy & Horrocks, Christine & Milnes, Kate & Roberts, Brian & Robinson, David (toim.): *Memory & Everyday Life*. University of Huddersfield. Huddersfield, 1–7.
- Ritala-Koskinen, Aino 2001: Sosiaalinen vuorovaikutus ja oppiminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.): *Lasten tietoyhteiskunta*. Tampere University press. Tampere, 145–169.
- Rook, Karen S. & Peplau Letitia Anne 1982: Perspectives on helping the lonely. Teoksessa Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel (toim.): *Loneliness A Sourcebook of current theory, research and theory*. A Wiley-interscience publication. New York, 351–378.
- Rubin, Kenneth H. & Bukowski, William. M & Laursen, Brett 2009: *Handbook of peer interactions and relationships and groups*. Guilford Press. New York.
- Rubin, Zick 1982: Children without friends. Teoksessa Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel (toim.): *Loneliness A Sourcebook of current theory, research and theory*. A Wiley-interscience publication. New York, 255–268.
- Saari, Juho 2010: *Yksinäisten yhteiskunta*. WSOYpro. Helsinki.
- Salmivalli, Christina 1998: *Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä*. Gaudeamus. Helsinki.
- Salmivalli, Christina 2005: *Kaverien kanssa : vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Salmivalli, Christina 2010: *Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Salonen, Kristina 2011: Kipeästi yksin. *Mielenterveys* 50 (4), 17.
- Sharabi, Adi & Levi, Uzi & Margalit, Malka 2012: Children's loneliness, sense of coherence, family climate, and hope: Developmental risk and protective factors. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied* 146 (1-2), 61–83.
- Slater, Philip Elliot 1976: *The pursuit of loneliness*. Beacon Press. Boston.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2009: *Koulun sosiaalityön asiakastiedot sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmissä* . <http://www.sosiaaliportti.fi/File/0357e9b8-4e99-4b81-9bf8-d915c45e763d/Koulun+sosiaality%C3%B6n+asiakastiedot+sosiaalihuollon+asiakas+tietoj%C3%A4rjestelmiss%C3%A4.pdf>. Viitattu 18.10.2013.
- Strandell, Harriet 1992: Uusi lapsi on syntynyt? Uuden lapsitutkimuksen arviointia. *Nuorisotutkimus* 1992 10 (4), 19–27.
- Strandell, Harriet 1995: *Mikä on lasten hyvinvointia? Tiedon tarpeen kartoitus*. Stakes. Helsinki.
- Strandell, Harriet 2010: *Etnografinen kenttätyö: Lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia*. Teoksessa Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanaen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.): *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki, 92–111.
- Suedfeld, Peter 1982: Aloneness as a healing experience. Teoksessa Perlman, Daniel & Peplau, Letitia Anne (toim.): *Loneliness. A Sourcebook of current theory, research and theory*. A Wiley-interscience publication. New York, 54–67.
- Suomen säädöskokoelma: Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>. Viitattu 11.10.2013.
- Suoranta, Juha 2002: *Mediakasvatus yhteiskunnallisessa todellisuudessa*. Teoksessa Sintonen, Sara (toim.): *Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta*. Oy Finn Lectura Ab. Helsinki, 11–22.
- Tallgren, Satu 2013a: *Yksinäisyyttä voi ehkäistä monin keinoin. Mannerheimin lasten suojeluliitto*. <http://mll-fi>

- bin.directo.fi/@Bin/ed69266f58fed67c40a600c416bee05b/1385630443/application/pdf/18443334/MLL_kaikille_kaveri_aukeamittain_lowres.pdf. Viitattu 28.11.2013.
- Tallgren, Satu 2013b: Jokainen tarvitsee kaverin. Mannerheimin lastensuojeluliitto. http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/f9919ec396160a402849237cff069c94/1385707198/application/pdf/16886246/MLL%20Kaveritaidot_www.pdf. Viitattu 29.11.2013.
- Terrell-Deutsch, Beverley 1999: The conceptualization and measurement of childhood loneliness. Teoksessa Rotenberg, Ken & Hymel, Shelley (toim.): *Loneliness in child-hood and adolescence*. Cambridge University Press. Cambridge, 11–33.
- Tiikkainen, Pirjo 2011: Yksinäisyys teorioiden valossa. Teoksessa Heiskanen, Tarja & Saariisto, Liisa (toim.): *Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot*. PS-kustannus. Jyväskylä, 59–76.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Tuononen, Pirjo 2008: Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008*.
- Turtiainen, Pirjo 2001: Lapsen kuulemisen mahdollisuudet ja rajoitukset haastattelututkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.): *Lasten tietoyhteiskunta*. Tampere University press. Tampere, 170–180.
- Törrönen, Maritta 2000: Lapset arjen subjekteina. Reflektiivisen etnografian mahdollisuudet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. SoPhi. Jyväskylä, 146–167.
- Ursin, Piia & Launokorpi, Hanna & Sipilä, Katariina & Haanpää, Leena 2013: Nuoret luupin alla koulukysely 2010: 6.-ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi, osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/88950/CYRI_Nuoret%20luupin%20alla-2010_raportti.pdf?sequence=2. Viitattu 11.10.2013.
- Uusitalo, Tuija 2007: *Nuoruusajan yksinäisyys*. Teoksessa Määttä, Kaarina (toim.): *Helpos-ti särkyvää*. Kirjapaja. Helsinki, 23–37.
- Vanhalst, Janne & Luyckx, Koen & Scholte, Ron H. J. & Engels, Rutger C. M. E. & Goossens, Luc 2013: Low self-esteem as a risk factor for loneliness in adolescence: perceived - but not actual – Social acceptance as an underlying mechanism. *Journal of Abnormal Child Psychology* 41 (7), 1067–1081.
- Varantola, Krista & Launis, Veikko & Helin, Markku & Spoof, Sanna Kaisa & Jäppinen Sanna 2012: *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki.
- Weiss, Robert 1973: *Loneliness. The Experience of Emotional and Social Isolation*. The Mit Press. Cambridge.
- Wiseman, Hadas & Maysel, Ofra & Sharabany, Ruth 2006: Why are they lonely? Perceived quality of early relationships with parents, attachment, personality predispositions and loneliness in first-year university students. *Personality and Individual Differences* 40 (2), 237–248.

Muut lähteet

Holma, Petteri 2013: Hetki helvetissä. *Lapin kansa* 28.11.2013.

Liitteet

Liite 1. Rehtorin tutkimuslupa-anomus

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS   2.4.2013

Lapin yliopiston harjoittelukoulun rehtori Jari Kuru

Teen Lapin yliopistossa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa sosiaalityön roolista hyvinvoinnin tukemisessa koulussa. Tutkielma on osa Lapin ELY-keskuksen ESR-rahoitteista Monitoimijuus koulussa -hanketta. Anon tutkimuslupaa tutkielman aineistonkeruun suorittamiseen Lapin yliopiston harjoittelukoululla. Tutkimus on ajankohtainen, koska lasten ja nuorten syrjäytymisestä käydään jatkuvasti kiivasta keskustelua. Lasten ja nuorten syrjäytyminen on ajankohtainen ongelma ja syrjäytymistä itsessään voidaan pitää yhtenä hyvinvointia uhkaavana tekijänä. Hyvinvoinnin tukeminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen on tärkeää aloittaa varhaisessa vaiheessa. Tutkimus tuottaa tietoa perheiden, oppilaiden ja koulun hyvinvoinnin tilasta Monitoimijuus koulussa -hankkeelle.

Tutkimus on lähestymistavaltaan laadullinen tapaustutkimus. Pysin teema-haastattelulla selvittämään koulun toimijoiden käsityksiä oppilaiden, perheiden ja koulun hyvinvointitilanteesta sekä oppilashuoltoryhmän toimintaa ja sosiaalityön roolia koulussa.

Haen lupaa kevään 2013 aikana toteutettavaan aineiston keräämiseen. Aineistonkeruu tapahtuu Monitoimijuus koulussa -hankkeen kehittäjä-työntekijöiden Marja Puljun ja Hennariikka Kankaan tukemana. Toteutan aineiston keruun puolistrukturoidulla haastattelulla. Haastattelun ryhmähaastatteluna oppilashuoltoryhmää, johon kuuluu kuusi henkilöä. Haastattelu toteutetaan Lapin

yliopiston harjoittelukoululla, mihin Monitoimijuus koulussa -hankkeen työntekijät kutsuvat haastateltavat koolle. Haastattelun toteutuksen jälkeen arvioin yhdessä tutkimukseni ohjaajan kanssa aineiston riittävyttä ja mahdollisen muun aineiston, jota hankkeen työntekijät ovat keränneet ja tulevat keräämään, käyttämisen tarpeellisuutta tutkimustehtävään vastaamiseksi. Tutkielman tekeminen edellyttää aineistoa oppilashuoltoryhmän toimintamalleista ja siitä, millaista oppilashuoltoryhmän toiminta on yksilöllisellä ja yhteisöllisellä tasolla. Lisäksi se edellyttää aineistoa sosiaalityön roolista koulussa hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta. Hyvinvointi on yksi keskeinen käsite tutkielmassani, joten tarvitsen tietoa, millaista hyvinvoinnin tukea ja verkostoja koululla on tällä hetkellä saatavilla ja millaisia tarpeita näihin liittyen olisi.

Kaikissa tutkielman tekemisen vaiheissa noudatan hienovaraisuutta ja tutkimuksen tekemisen eettisiä periaatteita, mm. luotettavuutta, puolueettomuutta ja anonyymiyttä sekä salassapidon velvoitteita. Haastattelu nauhoitetaan ja aineisto on pro gradu-tutkielmani lisäksi Monitoimijuus koulussa -hankkeen kehittäjä-työntekijöiden sekä hankkeen suunnitteluryhmän opetus- ja tutkimuskäytössä myös hankkeen päättymisen jälkeen. Tutkimuksen tulokset ovat julkisia. Anonymiteetti säilytetään keskittymällä koko koulun tilanteeseen, eli yksittäisten oppilaiden asioita ei käsitellä lainkaan. Aineiston keruu suoritetaan huhtikuussa 2013 ja tavoitteenani on, että tutkielmani on valmis viimeistään joulukuussa 2013.

Tutkielma painetaan Lapin yliopiston painossa. Se tarkastetaan ja hyväksytään tiedekuntaneuvoston kokouksessa ja valmistumisen jälkeen tutkielma on saatavilla Lapin yliopiston kirjastossa sekä sähköisessä Doria tietokannassa (www.doria.fi).

Lisätietoja voi kysyä sekä tutkimuksen tekijältä että ohjaajalta.

Päiväys ____ . ____ . ____   Hakijan allekirjoi-
tus _____

Nimen selvennys _____

_____ Hyväksytty tutkimus-lupa-anomuksen mukaisena

_____ Hylätty liitteessä esitettyjen perusteiden nojalla

Päiväys ____ . ____ . ____   Luvan myöntäjän allekirjoi-
tus _____

Nimen selvennys _____

Liite 2. Vanhempien ja lasten suostumus hakemus

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto
Euroopan sosiaalirahasto

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA 06.05.2013

Teen Lapin yliopistossa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa lasten yksinäisyydestä. Tutkielma on osa Lapin ELY-keskuksen ESR-rahoitteista Monitoimijuus koulussa -hanketta. Kehittämishankkeessa tavoitteena on luoda uudenlaisia toiminnan muotoja, jotka vahvistavat kouluhyvinvointia sekä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta koulussa. Erityistä huomiota kiinnitetään perheiden ja koulun yhteistyön sekä oppilashuollon palveluverkostojen kehittämiseen. Tutkimukseni käsittelee lasten yksinäisyyttä. Tutkimus tuottaa tietoa mitä ja miten lapset kertovat yksinäisyydestä sekä, kuinka yksinäisyyttä voidaan ennaltaehkäistä. Tutkimus tehdään lasten näkökulmasta ja tämän vuoksi lapsen osallistuminen tähän tutkimukseen ja tiedon tuottamiseen on erittäin merkityksellistä. Tutkimukseni käsittelee lasten yksinäisyyttä yleisesti, eikä tarkoituksenani ole tutkia, kuinka yksittäinen lapsi kokee yksinäisyyttä. Tämän vuoksi tutkimukseen osallistuva lapsi voi olla kuka tahansa, sillä jokaisella lapsella on näkemys yksinäisyydestä, vaikka ei olisi sitä itse kokenut.

Tutkimuksen aineistonkeruu tapahtuu Monitoimijuus koulussa -hankkeen kehittäjä-työntekijöiden Marja Puljun ja Hennariikka Kankaan tukemana. Toteutan aineiston keruun sadutuksen avulla. Sadutuksessa syntyy uusi tarina kertojan ja saduttajan yhteistyössä. Sadutus korostaa lasten osallisuutta ja kuuntelua. Sadutuksen avulla selvitän, minkä asioiden lapsi näkee vaikuttavan yksinäisyyteen ja miten yksinäisyys ilmenee kuvitteellisen hahmon elämässä.

Sadutus tehdään kolmelle eri ikäluokalle (2lk, 4lk ja 6lk) ja lapset jaetaan ikäluokittain ryhmiin. Kaikki halukkaat pääsevät mukaan tutkimukseen Ryhmätilanteet rakennetaan mahdollisimman avoimiksi ja tilanteessa edetään lasten

ehdoilla. Tarinoihin ei ole oikeita tai väriä vastauksia, ja jokaisen lapsen kokemukset, ajatukset, tunteet ja näkemykset ovat arvokkaita ja tärkeitä. Sadutus kestää ryhmää kohden noin tunnin ja se toteutetaan koulupäivän aikana, eikä se vaikuta lasten koulunkäyntiin. Sadutustilanne nauhoitetaan, jotta tarinoiden myöhempi analysointi on mahdollista. Aineistonkeruu toteutetaan Lapin yliopiston harjoittelukoululla ja kehittäjä-opettaja Hennariikka Kangas on mukana sadutuksen kirjaamisessa ja kehittäjä-sosiaalityöntekijä Marja Pulju voi olla mukana havainnoimassa tilannetta.

Kaikissa tutkielman tekemisen vaiheissa noudatan hienovaraisuutta ja tutkimuksen tekemisen eettisiä periaatteita, mm. luotettavuutta, puolueettomuutta ja anonyymiyttä sekä salassapidon velvoitteita. Lapsen nimeä ei siis tule esiin missään tutkimuksen kirjoituksessa. Keräämäni aineisto sekä pro gradu-tutkielmani on Monitoimijuus koulussa -hankkeen kehittäjä-työntekijöiden sekä hankkeen suunnitteluryhmän opetus- ja tutkimuskäytössä myös hankkeen päättymisen jälkeen. Tutkielmani tiivistelmä on nähtävissä myös Monitoimijuus koulussa – hankkeen internetsivustolla. Tutkimuksen tulokset ovat julkisia. Aineistonkeruu suoritetaan toukokuussa 2013 ja tavoitteenani on, että tutkielmani on valmis viimeistään toukokuussa 2014.

Tutkielma painetaan Lapin yliopiston painossa. Se tarkastetaan ja hyväksytään tiedekuntaneuvoston kokouksessa ja valmistumisen jälkeen tutkielma on saatavilla Lapin yliopiston kirjastossa sekä sähköisessä Doria tietokannassa (www.doria.fi).

Lapsen tutkimukseen osallistumista varten tarvitsen sekä huoltajan, että lapsen suostumuksen. Lapsella ja lapsen huoltajilla on mahdollisuus tehdä lisäkysymyksiä tutkimuksesta.

Lapseni osallistuu tutkimukseen

Ei osallistu

_____

_____

Päiväys ____ . ____ . _____

Lapsen allekirjoitus

Huoltajan allekirjoitus

_____

_____

nimen selvennys nimen selvennys

Lisätietoja voi kysyä sekä tutkimuksen tekijältä että ohjaajalta.